

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

1 ЛІСТАПАДА 1996 г.

№ 44 (3868)

Кошт 2 500 руб.

ПРЭЗІДЭНЦКІ ГОЛ: У ЧЫЕ ВАРОТЫ?

Вольга АБРАМАВА; "Паводле існуючай Канстытуцыі праз рэферэндум можна толькі прымаць дапаўненні і папраўкі ў Асноўны закон, вынясенне ж на ўсенароднае апытанне праекта новай канстытуцыі ва ўсіх дэмакратычных краінах лічыцца незаконным".

5, 12

"ГОРКА ПЛАЧА ЛЕБЕДЗЬ АДЗІНОКІ"

Роздум Алеся БЕЛЬСКАГА
над кнігай **Генадзя Бураўкіна**
"Узмах крыла".

6

"ПОГЛЯД, ПОКЛІЧ, ПОШЧАК"

Вершы з новай кнігі
Максіма ЛУЖАНИНА.

8

"У МОРДУ — РАЗ, У МОРДУ — ДВА"

Апавяданне
Віктара СУПРУНЧУКА.

9, 12

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАДПІСКА!

Дарагія чытачы, з пачатку падпісной кампаніі на першае паўгоддзе 1997 года ўжо прайшоў месяц. А вы, відаць, у сваіх паўсядзённых клопатах гэтага і не заўважылі. Таму шчыра раім не адкладваць падпіску на "ЛіМ", а то можна зусім застацца без газеты. Падпісацца на наш штотыднёвік можна ў любым паштовым аддзяленні.

Кошт падпіскі на "ЛіМ" на адзін месяц — 10000 рублёў, на квартал — 30000 рублёў, на паўгоддзе — 60000 рублёў.

Індэкс — ранейшы: 63856.

Антаніна ХАТЭНКА

ДЗЯДЗІНЕЦ

I
Край мой... Ступаю праз цемры навалу.
Боль мой не гасне з гаручай слязой.
Свецяцца белыя ў ночы прагалы —
праўды прамень ці прысуду лязо?

Быццам іду па ікластым іржышчы
зраданае прышласці, звычайнай маны.
Шэрыя гмахі — душы папалішча,
гучныя словы — жуды лахманы.

Белая снежка ці прывід збавення?
Мо, гэта шлях мне падказвае дзед...
Ліпкая цемрадзь. Нябёсаў скляпенне.
Голад пустэчы... Наступнікаў след?..

Лёхі бяспамяцтва скрухай агорнуць.
Плечы дарог палыном зараслі.
Толькі бяспомна раздзьмухваюць горан —
зніч Перуновы — дзядзькі-кавалі.

Хіба іду я з няное пустэльні,
хіба я толькі напчадка віны?
Могілкі прадзедаў — горкае зелле,
свет кругаценьяў, зваротнасць вясны...

II
Скрушна іду скамянелым прагалам:
не затаптаці рупліўцам мой шлях,
не здратаваці вясёлым кагалам...
Мой — Перуновы — агонь не ачах.

Родна зямелька — парэпаны рукі.
Грудзі апечаны свечкай бяды.
Тут працавалі дзяды без прынуці,
падалі знічкі журботна ў сады.

"Западный край!" "Не! Усходнія крэсы!" —
плакалі кветкі на жыгняй мяжы.
Хто каля нашае печы ні грэўся!
Хто крумкачом на душу ні кружыў!

Спіны балелі. Жанкі галасілі.
Жылы трымцелі. Лядзеніла кроў.
Літасці Божай сіроты прасілі.
Стыла святло зруйнаваных муроў.

Толькі не кленчыў салодкае долі
Край белакрылы, хоць Запад і Ўсход
зманна дражнілі падзоранай воляй —
Волю паэтавы спеліў народ.

III
Жніўнай зямлі ўратавальная луста.
Смерці й радзінаў тугі кругаход.
Доўгае ночы таемная хуста.
Скрушная кніга бясконцых нягод.

Зоркі, як вочы, спываюць у далеч,
Поўніца поўні — маркотай сівой.
Вербы задумна ўздоўж лёсу насталі.
Бачу спрадвечнай дарогі сувой.

Летапіс людскасці нашай — нябёсы —
здаўна вучуся душою чыгтаць.
...Дыхае, помніць і моліцца Космас:
Быць у бязвер'і? Ці ў веры паўстаць?

Верую ў хвалю жывое Прасторы,
верую ў прапчура дрогкую ніць...
Покуль мой свеце — не спюжная змора,
прагну ахвярны вагонь запаліць.

Толькі б грамнічная свечка не згасла,
не ўдзірванела ў расстанні зямля,
падперажуся жыгоў перавяслам
і да вытоку вярнуся здаля.

Можа, праз шэры туман адчування,
засьву зацятай варожасці ўрэшт
мякка засвеціць мне роднае ранне,
выплыве ў золак прасветлены верш.

(Працяг на стар. 4)

Між іншым, да паўторных выбараў у Вярхоўны Савет засталася ўсяго тры тыдні. Як, зрэшты, і да рэферэндуму. Але калі пра рэферэндум мы бачым, чуюм і чытаем штодня, то пра выбары ў афіцыйным друку і тэле-радыё — ні гуку, ні слова. З ранейшых часоў мы памятаем пра рэгістрацыю кандыдатаў, перадвыбарчую барацьбу — публічныя выступленні, плакаты, улёткі... Дзе ўсё гэта? Такое ўражанне, што ўлады, услед за БНФ, вырашылі ў выбарах не ўдзельнічаць, байкатаваць іх. А навошта, маўляў, — "все равно обманут"... Як бы там ні было, але ўжо сёння відавочна: паўнакроўныя, сапраўды дэмакратычныя і ўсенародныя выбары на Беларусі наўрад ці адбудуцца. Тактыка замоўчвання іх, якую абрала прэзідэнцкая каманда, абпіраючыся на маніпалізаваныя СМІ, пакуль перамагае...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Самае дзікае, чым мы абавязаны правядуцы нацыі сёння — *разбурэнне грамадства* з дапамогай хлусні на тэлебачанні, на радыё і ў іншых сродках масавай інфармацыі. *Разбурэнне людзей. Разбурэнне іх псіхікі.* Разбурэнне іх сумлення. *Выхаванне ў іх нянавісці прычым гэтая нянавісць узрастае з кожным днём.* Прэзідэнт сабраў пад свае сцягі велізарную армію хлусаў, паклёпнікаў, прафесійных правакатараў. Армію лакеяў ад журналістыкі, філасофіі, гісторыі, юрыспрудэнцыі, невукаў з вучонымі ступенямі і прафесарскімі званнямі. Гэтыя людзі занялі апостальскую нішу ў сродках масавай інфармацыі і паступова ператвараюць народ у бальшавіцка-афрыканскае племя без інтэлекту і сумлення. Хлусня, як заразная хвароба, як вірус, як бацыла. Своеасаблівы, нябачны зроку СНІД, які раздзірае грамадства на "нашых" і "чужых", паўсюдна сее нянавісць і глупства, пошасць і безгустоўнасць..." (З выступлення на пасяджэнні Нацыянальнага кангрэса ў абарону Канстытуцыі кінарэжысёра Віктара Дашука, "Народная Воля", N 97).

ДАТА ТЫДНЯ

На сёння, 1 лістапада, прызначаны разгляд у Канстытуцыйным судзе Беларусі справы аб адпаведнасці Канстытуцыі і законам Рэспублікі Беларусь пастанова Вярхоўнага Савета аб правядзенні рэферэндуму. Па сутнасці, гэта будзе разгляд двух праектаў змен у Канстытуцыю Беларусі, якія прапанаваны прэзідэнтам і дэпутатамі Вярхоўнага Савета. Нагадаем, што ініцыятарам разгляду гэтай справы ў КС быў спікер парламента Сямён Шарэцкі. Калі Канстытуцыйны суд, які і эксперты Савета Еўропы і іншых міжнародных арганізацый, прызнае названыя праекты не зменамі і дапаўненнямі, а новымі Канстытуцыямі, то канфліктуючым бакам давядзецца шукаць сапраўдны кампраміс: альбо прыняць гэтак званы "нулявы варыянт", альбо рэферэндум будзе неправамоцным.

АБВЯРЖЭННЕ ТЫДНЯ

Старшыня Канстытуцыйнага суда Беларусі Валерый Ціхіня надрукаваў у апазіцыйным друку (афіцыйны і для яго закрыты) заяву, у якой абвясціў чарговае сцвярджэнне А. Лукашэнкі (на гэты раз 22 кастрычніка ў праграме РТР "Час пік"), што ён быў адзіным дэпутатам, які прагаласаваў супраць ратыфікацыі белаежскіх пагадненняў у снежні 1991 года. Як і пісалі раней газеты, А. Лукашэнка быў сярод тых дэпутатаў, што прысутнічалі на пасяджэнні парламента, але не галасавалі, а адзіным дэпутатам, які прагаласаваў "супраць", быў якраз В. Ціхіня... "Я не хацеў бы, каб нехта сёння, у тым ліку і Аляксандр Лукашэнка, спрабаваў прысвоіць мой голас", — піша В. Ціхіня. Прызнанне важнае, аднак, на жаль, крызу запозненае. Бо ўся СНД ужо "ведае" "праўду" ад прэзідэнта.

КАНФУЗ ТЫДНЯ

На мінулым тыдні Вярхоўны Савет Беларусі атрымаў тэлеграму з дужа арыгінальным зместам. Пачыналася яна словамі: "Прэзідэнту Беларусі Станіславу Шушкевічу..." Даслаў яе кароль Іспаніі Хуан Карлас, які пралятаў над тэрыторыяй Беларусі ў сувязі з візітам у Рэспубліку Карэя. Такую вось апляху атрымала беларуская МЗС і ўся наша дыпламатыя: кіраўнік неапошній у Еўропе дзяржавы дагэтуль не ведае, што ўжо больш за два гады Беларуссю кіруе А. Лукашэнка... Праўда, вяртаючыся з Карэі, Х. Карлас "памылку" выправіў, але горкі прысмак ад яе застаўся...

СИТУАЦЫЯ ТЫДНЯ

Можна было б назваць гэта супрацьстаяннем, але яно настолькі кволае, што на такую ацэнку "не цягне". Аднак, тым не менш, не спадае напружанне ў калектыве "Народнай газеты" ў сувязі з прызнаннем Канстытуцыйным судом незаконнымі ўказаў прэзідэнта аб гэтым выданні і спрабах рэдактара ад парламента Л. Юнчыка заняць сваё законнае крэсла. А таму патрапіць сёння ў Дом прэсы, а тым больш на паверх, які займае "НГ", проста сумяротнаму амаль немагчыма. Міліцыя строга сцеражэ прэзідэнцкую "законнасць". Законнасць у двукоссі яшчэ і таму, што пра якую незалежнасць ад вышэйшых уладаў і дзяржавы "НГ" можна сёння гаварыць, калі галоўнага рэдактара газеты абірае не калектыў, а прызначае сваім указам прэзідэнт?..

АКЦЫЯ ТЫДНЯ

Таварыства беларускай мовы і Таварыства беларускай школы распачалі збор подпісаў пад патрабаваннем да ўладаў забяспечыць грамадзянам Беларусі іх канстытуцыйнае права на атрыманне вышэйшай адукацыі па-беларуску. На сёння ў нашай краіне няма ніводнай ВНУ, дзе б выкладанне вялося выключна па-беларуску. Хай і скарачаецца апошнім часам колькасць беларускамоўных школ і класі, але яны ёсць і ў іх выпускнікоў павінна быць перспектыва працягваць навучанне на роднай мове — сцвярджаюць аўтары звароту. Ініцыятары акцыі хочуць дабіцца адкрыцця Беларускага нацыянальнага ўніверсітэта, альбо надання статусу нацыянальнага аднаму з існуючых ужо ўніверсітэтаў пасля пераводу яго на беларускую мову навучання. Вось вам прыклад змагання з дыскрымінацыяй, якой свет не бачыў. А нашым "дамарошчаным" русафілам і беларусафобам гэтаквай воль "роўнасці" рускай і беларускай моў мала, на УНС яны прапанавалі прэзідэнту ў ягонаў канстытуцыі назваць дзяржаўнай і рускую мову. І прэзідэнт пагадзіўся.

НАМЕР ТЫДНЯ

Заўтра, 2 лістапада, на Беларусі чырвоны дзень, свята — Дзяды. Мінгарвыканкам даў дазвол на правядзенне ў Мінску ў гэты дзень шэрагу акцый у памяць аб продках. Пачнуцца яны на пляцы Незалежнасці, ля Чырвонага касцёла ў 12 гадзін, потым удзельнікі акцыі накіруюцца да будынка КДБ, а далей — да Маскоўскіх могілак. Ад могілак да Куратаў будзе наладжана шэсце, а ў самах Куратах адбудзецца мітынг памяці ахвяраў палітычных рэпрэсій. Па традыцыі арганізатарамі адзначэння "Дзядоў" у Мінску сталі кіраўнікі БНФ.

Постсавецкая рэчаіснасць сфармавала прэзідэнцтва ў Беларусі менавіта такім, якое сёння маем. Спадар Лукашэнка толькі працягвае рабіць тое, што калісь пачынаў спадар Кебіч. Менавіта В. Кебіч ствараў у Саўміне структуры, якія па сваіх функцыях нагадвалі галіновыя аддзелы ЦК КПБ — яны не былі прадугледжаны Канстытуцыяй, але ад іх зыходзілі дырэктывы; яны імкнуліся распаўсюдзіць свой кантроль на ўсе ўладныя структуры краіны (асабліва на сілавую міністэрства), але іх саміх узяць пад кантроль было немагчыма. Гэты вопыт скарыстаў А. Лукашэнка пры стварэнні Адміністрацыі і вертыкалі.

Адчуўшы небяспеку адстаўкі, В. Кебіч выводзіў на вуліцы ўнутры войскі і ўводзіў узброеныя людзей у будынак парламента. Потым гэта ж самае рабіў і А. Лукашэнка. Пры В. Кебічы пад крылом Саўміна множыліся камерцыйныя структуры, — як цяпер пры Адміністрацыі. Пра некаторыя знешнепалітычныя акцыі В. Кебіча спікер В. С. Шушкевіч даведваўся з газет. Тое самае рабіць цяпер і А. Лукашэнка.

Спіс паралеляў можна было б доўжыць, але галоўнае ў тым, што глеба для актыўнасці сп. Лукашэнкі была падрыхтавана бяздзейным мінюлага камуністычна-інвалідна-ветэранскага Вярхоўнага Савета. І велікі сімвалічна, што і сам Аляксандр Рыгоравіч выйшаў з народных дэпутатаў.

Аднак менавіта той, ашалолены гістарычнай адказнасцю, што звалілася на ягоную галаву, парламент прыняў ва ўмовах, калі на Авальную залу ціснула плошча, шэраг дакументаў лёсавызначальнага характару. Так што і ад сённяшніх парламентарыяў мы чакаем палітычных крокаў, адпавядаючых сітуацыі. Але часу на гэта застаецца ўсё меней.

У мінулы панядзелак з нетраў Адміністрацыі прэзідэнта да народа выправілі зварот і ўказ. Зварот, калі яго ачысціць ад камуфляжнага шалупіння, зводзіцца да аднаго сказа: "Нікому — ні асобам, ні партыям, ні парламенту — я не дазволю перашкаджаць мне раіцца з народам, тым болей, што "веча" маю лінію ўхваліла". Гэта прыстрэлка. А вось указ — гэта стрэл ледзь не ў "дзясчатку". Кінуўшы парламенту костку ў выглядзе даты рэферэндуму 24 лістапада, прэзідэнт далей збіраецца гуляць па ўласных правілах. Ён будзе ігнараваць рашэнне Цэнтрвыбаркама аб

недапушчальнасці сітуацыі, калі урны і бюлетэні выносяцца за тэрыторыю выбарчага ўчастка нібыта для зручнасці старых і хворых выбаршчыкаў. І галоўнае: рэферэндум будзе расцягнуты ў часе, ён распачнецца 9 лістапада і скончыцца 24-га. Пры такіх умовах сп. Лукашэнка атрымае не тое што 99,9% памятных нам па савецкім часе, але і ўсё 200% галасоў "за".

Як звычайна, перамір'е прэзідэнт скарыстаў лепей, чым ягоныя апаненты. Дастаткова яму было адчуць няўпэненасць у "стане ворага", як перайшоў у атаку.

Еўропа і Расія ў дадзенай сітуацыі зрабілі для нас усё, што яны маглі зрабіць, не пераходзячы межы дыпламатычнага пратаколу. Словы Ельцына, сказаныя сам-насам Лукашэнку, і гучныя заявы ўплывошых палітычных сіл Захаду адносна сітуацыі ў Беларусі ўстрымалі прэзідэнта 19 кастрычніка рэзка "нацягнуць коўдру" на сябе, паставіць так званая "веча" над парламентам. Але нашу крэйную справу за нас ніхто не зробіць. Дэмакратыя — гэта не рэвалюцыя, яна не можа быць прадметам экспарту-імпарту...

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Імпрэзы

МНЕ ДЗІЎНЫЯ ПЕСНІ СПЯВАЛА МАЛДОВА...

"У любой сітуацыі можна сябраваць, можна спяваць, можна радавацца жыццю", — так сказаў А. Ваніцкі, вітаючы ўдзельнікаў Тыдня малдаўскай культуры ў Беларусі. Старшыня Таварыства дружбы і культурнай сувязі (а менавіта там і адбыўся прыём) раскажаў пра тое, як стваралася таварыства Беларусь—Малдова: далі аб'яву ў газеце — і прыйшла цэлая зала людзей.

Намеснік старшыні згаданага таварыства, пазт У. Скарынін спыніўся на літаратурных сувязях дзвюх рэспублік, раскажаў пра свае ўражанні аб наведванні сонечнай Малдовы.

Нетрадыцыйным для такога роду сустрэч было выступленне С. Грахоўскага: з малдаванамі ён пасябраваў у страшныя часы сталіншчыны, у нечалавечых умовах аднаго з сібірскага лагераў. "Гаспадарыні нашых сэрцаў" назваў наш старэйшы пазт прысутную тут оперную зорку Марыю Біешу, якая неўзабаве праспявала два цудоўныя раманы. Арыстка не забылася згадаць пра тое, што першы яе сольны канцэрт адбыўся некалі якраз у Беларусі.

Ад імя афіцыйнай дэлегацыі гэсцей слова брала заслужаная дзеяч мастацтваў начальнік Упраўлення

міністэрства культуры Малдовы С. Бівал, адбшчыны малдаван у Беларусі — ваенны хірург Г. Пушкаш. Палкоўнік у адстаўцы прыемна здзівіў прысутных сваімі вершаванымі экспромтамі-прысвячэннямі ў адрас М. Біешу і Я. Дорі.

Сярод канцэртных нумароў, якімі абмяняліся бакі, звярнулі на сябе ўвагу народная беларуская песня ў

выкананні супрацоўніцы Цэнтра нацыянальных культур Л. Балаўнёвай, а таксама фальклорная група гурта "Шматгалоссе" гэтага ж цэнтра.

Г.З.

На здымку: самы юны ўдзельнік Тыдня культуры Малдовы ў Рэспубліцы Беларусь скрыпач Іліан Гырнец. Фота Я.КАЗЮЛІ, БЕЛТА

І ЗА МАЛДОВУ МАЛІЛІСЯ...

Асабліва ўрачыстым было набажэнства ў сталічным касцёле святых Сымона і Алены 27 кастрычніка. Да мінскіх католікаў завіталі ўдзельнікі Дзён культуры Малдовы на Беларусі. Ксёндз-магістр Уладзіслаў Завальнюк, які спраўляў набажэнства, заклікаў вернікаў маліцца і за гэсцей нашых, і за іх краіну. Асабліва ўзнісла сьць атмасферы храма надалі спеваў цудоўнай

Марыі Біешу: "Ave Maria" — магутна і светла гучаў, падтрыманы арганам, знаёмы голас... Як і заўсёды па надзелях, з набажэнства ў Чырвоным касцёле вялася трансляцыя на першай праграме Беларускага радыё (пад рубрыкай "Голас душы").

С.Б.

Рэпліка

ВАКОЛ УЛАДЫ

Кожную нядзелю на нас ва ўпор глядзіць з экрана бледны персанаж, якому месяца хіба што ў фільме жахаў. "Не пора ли народу прекратить эту борьбу?" — злавесна пытаецца герой перыяду навейшай беларускай гісторыі. Той, каму не выпала ішасце бачыць і чуць чарговы "Рэзананс", недаўменна запытаецца: якую такую барацьбу павінна спыніць наша насельніцтва, якое па звычцы называюць народам?

Тлумачу. Вядучы перадачы "Рэзананс" А. Зімоўскі (кажуць, неўлагі эканаміст і знаўца банкаўскай справы) меў на ўвазе **барацьбу за ўладу**.

— Як жа так? — зноў не разумее чытач, які не быў гледачом у мінулы выхадны. — Барацьба за ўладу існуе столькі, колькі род людскі. За ўладу змагаліся правядуцы плямёнаў і ўдзельныя князі, каралі і арыстакратычныя дынастыі, партыі і дзяржаўныя дзеячы. Нават А. Лукашэнка, перш чым стаць прэзідэнтам, яшчэ як змагаўся з В. Кебічам.

Ну, дык то Лукашэнка... Яму можна. І як толькі ён займеў гэтую жаданую рэч, то ўсе астатнія ахвочыя да яе грамадзяне павінны ўзяць пад

казырок і, што б ні рабілася, паводзіць сябе з дысцыплінаванасцю мышэй пад венікам. Ніякіх амбіцый, ніякіх прэтэнзій на "оноу", ніякіх спроб штосці палепшыць, ніякай, барані божа, нязгоды! Адным словам, улада ў надзённых руках, быць ёй там вечна, і не рыпайцеся. Новая зорка беларускай тэлежурналістыкі, мабыць, мела на ўвазе, што палітыка (а гэта і ёсць барацьба за ўладу) павінна знікнуць на Беларусі як від дзейнасці. І не сама па сабе, а з дапамогай таго самага народа.

Бедны народ! Да яго сёння апелююць жук і жаба — перацягваюць на свой бок, заклікаюць, перасцерагаюць, вучаць... А большасць народа ў газетах чытае толькі праграму тэлеперадач, а па тэлевізары глядзіць адно канцэрты і мастацкія фільмы.

Ёсць усе падставы чарговыя цынічныя досціп А. Зімоўскага — наконт адносна Вярхоўнага Савета і В. Ціхіні — пераадрасаваць яму самому. Як там у яго? "Не суетіцеся под кліентом". Тым болей, што "кліент" не вайшай камплекцыі...

ЛІМАВЕЦ

Анонс

"БК"

ЗАПРАШАЕ...

Чатыры канцэрты адбудуцца падчас чарговага фестывалю "Адраджэнне беларускай капэлы". Як раскажала рэдактар Нацыянальнага тэатральна-канцэртнага аб'яднання "Беларуская Капэла" Наталля Собалева, імпрэза пройдзе з 4 па 9 лістапада і прадставіць узоры музыкі эпохі Рэнесансу і Барока. Апроч нашай спадчыны, прагучаць і ўзоры італьянскай музычнай творчасці XVI—XVII стст., якая рабіла ў свой час моцны ўплыў на фарміраванне еўрапейскіх мастацкіх традыцый. Адбудуцца канцэрты з удзелам арганіста Канстанціна Шаравы, мужчынскага камернага хору "Унія" пад кіраўніцтвам Кірылы Насаева і хору хлопчыкаў Рэспубліканскага ліцэя пры Акадэміі музыкі пад кіраўніцтвам Уладзіміра Глушакова, Ансамбля салістаў "Класік-Авангард" на чале з Уладзімірам Байдавым, гітарыста Яўгена Грыдзюшкі, оперных спевакоў... Усе канцэрты будзюцца ў Зале на Залатоў Горцы.

Н. К.

УШАНУЕМ ПАМЯЦЬ

Анонс

ЗДЫМАННЕ "ВЯРШКОЎ" ПРЫПАДАЕ НА "ЛІСТАПАД"

Варункі

ЗАКАЗ

У сакавіку наступнага года спяўняецца 135 гадоў з дня нараджэння Адама Ягоравіча Багдановіча — бацькі класіка нацыянальнай літаратуры М.Багдановіча, аднаго з самых адукаваных беларусаў свайго часу, вядомага этнографа, фалькларыста, аўтара кнігі "Перажыткі старажытнага светапогляду ў беларусаў", што ўпершыню пабачыла свет у 1895 годзе і была факсімільна перавыдадзена праз сто гадоў.

На жаль, памяць аб гэтым выдатным чалавеку належным чынам не ўвекавечана. Дзеля ўшанавання Адама Ягоравіча і створаны аргкамітэт па святкаванні 135-ых угодкаў з дня яго нараджэння на чале з намеснікам дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі У.Гінімаёдавым. Намеснікам старшыні аргкамітэта з'яўляюцца першы намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь У.Рылатка, намеснік міністра В.Гедройц, старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў В.Зуёнак, загадчык аддзела Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы М.Мушыньскі, сакратаром — старшыня Мінскага клуба "Спадчына" А.Белы.

У аргкамітэт увайшлі начальнік упраўлення культуры і інфармацыі Мінскага аблвыканкома А.Акушэвіч, старшыня Крупскага райвыканкома М.Гаеўскі, дырэктары музеяў М.Багдановіча А.Бяляцкі і Д.Бічэль-Загнеўтава, дырэктар Літаратурнага музея Л.Хадкевіч, лётчык-касманаўт У.Кавалёнак, вядомыя пісьменнікі, мастакі Э.Агуновіч, Г.Буралкін, У.Лятун, В.Макарэвіч, Я.Міклашэўскі, М.Несцярэўскі, Я.Сіпакоў і іншыя.

У планах — адкрыццё памяці А.Багдановіча на яго радзіме ў Халопенічах Крупскага раёна, правядзенне там навуковых чытанняў і літаратурнага вечара. Мастацкая выстаўка, прысвечаная Адаму Ягоравічу, пройдзе ў Мінску. У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі будзе выстаўлены выданні з яго асабістага кнігазбору. Творы А.Багдановіча складуць спецыяльную экспазіцыю, арганізаваную Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі. Мяркуюцца выпускі памятнай медаль, плакат, спецыяльны канверт, маркі, паштоўкі і правесці 29 сакавіка 1997 года, у дзень нараджэння Адама Ягоравіча, спецыяльнае гашэнне.

Ставіцца пытанне аб выданні выбраных твораў А.Багдановіча; брашуры, прысвечанай яго жыццю і творчасці, графічнага партрэта Адама Ягоравіча. Вырашана звярнуцца да ўрада з прапановай аб прысваенні адной з вуліц у Мінску, сярэдняй школе ў Крупках, бібліятэцы ў Гродне, дзе ён некалі працаваў, імя А. Багдановіча.

Паводле прэзідэнта Беларускага кінафестывалю "Лістапад" Расціслава Янкоўскага, "...мы, беларусы, проста знялі "вяршкі" з усіх дасяжных кінафэстаў кшталту "Кінатаўра" або "Кінашоку": фільмы чакаюцца не проста цікавыя, а лепшыя з тых, што знятыя апошнім часам..."

Такім чынам, з 24 лістапада гледачы мусяць... закатаваць, засмаваць, паспытаць "кінастраў" грузінскіх, казахскіх, украінскіх, расійскіх і, вядома ж, беларускіх. Хоць, працягваў Расціслаў Іванавіч, як здымаецца бальшыня беларускіх фільмаў, добра вядома ўсім: здымкі распачынаюцца ды спыняюцца. Ажно пакуль (у шэрагу выпадкаў) аўтары не адмовяцца ад задумі працягваць работу. Прычына? Брак сродкаў.

Бракуе сродкаў і на сам "Лістапад". Нягледзячы на фестывальную пракатнасць (перад усімі аддаецца перавага гледачам і глядацкім ацэнкам таго, што паказваецца, на незбіранныя акцёрскія клубы ды вечарыны, "Лістапад" усё адно каштуе... нямала. Для агульных выдаткаў аб'ядналіся ўжо Міністэрства культуры Беларусі (на ім трэцяя частка грошай), Мінскі гарвыканкам, Саюз кінематаграфістаў Беларусі і таварыства "Кінацэнтр" (Масква). Іхнімі агульнымі

намаганнямі беларускія "кінавяршкі" ўяўляюць адметную афішу. Напрыклад, у ёй будзе пазначаны "Каўказскі палоннік" Сяргея Бадрова са знакамітай талстоўскай фабулай, "Нясуць мяне коні" Уладзіміра Матэя, "Арол і рашотка" Георгія Данеліі, — старшыня "Лістапада" ахарактарызаваў іх вызначэннем "высокае кіно". Сярод карцін, пры якіх значацца невядомыя (часам — маладыя) імёны, Расціслаў Іванавіч раіць звярнуць увагу на фільм "Прыбыццё цяжніка", які складаецца з чатырох навел чатырох адмысловых рэжысёраў — У. Хацінскі, А. Балабанава, Д. Месхіева, А. Хвана. Як няцяжка зарыентавацца паводле назову фільма, прысвечаны ён стагоддзю кіно. Беларуска афіша яшчэ ўдакладняецца.

Натуральна, няможна было не скарыстацца з выпадку і не папытаць у народнага артыста Янкоўскага пра ягонае стаўленне да акцёрскага выканання ў кіно (да ўзроўню, кшталту ды школы). На гэта Расціслаў Іванавіч заўважыў, што тэатральная школа (беларуская ў тым ліку) застаецца высокай ды ўражае, хоць умовы, у якіх працуюць наш майстры, пагаршаюцца ці не штодня. А вось наконт работы гэтых самых майстроў

у кіно можна спрачацца і часам, ідучы на вядомае імя ў кіназалу, зведзець горкае расчараванне. Аднак першапрычынаю расчаравання Расціслаў Іванавіч назваў... жанравую няпаўнасць стужак, іх стыльваю неахайнасць, іх эстэтычную нявызначанасць. А гэта — прэрагатыва зусім не акцёрская....

Ж. Л.

Фота Уладзіміра ШАХЛЕВІЧА

СВЯТКАВАННЕ ЮБІЛЕЮ УНІ

Чатырохсотгоддзю Берасцейскай царкоўнай Уніі (1596 г.) было прысвечана святочнае набажэнства, якое адбылося 18 кастрычніка ў Мінску. У невялікім пакойчыку на вул.Прытыцкага, 38, дзе знаходзіцца парафія Маці Божай нястомнай дапамогі, сабраліся вернікі-уніяты, каб адзначыць гэты юбілей ды ўшанаваць тых, хто спрыяў стварэнню і развіццю жывога уніяцкага царквы — з часоў Вялікага княства Літоўскага і да нашых дзён.

У набажэнстве ўдзелнічалі апостальскі нунцыя на Беларусі арцыбіскуп Дамінік Грушоўскі, дэкан для грэка-каталікоў Беларусі а. Ян Матусевіч, ксёндз магістр Уладзімір Завальнюк і настояцель парафіі Маці Божай нястомнай дапамогі Казімір Ляховіч.

Ян Матусевіч прачытаў ліст апостальскага візітара для грэка-

каталікоў беларусаў, якія жывуць па-за межамі бацькаўшчыны, айца Аляксандра Надсана. У сваім лісце а. Надсан расказвае, што 18(8) кастрычніка 1596 г. на чале з мітрапалітам Міхалем Рагозам на саборы ў царкве св. Міколы ў Берасці ўрачыста абвясцілі Унію... Кіеўская мітраполія аб'ядноўвала беларускія і ўкраінскія землі. Мітрапаліт хоць і захаваў тытул Кіеўскага, меў сваю рэзідэнцыю ў Наваградку і быў беларусам. Беларусамі былі і мітрапаліт Міхал Рагоза, біскупы Берасцейскі і Уладзімірскі Іпацы Пачей, Полацкі — Рыгор Храптовіч, Тураўскі і Пінскі — Гогаль, а таксама архімандрыты Браслаўскі — Багдан, Лаўрышаўскі — Гедзён і Мінскі — Паісій, якія падпісалі акт Уніі. З украінскіх біскупаў акт падпісалі толькі двое... Такім чынам, Унія на працягу 17 ст. і амаль праз усё 18 ст.

развівалася ў першую чаргу на беларускіх землях. Усе мітрапаліты ў 17 ст. былі беларусамі ўключна з Язпам Вільямам Руцкім, якога папа Урбан VІІІ назваў Апанасам Русі... З часам уніяцкая царква стала царкоўна пераважнай часткай беларускага народа, лёс якога ёй прыйшлося падзяліць...

12 лютага 1839 г. у Полацку быў прыняты акт аб'яднання з Расійскай праваслаўнай царквой. У 20 ст., пасля ІІ Сусветнай вайны уніяцкая беларуская царква працягвала жыць у Лондане, Парыжы, Чыкагай і Рыме.

Святкаванне юбілею, якое пачалося ў чэрвені і адбылося ўжо ў Горадні, Магілёве, Мінску, будзе працягвацца ў парафіях Полацка, Віцебска, Ліды, Берасця і завершыцца ў апошнюю нядзелю гэтага года.

Аляксей ШЭІН

Адгалоскі

КРЫЎДНА ЗА СВОЙ НАРОД

Шаноўная рэдакцыя!
Дазвольце на старонках вашага штодзённіка выказаць свае адносіны да той дыскусіі, што разгарнулася ў Беларусі наконт развіцця гістарычнай навуцы.

Даўно і добра вядома, што для падтрымання нацыянальнай самасвядомасці любога народа (а беларусаў гэта датычыцца асабліва), псіхічнага здароўя і энергіі нацыі неабходна прысутнасць у духоўнай рэальнасці гістарычных папярэднікаў — продкаў, якія знаходзяцца ў сакаральным часе і якія павінны падтрымліваць нас адтуль. Але падтрымка магчыма толькі тады, калі мы пастаянна звяртаемся да іх памяці, выклікаем перад унутраным зрокам іх вобразы.

Як вядома, беларусы арозніваюцца ад іншых нацый і народнасцей тым, што не ведаюць сваёй багатай спадчыны, сваіх знакамітасцей. Могуць толькі сказаць, што быў Скарына, Сымон Будны, Еўфрасіння Полацкая і, бадай, усё. Больш пашанцавала пісьменнікам і паэтам, і то дзякуючы таму, што іх біяграфіі і творы вывучаюць у школе.

Вельмі крыўдна за сябе, за свой народ. Быццам ён не мае сваёй гісторыі. Многія лічаць, што гісторыя Беларусі пачалася з савецкіх часоў — так працавала афіцыйная прапаганда. Мой родны дзед па матчынай лініі Леанкоў Мітрафан Еўдакімавіч у пачатку гэтага стагоддзя закончыў Вышэйшую аграрна-лічынскую школу ў Маравіі (гэта частка сучаснай Чэхіі). Доўгі час ён думаў, што назву "Белоруссия" прыдумалі толькі пры

савецкай уладзе. Якім жа было яго здзіўленне, калі я яму ў сярэдзіне 70-х гадоў прывёз кнігу пад назвай "Белоруссия и Литва", выдадзеную ў 1870 годзе.

Першая спроба разгледзець гісторыю Беларусі і яе знакамітых людзей была "предпріятыя" ў канцы 60-х гадоў з утварэннем БелСЭ. Выйшла "Гістарычная энцыклапедыя", а таксама "Гісторыя Беларусі". Чытачы сталі адкрываць для сябе "белыя плямы" ў гісторыі іх краіны. Гэта быў вялікі крок у беларускай гістарыяграфіі. Праўда, зараз знаходзяцца крытыкі: маўляў, пісалася ўсё толькі з партыйных пазіцый. Але патрэбна помніць, які гэта быў час...

Здаецца, у сярэдзіне 80-х гадоў было прынята рашэнне аб выданні "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі". Былі запрошаны працаваць вядомыя вучоныя, такія, як М. Касцюк, М. Біч, Г. Сяргеева, Г. Штыхаў і іншыя, працы якіх былі высока адзначаны ў грамадстве. Але з прыходам у БелЭН новых кіраўнікоў, якія стаяць на жалезабетонных партыйных пазіцыях, гэтыя вучоныя былі выведзены са складу рэдкалегіі.

Спробу растлумачыць, чаму так адбылося, зрабіў Пётр Ціханавіч Петрыкаў у сваім інтэрв'ю штотыднёвіку "Голас Радзімы". Пётр Ціханавіч, прама скажам, буйны вучоны ў галіне адносін Камуністычнай партыі з савецкімі дзяржаўнымі органамі. Карацей кажучы — спецыяліст па савецкім перыядзе. Гэта, безумоўна, наклала свой адбітак на светапогляд Пятра Ціханавіча, які развіццё гіста-

рычнай навуцы разглядае з чыста партыйных пазіцый.

Здзівіла мяне ў інтэрв'ю наступнае. Пётр Ціханавіч стаіць моцна на пазіцыях ідэалізацыі руска-беларускіх адносін. Г. Сяргеева на гэты конт слушна заўважыла, што "Цяпер, калі праводзіцца палітыка "единения" з Расіяй, пэўнымі сіламі хочацца паказаць бязвольнасць расійска-беларускіх адносін ва ўсе часы, хай шляхам утваявання ці замоўчвання рэальных фактаў і падзей... Толькі тады, калі складаныя, цяжкія супярэчлівыя старонкі гэтых адносін будуць асэнсаваны грамадскасцю, стануць фактам гістарычнай свядомасці, яны перастануць быць палітыкай".

Выклікае ў мяне здзіўленне і тое, што Пётр Ціханавіч лічыць Кіеўскую Русь магутнай дзяржавай. Як вядома, пачаткам станаўлення старажытна-рускай дзяржавы лічыцца 882 год, калі князь Алег аб'яднаў Рускую зямлю ад Ноўгарада да Кіева, але ў 1097 годзе Кіеўская Русь канчаткова распалася. Для станаўлення дзяржавы патрабуюцца стагоддзі. Улічваючы вялікую тэрыторыю і адсутнасць дарог, вельмі цяжка гаварыць аб функцыянаванні дзяржаўных органаў. Вядомы такі факт. У XII стагоддзі войскі двух "враждующих" рускіх князёў, якія спрабавалі выствеліць адносіны ў наваколлі Масквы, так і не змаглі знайсці адзін аднаго ў непраходных лясах...

У старажытнарускай дзяржаве выключэннем быў Ноўгарад. Паўночна-заходні, славянскі горад-краіна, ён многае ўзяў ад Захаду і ў першую

чаргу — выбарнасць органаў улады. Шаноўны прафесар вельмі рэзка выступіў супраць тых гісторыкаў, якія баццаць у сваім народзе адмоўныя рысы. А што, іх няма? Есць. Возьмем п'янства. Дастаткова зайсці ў клуб на дыскатку, і адкрывецца такая карціна, што міжволі думаеш, куды ты трапіў. Сапраўдныя дзікуны ў параўнанні з імі — цывілізаваныя людзі.

Многія з вядомых рускіх дзеячаў культуры і навуцы рэзка асуджаюць як асобныя факты з гісторыі сваёй краіны, так і адмоўныя рысы свайго народа. Вядомы сучасны палітолаг Юрый Афанасеў у газеце "Труд" 30 жніўня г. г. пісаў: "История России была историей завоевания, расширения. А потом не обустроили новые территории, а только обороняли".

Кожны гісторык, вядома, павінен быць аб'ектыўным у сваіх навуковых працах, эмацыянальнае асэнсаванне несумяшчальнае з гістарычнай навукай...

Накоўкі я ведаю, у Беларусі ёсць шэраг вучоных — Галіна Сяргеева, Уладзімір Бабкоў, Міхал Касцюк, Мікалай Сташкевіч, Уладзімір Міхнюк, Георгій Галенчанка і іншыя, — якія шмат зрабілі для развіцця гістарычнай навуцы і яшчэ зрабляць. Галоўнае — сканцэнтравана на актуальных тэмах і пісаць, як колісь любіў гаварыць Уладзімір Ленін, "вопреки политическому трескотню".

Аляксандр ПЕТРУНІКАЎ
г. Манчгорск Мурманскай вобл.

Сабраліся некалькі Юры з Анаголем, пагаварылі пра адну з трох вечных тэм, на якую гавораць мужчыны, — пра палітыку і разышліся за камп'ютэры пісаць артыкулы кожны ў сваю газету. Юры Дракахруст — у "Белорусскую деловую газету", а Анатоль Пашкоўскі — у "Имя".

Артыкулы, нягледзячы на розныя назвы, атрымаліся на адну тэму. Больш таго, і асноўныя высновы ў гэтых артыкулах аказаліся падобнымі.

Так, абодва лічаць пытанне па праекце Канстытуцыі, вылучанае парламентам, марным. Анатоль піша: "Парламентарыі без шкоды для сябе маглі б выключыць з бюджэту свой праект паправак". Юры ўтвораць: "Ім (праектам) можна з вялікай карысцю ахвяраваць". Чаму? Юры лічыць, таму, што гэты праект "можа адцягнуць некалькі тысяч галасоў ад прэзідэнтскага электарата, але наўрад ці гэтая колькасць будзе вялікай". А Анатоль утвораць: "Хутэй за ўсё не шмат будзе такіх, хто выказацца за камуна-аграрны праект". А як жа адкажа прэзідэнт на такі "разумны" ход парламента? Можа, здыме свой праект Канстытуцыі, задаюцца яна абодва пытаннем. "На гэты крок, зразумела, прэзідэнт не пойдзе", — лічыць Анатоль.

"Прэзідэнт, зразумела, на гэта не пойдзе", — падтрымлівае яго Юры. "Затое парламент знойдзе ў сабе міратворчы пачатак", — робіць выснову Анатоль. "Парламент вяртае сабе ініцыятыву міратворцы", — не адстае ад яго Юры.

І што ж далей, думае мы. Галоўнае, лічыць Юры, з трох пытанняў парламента "два другія пытанні пакінуць". Згодны з ім і Анатоль: "Куды больш важнымі ў параўнанні з загадкамі проігрышным пытаннем пра камуна-аграрную Канстытуцыю з'яўляюцца два другія пункты, унесеныя парламентам у пастанову аб правядзенні рэфэрэндуму".

Анатоль упэўнены, што ў такім выпадку "нават перамога праекта прэзідэнтскай Канстытуцыі будзе ўсё-такі піравай". Юры таксама упэўнены, што "нават калі праходзіць прэзідэнцкі праект, дык парламент перамагае па ўсіх (двух) пастаўленых ім пытаннях". Для Юрыя ж пры такой раскладцы "гульня набудзе вытанчаную завершанасць".

Схема цікавая, калі б гэта была гульня ў шахматы лёс Беларусі на доўгія гады.

Нашы журналісты-аналітыкі так і не зразумелі, што трэба быць самагубцам, каб гуляць з Аляксандрам Рыгоравічам у падаўкі. І толькі агульнымі намаганнямі, у тым ліку і пытаннем пра альтэрнатыўны праект Канстытуцыі, можна панізіць праэнт тых, хто будзе галасаваць "за" Канстытуцыю прэзідэнта. Праўленне Аляксандра Рыгоравіча — гэта як стыхійнае бедства, якому даюць рады талакой.

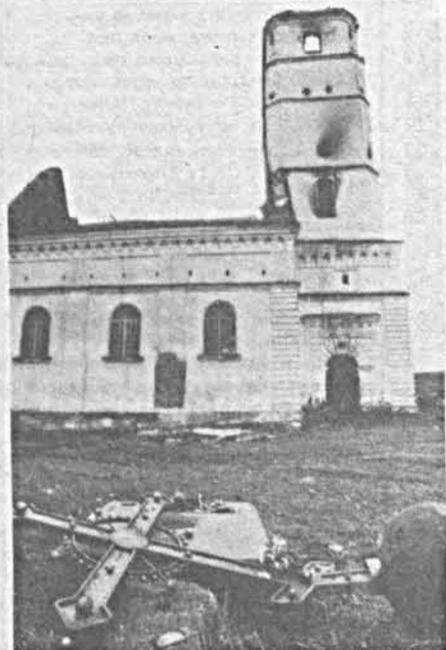
Уявім сабе, што парламент здыме сваё пытанне, не пачакаўшы рашэння Канстытуцыйнага суда. Тады, упэўнены, праект Канстытуцыі Лукашэнка пройдзе. Ужо ён яго здымаць не будзе. І тады бывай, дэмакратыя!

Што ж датычыцца аstatнiх двух парламенцкіх пытанняў, дык трэба быць наіўным чалавекам, каб думаць, што прэзідэнт іх выканае.

Люблю я пачытаць гэтых ліберальных журналістаў. Згодна пішуць. Зладжана. Аж заанада. І не дзіва, бо рэдакцыі гэтых газет размешчаныя па адным адрасе. Можа, хай тады хоць п'іва ходзяць піць у розных кампаніях, глядзі — і розныя аналізы атрымаліся б.

Алесь БЯЛЯЦКІ

У КАГО НА ХРАМ
ПАДНЯЛАСЯ РУКА?

Позна вечарам 19 кастрычніка наваколле Заслаўя асвятлілася пажарам — загарэўся Спаса-Празбражэнскі храм, каштоўны помнік архітэктуры другой паловы XVI стагоддзя. Пажарныя, якія прыбылі змагацца з агнём, змаглі выратаваць толькі іканастас і некаторыя старадаўнія кнігі, а так амаль усё згарэла. У рэспубліканскім друку, а таксама і па тэлебачанні пра бяду ў Заслаўі паведамлілі не як пра выпадковае ўзгаранне, а падпал, які зрабілі сатаністы, пранікшы ў памяшканне праз разбітае акно. Пацвярджэннем гэтай версіі сталі тэлекадры, на якіх былі паказаны сцены храма з надпісам "Смерць хрысціанам" і з "малюнкамі" перавернутых крыжа і зоркі. Але апошнім часам стала хадзіць чутка, што гэта ніякі не падпал, а няшчасны выпадак, які рана ці позна павінен быў здарыцца, бо на адным з паверхў вежы храма была размешчана свечкаварня, якую 19 кастрычніка забыліся адключыць нанач. А як было ўсё на самай справе, пакуль што вядома толькі сцэнам храма і тым, хто здзейсніў злачынства.

Фота В. ТАЛОЧКІ, БЕЛТА і А. МАЦЮША

ЗАПРАШАЕ "ЗМЕНА"

2 лістапада а 18 гадзіне ў мінскім кінатэатры "Змена" адбудзецца паказ дакументальнага фільма "Вяртанне Міхася Забэйдзі". Перад сеансам выступаць стваральнікі фільма: кінарэжысёр Рычард Ясініскі, аўтары сцэнарыя Георгій Марчук і Лютгард Гедравічус, а таксама апэратар Сяргей Патроўскі.

РАЯЛЬ — УВЕСЬ ДЗЕНЬ, І НАВАТ НОЧЧУ!

31 кастрычніка ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі ўрачыста адкрыўся I Міжнародны конкурс музыкантаў-выканаўцаў "Фартэпіяна. Мінск-96"

Такой колькасці гасцей арганізатары новага, яшчэ не вядомага ў свеце конкурсу не чакалі. 120 заявак ад прадстаўнікоў амаль паўтара дзесятка краін! Дык мо й з'явіцца ў каталогу прэстыжных міжнародных музыканцкіх спаборніцтваў яшчэ адзін — мінскі конкурс? Дзе-нідзе набывае вядомасць маладая дзяржава Беларусь дзякуючы менавіта поспехам нашай фартэпіяннай школы, нашым лаўрэатам...

У гісторыі айчынай культуры падобнай акцыі дасюль не было. Можна згадаць хіба толькі праведзены ў 1971 г. у Мінску Усесаюзны конкурс выканаўцаў, дзе 1-й прэміяй быў адзначаны Станіслаў Ігалінскі, а наш Ігар Палівода — дыпламам. І вось праз чвэрць стагоддзя незалежная рэспубліка ладзіць свой міжнародны турнір для піяністаў. Два гады працавалі, рыхтуючы яго, заснавальнікі: Міністэрства культуры, Беларускай дзяржаўная філармонія ды Акадэмія музыкі. Фінансавую дапамогу знайшлі ў спецыяльным прэзідэнцкім фондзе па падтрымцы творчай моладзі, у спонсараў (фонд Сораса, фірма "РАМПО", Мінскі фарфоравы завод, кандытарская фабрыка "Слодыч"). Удалося забяспечыць прызывы фонд на ўзроўні сярэднеўрапейскіх стандартаў (першая прэмія — 5 тысяч долараў). Аргкамітэт узначаліў першы намеснік

міністра культуры Уладзімір Рылатка, на чале журы — сусаршніні: прафесар Маскоўскай кансерваторыі народны артыст СССР Віктар Мяржанаў ды прафесар Беларускай акадэміі музыкі лаўрэат Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Ігар Алоўнікаў. "Журыцкі" канкурсантаў мусяць прафесары з ЗША — Джозэф Банавец, з Польшчы — Казімеж Гержод, з Латвіі — Арніс Зандманіс, Каця Колева з Францыі, Джузепе Марыюці з Італіі ды іх беларускія калегі.

Вялікая колькасць удзельнікаў вымусіла арганізатараў склаці досыць шчыльны графік рэпетыцый, улічыўшы нават... начны час, бо на першым туры праслухоўванні будучы доўжыцца з ранку да вечара. Перад фіналам, калі канкурсанты будучы заняты на рэпетыцыях з аркестрам (Акадэмічны сімфанічны пад кіраўніцтвам Віктара Собалева), у Акадэміі музыкі адбудзецца прэзентацыя Беларускай асацыяцыі педагогаў фартэпіяна "БелЕРТА", якую ўзначальвае першы прарэктар Акадэміі, доктар педагогічных навук прафесар Вадзім Яканюк. (Штаб-кватэра сусветнай арганізацыі ЕРТА месціцца ў Лондане).

20 лістапада — урачыстае адкрыццё традыцыйнага фестывалю мастацтваў "Беларуская музычная восень". У тым канцэрце мяркуецца ўдзел саліста — пераможцы Першага міжнароднага...

Аб'явы

ПАДТРЫМКА — ТАЛЕНТАМ!

Спецыяльны фонд Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі аб'яўляе конкурс на прысуджэнне стыпендыі для моладзі, якая мае творчыя дасягненні ў галіне літаратуры, тэатра, кіно, выяўленчага мастацтва.

Творчыя дасягненні павінны быць пацверджаны на міжнародным, рэспубліканскім, абласным, гарадскім узроўні (дыплом выстаўкі, конкурсу, фестывалю або рэцэнзіі крытыкі ў сродках масавай інфармацыі, аўтарскія публікацыі ў зборніках вершаў, прозы, сцэнарыяў).

Стыпендыі ўстанаўліваюцца па трох узроставых катэгорыях:

- 1 — да 16 гадоў (10 стыпендыі);
- 2 — ад 16 да 20 гадоў (10 стыпендыі);
- 3 — ад 20 да 25 гадоў (10 стыпендыі).

Кандыдатуры спаборніцаў павінны быць рэкамендаваны творчым саюзам або саветам навучальнай установы (для навучэнцаў) і падтрыманы кіраўніцтвам культуры аблвыканкама або Мінгарвыканкама.

Стыпендыі за высокія творчыя дасягненні ўручаюцца пры ўмове становачай паспяховаці спаборніцка-навучэнца.

Заяўкі ўстаноўленага ўзору накіроўваюцца да 29 лістапада 1996 г. на адрас:
220048, г. Мінск, пр. Машэрава, 11. Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, кіраўніцтва вучэбных і навукова-даследчых устаноў. Тэлефон для даведак: 2239153.

**САВЕТ СПЕЦЫЯЛЬНАГА
ФОНДУ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ ПА ПАДТРЫМЦЫ
ТАЛЕНАВІТАЙ МОЛАДЗІ**

ДЗЯДЗІНЕЦ

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

IV

Ходзіць свяціла нябеснае вечна.
Круціцца вечнае кола-працяг...
Неба слязіна ўпала на плечы —
плача, вясёлае ў росце, дзіця.

Не прарастайце, узлётныя крылы:
мой павуцінай аблытаны век.
Дзень, як сіло? А збавенне — магіла?..
Спіць пад вярбою маёй дрывасек.

Верай надзбытнай сябе забіваю.
Хто я — надзея? Ці селішча страт?
Хто мне вянок памінальны звіае?
Хто вызірае зайздросна з-за крат?

Я гэта... Я! Ці не я — нехта іншы,
мне незнаёмы, пызнаны раней?..
Сонна дрыжыць нескароная ціша.
Хто пасміхаецца ўпотаі з мяне?

V

Пераплываю раку — паміраю.
Памяць маю забірае вада.
Коцяцца хвалі. Да некла? Да раю?
Дзе аціхае зямная хада?

Я расту. Адлятаю. Знікаю.
Неразгадае прадзіва дзей.
Продак праз леты мяне павяртае,
поклічна ў святасць аблокаў вядзе.

Ці забываецца 'спежка зямная —
колькі я жыццяў на свеце жыла?
Гэткі ці бачыла прывідак раю —
смелае гнездзішча цёплага зла?

Тут, на Зямлі, у прытулку апошнім
Роду майго ці знайду абярог?
Колькі гадоў прамільгнула парожніх?..
Колькі ўчарнела шчаслівых дарог?!

Смерць нараджаецца ў каліве новым,
снее цянітка ў лістоце святла.
Прывід шчыруе і... Божае слова.
Я ад нямоты ў зняменне прыйшла?

Білася сэрцайка — маятнік часу,
свечкай тужлівай гарэла душа.
Можа, заўчасна мой шлях распачаўся —
можа, не выспела ў летах імша?

Кім я вярнуся на ўлонне Радзімы —
птушкай, вузаккай, слябінай травы?
Можа, праб'юся ў бары ручайнай,
памяццю чыстай, вытокама жывым?

VI

Плача радзіна мая. Шлях-дарога —
белы ручнік аціхае ў акне.
Чарка цяпле. Над свечкай Сварога
вечар варожыць: ці ёсць я, ці не?..

Венер халодзіць заўчасную пожно,
жыта астанкі дзяўбуць галубы.

Ноч папярхнулася гукам апошнім,
звычайна нырнула ў палонку журбы.

Род... Мая плынь ад вытоку да вусця
ці ўскалыхнула хоць кроплю крыві?
Хто мне даруе грахі, хто адпусціць?
Неба замольнае шпэча: жыві!

Блізка да Роду, а вырай — далёка,
чужына ў зямельку ідуць карані,
Божа! З маленства бусловага, клэкат,
родным крылом атулі, агарні...

Нехта вядзе мяне лесвіцай цёмнай,
гулкія крокі пішэюць мас...
Сад паўстае... І зязюляй бяздомнай
ці не душа мая ў садзе куе?

Нібы Вядун вечарова варожыць,
колькі каму засталася пражыць?..
Грэе палеткі святая Сварожыць,
дух чалавечы трымаюць крыжы.

Небам асвечаны могілкі-сходні,
не разгалосіць палын-цішню...
А за ракою — усхліпы паходні,
постаць пакутніка — трэба агню.

Мройна шапочуць халодныя зоры.
Белае цела вугольна гарыць...
Ногі цяжэюць. Агортвае змора,
Дзе вы, надзеяў маіх ваары?

Хто вашу гордую справу завершыць?
Ранак зняслены там, на Зямлі.
Дзе ты спыніўся, здарожаны вершнік,
вочы няўжо крумкачы данілі?

VII

Родны мой Край! Крывянеюць загоны,
колас наліты пажаднай маной.
Дзе ты спачыла, святая Пагоня?
Як адплаціла, якою цаной

за міражы пасмяротных агоній,
за неадужаны вераю страх?..
А над калыскай — паслужны плутоній,
дух прымірэння — у сцягтых гарбах.

Птушкай душа мая ў свеце лунае,
росы чарнеюць, і стыне гняздо...
Ды не пускае гаркота зямная,
голас прарочы забытых гадоў...

Не пасміхайся, бязверлівы чэрап,
падвар'яцелай усмешкай бяды —
Да памінальнай суботняй вячэры
зноў павяртаюцца нашы Дзяды!

VIII

Продкавы сцежкі — маё спасціжэнне —
мудрасць Нябёсаў і важкасць Зямлі,
звяз жыццялетаў праз смерць-нараджэнне,
праз трапяткое-цяжкое — "Жылі..."

Продкавы словы, продкавы душы,
дзе ў беззямеллі гняздуецца вы?

Хто валуны бездухоўнасці зрушыць,
паспявае нашчадкаў жывых?

Хто ахвяруе для іх дараванне,
за чарнапільныя слязы і сум?..
Зраду чужую і боль развітання
цяжкім крыжом у нябёсы нясу.

Што я магла на зямлі перайначыць,
пудка птушка добра і красы?..
...Бачу, дзіцятка злыселае плача,
ведаю, памяць якаю — валасы.

Край мой вятры-скразнякі прачасалі:
мы, безвалосыя, — цэлы народ.
...Сэрца збалела агонь выкрасае,
і падымае паходню мой Род.

IX

Вечар аціх. Узышло прасвятленне:
бачу гадоў разнавольных спод.
Не анямела сівое каменне,
лэсы нігуе святы радавод.

Сёння Дзяды. А каго памінаем?
Вечныя — з намі, над намі, у нас.
Іхнія споведзь — журба не зямная,
іхнія думы — бязмежныя Час.

Сёння ўспамін па былым не галосіць,
не раскальхвае хату адчай.
Сцішна да Бога імя узнялося
слыннага продка майго — крывіча.

Дзе мая песня — душа ўспамінае,
хто маёй зоркі спяліў небакрыж?
Веснім анёлам дзіця засынае —
свята маё, мой пакутлівы рай.

Свечка на покуці — покліч у вырай.
Лірік, баладу праверы заргай,
і паплывем мы з палоніцай-лірай
у белакосай бязмежнасці гай.

X

Сталі Дзяды на парозе збалелым.
Перахрысціца? Малітву шаптаць?
Ноч прасвятлела набожнікам веры.
Як павініцца і што распятаць?

Косы Рагнеды сагрэлі намітку.
З летаў сурова глядзіць Рагвалод.
Золкага лёсу напятая нітка
не абрываецца ў прадзіве год.

Бачу Прадславу, Кірылу, Францішка —
родныя постаці зорнай мяжы.
І шматгалосаю робіцца ціша,
і ажывае Хрыстос на крыжы.

Чую тваё заклінанне, Кастусе, —
словам гаючым бязвер'е лячу.
Свечкі цяплеюць па ўсёй Беларусі,
дайна слугуюць Святому Зіччу...

Чую, як жылы напаты ў Купалы:
чэпка спіскае парэнчы Паэт...

Змітрава ночка акрэсліць прагалы —
нерастапанай гісторыі след.

М.ЗАМСКІ: Усе палітычныя дыскусіі, што набываюць у нас усё больш востры, жорсткі, я б сказаў, канфрантацыйны характар, звязаны ў асноўным з палітыка-эканамічнымі і сацыяльнымі праблемамі ў краіне. Што датычыць міжнароднага становішча рэспублікі, дык тут у грамадстве, не без дапамогі афіцыйнай прапаганды, усталявалася трывалае думка, што, кажучы высокім "шцілем", "чуцен голас наш далёка", што Беларусь трывала заняла "свой пачэсны пасада між народамі свету" і да т.п. Ды і прэзідэнт краіны Аляксандр Лукашэнка ніколі не праміне выпадку згадаць, са сколькімі краінамі свету ў нас усталяваны дыпламатычныя сувязі.

На фоне гэтай "благостной" карціны асабліва непрыемна ўразілі апошнія дыпламатычныя правалы нашай краіны.

парламенцкіх фракцый, пагутарыла са старшынёй Цэнтрвыбаркама і Канстытуцыйнага суда, была прынята ў Кабінеце Міністраў і ў Адміністрацыі прэзідэнта. З самім прэзідэнтам ёй сустрэцца не ўдалося.

— У дзень прыезду еўрапейскай гасці спадар Лукашэнка, як вядома, гуляў у футбол са студэнтамі. Па сутнасці, ён свядома ўхіліўся ад гэтай сустрэчы.

— Я б не стала так катэгарычна сцвярджаць. У кожнага кіраўніка дзяржавы складзены графік працы, дзе ўсё распісана па гадзінах на шмат дзён наперад. Што да візіту пані Фішар, дык ён быў заплававаны на 25—26 кастрычніка, але, улічваючы напружаную ўнутрыпалітычную сітуацыю ў краіне, Вярхоўны Савет папрасіў яе прыехаць раней. Што яна і зрабіла. Нягледзячы на гэта, прэзідэнт, будзем справядлівымі, згадаўся на сустрэчу з гасцяй. Але самалёт з

ўладу ў Беларусі? Хоць і перанёс дату рэфэрэндуму з 7 на 24 лістапада? Дарэчы, чым вы тлумачыце гэтую раптам праяўленую "добраю волю" прэзідэнта? Я ж помню, як дэманстравалі пакідаючы Авальную залу парламента, ён прыгразіў дэпутатам, што калі яны не пагадзіліся з ягонай датай правядзення рэфэрэндуму — 7 лістапада, дык пагодзіцца з ёй так званы ўсебеларускі сход, які ён збірае. І вось на гэтым пяцітысячным сходзе спадар Лукашэнка ад устаноўленай ім даты правядзення рэфэрэндуму адмаўляецца, хоць і задумвалася гэтае "веча для ўхвалы ўсіх ініцыятыў прэзідэнта, і, мабыць, у першую чаргу — для пацвярджэння даты правядзення рэфэрэндуму 7 лістапада. Зараз прапрадзіэнцкія сродкі масавай інфармацыі робяць спробу зрабіць выгляд,

— Паўплывалі на апошнія рашэнне і гэты, і многія іншыя фактары, тыя ж, скажам, адносіны міжнароднай супольнасці.

— І што далей?

— Выкажу сваю асабістую думку. Мне здаецца, што цяпер прэзідэнт можа пагадзіцца на "нульвы варыянт". Ён адкілае свой варыянт канстытуцый, мы — свой. Дарэчы, у парадак дня бягучай сесіі было ўнесена пытанне аб парламенцкіх слуханнях абодвух рэдакцый канстытуцый. На іх можна было б выпрацаваць нейкую кампрамісную пазіцыю, скажам, у якасці далаўнення ў існуючую канстытуцыю ўнесці вялікі блок артыкулаў па сацыяльна гарантыі грамадзян, хоць, вядома, гэтыя гарантыі залежаць не ад запису ў Асноўным законе, а ад эканамічнага становішча ў краіне. Але гэтага патрабуе прэзідэнт, і тут можна было пайсці яму насустрач, як і ў некаторых іншых пытаннях дзяржаўнага ладу. Павінна толькі прысутнічаць добрая воля з абодвух бакоў.

— Што і казаць, "худой мир лучше доброй ссоры"...

— Сёння я заявіла ў парламенце, што адкілаю свой подпіс пад вядомай заявай 84 дэпутатаў аб унясенні на рэфэрэндум парламенцкай рэдакцыі канстытуцыі.

— Даруйце, Вольга Міхайлаўна, але ж, наколькі я ведаю, вы былі яе прыхільніцай. І раптам — такі афронт!

— Я лічу, што сваю ролю каталізатара грамадскай думкі ў пэўным напрамку парламенцкі варыянт канстытуцыі ўжо адыграў. Цяпер самае разумнае кожнаму з бакоў адмовіцца ад сваіх амбіцый.

— Але ж пры цяперашняй сітуацыі той, хто гэта зробіць першым, гэта значыць першым зніме "сваю" канстытуцыю, той і праіграе... І потым, адкілаючы свой подпіс, вы не здраджваеце сваім учарашнім аднадумцам?

— Не здраджваю. Зняццё аднаго подпісу нічога не мяняе. Я проста запрашаю прэзідэнцкі бок да згоды, канструктыўнага дыялога. Тады, калі выпрацоўваўся парламенцкі варыянт канстытуцыі, гэта было патрэбнае дня — трэба было некалькі процістаяч надыходу дыктатуры. І вельмі добра, што такі дакумент тады з'явіўся. Хоць, прызнаюся, я не падзяляла і цяпер не падзяляю яго палажэння аб скасаванні ў Беларусі інстытута прэзідэнцтва. Да ўсталявання парламенцкай рэспублікі мы яшчэ не падрыхтаваны.

— А да прэзідэнцкай падрыхтаваны? Чаму ж тады столькі смуты ў краіне?

— Многае залежыць ад асобы, якая займае пасаду прэзідэнта, ад яе псіхалагічнага складу.

— Дарэчы, даўно заўважана, што ў спадара Лукашэнкі нішто не выклікае такую ярасць, як размовы аб скасаванні прэзідэнцкай улады, так што ваша прыхільнасць да інстытута прэзідэнцтва — бальзам на сэрца Аляксандра Рыгоравіча. На маю думку, у многіх нашых людзей на генетычным узроўні захавалася рабская псіхалогія, мець прэзідэнта — значыць, мець чарговага цара-бацюхну, які ўсё бачыць, усё разумее, пра ўсіх клопаціцца. Толькі б вы не перахадзілі розныя ворагі... Вы ж паглядзіце, як хутка, літаральна на вачах усталяваецца культ Аляксандра Лукашэнкі, якога ў народзе так ужо і называюць — бацькам. А вы кажаце...

— Улада прэзідэнта павінна быць абмежавана канстытуцыяй, як у цывілізаваных краінах. Вунь паглядзіце, у Злучаных Штатах Амерыкі прэзідэнт не мае права распускаць кангрэс, а той, наадварот, можа па канстытуцыі аб'явіць прэзідэнту іммпічмент.

— Дык то ж у Амерыцы ці нейкай там Францыі... Я нядаўна гутарыў з дырэктарам інстытута сацыялогіі, акадэмікам Бабосавым. Ён расказаў, што ў час аднаго з апошніх сацыялагічных даследаванняў на пытанне, ці лічыце вы патрэбным мець у краіне кіраўніка з дыктатарскімі паўнамоцтвамі, 17 працэнтаў рэспандэнтаў адказала станоўча. Няма!

— Можна пагадзіцца з вамі наконт адмоўных бакоў прэзідэнцкай улады. Ды ідэальных улад наогул не існуе. Але ж сёння прэзідэнт на чале Беларусі — рэальнасць. І зараз настойваць на скасаванні прэзідэнцтва, значыць правакаваць кіраўніка краіны на сілавую дзеянні супраць таго ж парламента.

— Я не думаю, што аўтары "парламенцкай" канстытуцыі рэальна спадзяваліся на адмену прэзідэнцкай улады. Разлік быў на тое, каб перацягнуць на свой бок частку галасоў на рэфэрэндуме.

— Так, задача ставілася — "разбіць" галасы. Але зараз патрэбы такой няма. Цяпер, калі прэзідэнт не пагодзіцца адкілаць сваю рэдакцыю Асноўнага закона, захоча правесці яе праз рэфэрэндум, ён павінен будзе зразумець, што гэта будзе апытанне людзей не па прапанаванай канстытуцыі, а пытанне аб даверы яму. Фактычна, паўторныя прэзідэнцкія выбары.

— Можна быць упэўнены, спадар Лукашэнка іх выйграе.

— Я трымаюся іншай думкі. І наогул, я аптыміст, веру ў лепшае. І не думаю, што мы, дэмакраты, сядзім склаўшы рукі.

— У нейкі момант нашай гаворкі мне падалося, што так дэмакраты і мяркуюць зрабіць. Але, магчыма, я памыляюся. Тады — паспехаў вам і дзякуй, Вольга Міхайлаўна, за гутарку.

ПРЭЗІДЭНЦКІ ГОЛ: У ЧЬЕ ВАРОТЫ?

КАРЭСПАНДЭНТ "ЛіМа" Міхась ЗАМСКІ ГУТАРЫЦЬ З САКРАТАРОМ КАМІСІІ ПА МІЖНАРОДНЫХ СПРАВАХ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ, ПАЛІТОЛАГАМ Вольгай АБРАМАВАЙ

Варта згадаць хоць бы нядаўні так званы "дэмарш паслоў", калі сп. Лукашэнка абвінаваціў паўнамоцных прадстаўнікоў некалькіх вядучых краін свету ледзь не ў змове супраць суверэнітэту рэспублікі, празрыста намякнуўшы, што ведае пра тое, якія размовы вядуцца за шчыльна зачыненымі дзвярыма пасольстваў. У адказ Беларусь атрымала рэзкую водпаведзь урада ЗША... Або вось яшчэ адзін, зусім нядаўняга часу выпадак, калі кіраўнік краіны ў самай зняважлівай форме ахарактарызаваў аўтару мемарандуму, дасланага яму ад імя ўрадаў Англіі, Францыі, Германіі і Італіі, абвінаваціўшы гэтыя краіны ва ўмяшальніцтве ва ўнутраныя справы Беларусі...

В.АБРАМАВА: Самога тэксту мемарандуму я не бачыла, ведаю толькі, што там быў выказаны непакой з нагоды абстрагавання ў рэспубліцы ўнутрыпалітычнай сітуацыі, занявання дэмакратычных правоў грамадзян, парушэння канстытуцыі. Дакумент утрымліваў зварот да сп. Лукашэнкі трымацца ў сваёй дзейнасці ў рамках прававога поля, уласцівага для дэмакратычных краін свету. Калі гэтага не абудзецца, папярэджвалася ў мемарандуме, калі прэзідэнт пойдзе і далей на парушэнні канстытуцыі, яго дзеянні ў гэтым напрамку сустрэць самую негатыўную рэакцыю сусветнай супольнасці.

— Скупымі паведамленнямі абмежаваліся афіцыйныя сродкі масавай інфармацыі, згадваючы і візіт у краіну старшыні парламенцкай Асамблеі Савета Еўропы пані Фішар. Але з паведамленняў апазіцыйнай прэсы, замежнага радыё можна было зрабіць выснову, што яна — вядомы і ўплывовы еўрапейскі палітык — негатыўна наставілася да парушэнняў прэзідэнтам Беларусі канстытуцыі, яго спроб паралізаваць працу парламента, самому прызначыць дату рэфэрэндуму і да т.п. Наколькі я ведаю, вы, Вольга Міхайлаўна, сустрэкліся з пані Фішар у час яе візіту ў нашу краіну...

— Так, старшыня камісіі па міжнародных справах Вярхоўнага Савета Пётр Кузьміч Краўчанка і я прымалі ўдзел у сустрэчы пані Фішар са спікерам парламента Сямёнам Георгіевічам Шарэцкім, які дэталёва праінфармаваў яе аб палітычнай сітуацыі, што склалася ў краіне, выклаў свае падыходы да вырашэння існуючых праблем. Мела магчымыя выклікі свой пункт гледжання і я. У прыватнасці, я звярнула ўвагу гасці на тое, што ў нас адбываецца разбурэнне парламенцкіх каштоўнасцей, што наогул стварае пагрозу існаванню парламентарызму ў рэспубліцы. Гэтану спрыяе спрэс негатыўны паказ дзейнасці Вярхоўнага Савета афіцыйнымі сродкамі масавай інфармацыі, прапанаваная прэзідэнтам рэдакцыя канстытуцыі, вядома якой роля парламента зводзіцца на нішто.

Мы пацікавіліся ў пані Фішар, як яна ставіцца да намеру Аляксандра Лукашэнкі склікаць так званы ўсебеларускі народны сход з наданнем яму некаторых паўнамоцтваў парламента. Яна адказала, што любы палітык можа склікаць 30—40 тысяч чалавек, каб з імі параіцца, але такі сход не можа быць нейкай аналогіяй парламента і прымаць канстытуцыйныя рашэнні.

Пані Фішар сказала, што ў Савеце Еўропы ўважліва сочаць за разгортваннем падзей у Беларусі, бо наша краіна прэтэндуе на членства ў гэтай аўтарытэтанай і ўплывовай міжнароднай арганізацыі. Як вядома, Беларусь ці не адзіная на кантыненте краіна, што засталася па-за сценамі Савета Еўропы. Нас туды пакуль што не прымаюць.

Акрамя згаданай сустрэчы, гасця, як вядома, выступіла ў парламенце, знаёмілася з працай

пані Фішар спазніўся амаль на паўтары гадзіны, і Аляксандр Рыгоравіч адправіўся на, відаць, вельмі важнае для яго палітычнае мерапрыемства — сустрэчу з моладдзю.

— Я не кажу, што кіраўнік дзяржавы не павінен гуляць у футбол, валебол, тэніс, лапту, даваць нырца ў ледзяную ваду, ды яшчэ каб усё гэта фіксавалі тэле- і фотааб'ектывы. Зрэшты, папулярнасць заваёўваецца па-рознаму. Але, прабачце, ганяць мяч па полі, калі цябе чакае адзін з вядомых і ўплывовых палітычных дзеячаў Еўропы? Я не кажу ўжо пра элементарную мужчынскую галантнасць — з візітам прыехала ўсё-ткі дама... Ды, мяркую, не "палітычны" футбол стаў прычынай таго, што спадар прэзідэнт ухіліўся ад сустрэчы з пані Фішар. Відаць, не гарэў жаданнем Аляксандр Рыгоравіч бачыць яе, бо ведаў пра негатыўную ацэнку яго палітыкі з боку кіраўніцтва Савета Еўропы.

Колькі слоў, Вольга Міхайлаўна, аб праведзенай незалежнымі экспертамі Савета Еўропы экспертызы "прэзідэнцкага" і "парламенцкага" варыянтаў канстытуцыі, што выносіцца на рэфэрэндум.

— Так, сапраўды, некаторы час назад Вярхоўны Савет звярнуўся да трох незалежных экспертаў па канстытуцыйным праве Савета Еўропы з просьбай зрабіць экспертызу, як вы кажаце, "прэзідэнцкай" і "парламенцкай" рэдакцыі канстытуцыі на прадмет іх адпаведнасці канстытуцыйным і дэмакратычным нормам, прынятым у цывілізаваным свеце. Што тычыць "прэзідэнцкай" рэдакцыі канстытуцыі, дык пытанне было пастаўлена так: выходзіць ці не выходзіць яна за межы абумоўленага Асноўным законам направак і далаўненняў, якія могуць быць у яго ўнесены? Гэта было вельмі важна ўстанавіць, бо, вядома існуючай канстытуцыі, праз рэфэрэндум можна толькі прымаць далаўненні і папраўкі ў Асноўны закон, вынісенне ж на ўсенароднае апытанне праекта новай канстытуцыі ў нас лічыцца незаконным.

— І што сказалі эксперты?

— Яны казалі, што прапанаваная прэзідэнтам рэдакцыя канстытуцыі ўяўляе сабой новую форму дзяржаўнага ладу, адным словам, новы Асноўны закон. Не адпавядае "прэзідэнцкай" канстытуцыя, на думку экспертаў, і існуючым у дэмакратычных краінах традыцыям і ўзаемаадносінам розных галін улады.

— А парламенцкі варыянт?

— Ён таксама з'яўляецца новым Асноўным законам. Ну, хоць бы таму, што мае на ўвазе скасаванне ў краіне інстытута прэзідэнцтва, зафіксаванага ў існуючай канстытуцыі.

— Для вас гэтыя заключэнні экспертаў былі нечаканымі?

— Зусім не! Яны толькі пацвердзілі тое, пра што я гаварыла ў палеміцы з прэзідэнтам, калі ён выступаў у парламенце 6 кастрычніка. Калі вы чулі, я яму сказала, што ён прапанаваў на рэфэрэндум новую канстытуцыю, што з'яўляецца незаконным.

Асабіста я лічу, што існуючая канстытуцыя адпавядае дэмакратычным нормам і, наогул, патрэбам сённяшняга дня. Праўда, гэта не азначае, што ўсё ў ёй дасканалы. Сама канстытуцыя прадугледжвае ўнісенне ў яе далаўненняў і паправак. Дык давайце збяромся разам, усе тры галіны ўлады і папрацуем. Можна выкарыстаць пры гэтым найбольш прымальнікі мясціны і ў прэзідэнцкім, і ў парламенцкім варыянтах канстытуцыі. А было б яшчэ лепш, каб адзвалі свае варыянты канстытуцыі. Пачалі ўсё, як кажуць, з нуля. Я, асабіста, за гэта.

— Але ж прэзідэнт катэгарычна супраць такога павароту падзей!

— Быў.

— Вы думаеце, што ён адмовіцца ад свайго намеру ўстанавіць аўтарытарную

што нічога асаблівага не адбылося. Ну, перанеслі дату выбараў на 24 лістапада, што з таго? Можна было і на любую іншую дату. Усё роўна перамога будзе за Лукашэнкам.

— Але ж Аляксандр Рыгоравіч так упарта трымаўся за дату 7 лістапада не таму, што на гэты дзень прыпадае гадавіна Кастрычніцкай рэвалюцыі, а таму, што рэфэрэндум яму трэба было правесці да 24 лістапада — даты ўстаноўленай парламентам не толькі для правядзення рэфэрэндуму, а і давыбару дэпутатаў Вярхоўнага Савета. Усё гэта блытае прэзідэнту карты, бо па яго варыянце канстытуцый парламент будзе складацца ўсяго са 110 членаў (цяпер — 199, пасля давыбару павінна быць 260 — колькасць, устаноўленая існуючай канстытуцыяй).

— Я, Вольга Міхайлаўна, вяртаюся да свайго пытання — чым тлумачыце рашэнне прэзідэнта ў прызначэнні даты рэфэрэндуму пайсці насустрач парламента?

— Унутрыпалітычнай сітуацыяй у краіне, сітуацыяй гранічна напружанай. Гэта — першае. Па-другое, сваю ролю адыграла непахісная палітычная воля парламента, якую ён дэманструе апошнія месяцы. У самы апошні момант, я лічу, бліжэйшае акружэнне прэзідэнта, а тут працуе нямаля здольных прафесіяналаў, парала яму адступіць, не дэманстраваць так яўна сваё пагардлівае стаўленне да канстытуцыйных норм. Разумеецца, самаўласнае прызначэнне даты рэфэрэндуму было не проста парушэннем існуючай канстытуцыі, дзе чорным па белым запісана, што прызначэнне даты правядзення выбараў і рэфэрэндумаў — прэрагатыва Вярхоўнага Савета. Гэта было, так бы мовіць, якасна новым парушэннем, нават не такім, як 17 папярэдніх, зробленых ім і зафіксаваных Канстытуцыйным судом парушэнняў. Калі тыя яшчэ можна было некалькі аспрэчваць, дык тут ужо нікуды не падаецца.

— Зразумела. Вы добрай думкі аб прафесійных якасцях памочнікаў прэзідэнта. Але, думаецца, не без іх актыўнай дапамогі выпрацоўвалася "прэзідэнцкая" рэдакцыя канстытуцыі, не без іх парады прызначалася дата рэфэрэндуму — 7 лістапада. Яшчэ ж зусім нядаўна кіраўнік Адміністрацыі прэзідэнта Мясніковіч заявіў на пасяджэнні Прэзідэнта Вярхоўнага Савета, што ніякіх давыбару дэпутатаў яны, г.зн. прэзідэнцкі бок, не дапусцяць.

Але я згодны з вамі, што рашучы дзеянні парламента, апазіцыі прымуслі спадара Лукашэнку адмовіцца ад ідэі правядзення канстытуцыйнага перавароту. Усё ж, на маю думку, галоўную ролю ў гэтым адыграў Крэмль, якому даўно недаспадобы дыктатарскія манеры беларускага прэзідэнта. Помніцца, яшчэ ў час прэзідэнцкіх выбараў у Расіі Барыс Ельцын, выступаючы ў Омску, сказаў, што вымушаны быў даць Лукашэнку ўрок дэмакратыі. Меліся на ўвазе арышты ўдзельнікаў шэсця ў Мінску, прысвечанага дзесятым угодкам чарнобыльскай аварыі. Што на расійскай палітычнай кухні рыхтуецца нешта неядомае для яго, сведчылі і апошнія бліжэйшыя нашага прэзідэнта ў Маскву. Як можна цяпер зразумець, у час нядаўняй яго сустрэчы з Ельцыным яму і было выказана патрабаванне не ісці сілавым шляхам. Не паслухаўца "старэйшага брата" Аляксандр Рыгоравіч не пасмеў, адно адвёў душу перад удзельнікамі "ўсебеларускага сходу" сваімі зняважлівымі філіпнікамі па адрасе "ўсіх гэтых Шушкевічаў, Багданкевічаў, Карпенкаў". Нават зрабіў спробу лягнуць расійскага прэзідэнта, калі, асядлаўшы любімага канька — Віскулёўскія пагадненні, ахарактарызаваў яго ўдзельнікаў, як палітычных прайдзісветаў...

Ужо стала добрай традыцыяй правядзенне сустрэчы з вядомымі палітычнымі, грамадскімі, культурнымі дзеячамі ў Пасольстве Рэспублікі Польшча. Нядаўна тут адбылася літаратурна-музычная вечарына, прысвечаная творчасці сучаснага класіка польскай літаратуры паэтэсы Віславы Шымборскай. Вечарына прайшла 11 кастрычніка амаль адразу пасля ўрчэння паэтыцы Нобелеўскай прэміі. На жаль, самой Шымборскай на ёй не было. Яна рыхтуе сваю Нобелеўскую лекцыю і ў бліжэйшы час адмовілася нават сустрэцца з журналістамі. Але яе прысутнасць адчувалася праз вершы, якія гучалі, тым больш што на думку Элеаноры Скуратавай (арганізатарка канцэртнай праграмы), творчасць паэтыцы замкнутая... але на гэты, блізкі ўсім. Падчас вечарыны гучалі творы польскай кампазітару ў выкананні дацэнта Беларускай акадэміі музыкі Веры Лагіненкі, студэнткі Вікторыі Юдовіч. Чытала вершы Марыя Захарэвіч. З пісьменнікаў удзельнічалі Янка Брыль, Васіль Сёмуха, Уладзімір Арлоў. Віслава Шымборска мае 15 зборнікаў паэзіі. Дэбютавала ў 1945 годзе і першапачаткова друкавала прапагандысцкія сацэралістычныя вершы, якія пазней увайшлі ў школьную праграму, аднак напярэдадні кастрычніка перавароту 1956 года стала актыўным крытыкам талітарнай сістэмы.

На думку французскай газеты "Figaro", Шведская каралеўская акадэмія матывавала свой выбар сёлетняга лаўрэата характарам яе паэзіі, якая "дакладна прадстаўляе фрагменты чалавечай праўды, ў гістарычным і біялагічным кантэксце". Фактычна на паэзіі Шымборскай выхавалася некалькі пакаленняў палякаў (яе вершы ўвесь час уключаліся ў падручнікі і хрэстаматыі). На сваім рахунку яна мае Узнагароду горада Кракава, Узнагароду міністра культуры і мастацтва Польшчы, нямецкія ўзнагароды імя Гётэ і імя Гердэра, тытул ганаровага доктара Познанскага ўніверсітэта імя А. Міцкевіча, прэмію польскага ПЭН-клуба (падчас ваеннага стану яна адмовілася прыняць прэмію літаратурнага фонду).

Беларускім чытачам Віслава Шымборска вядомая па зборніку "Свет, варты вяртання" (выйшаў у 1990 годзе ў серыі "Паэзія народаў свету", пераклад Ніны Мацяш, рэдактар — Васіль Сёмуха). Сёння вельмі актуальна і перавыданне зборніка, які стаў бібліяграфічнай рэдкасцю, і пераклады яшчэ невядомых на Беларусі твораў. Вечарына дазволіла яшчэ раз упэўніцца ў меркаванні, што і творчасць нашай "новай літаратуры" (эксперыменты Таварыства Вольных Літаратараў, у большай ступені літаратурнага руху Бум-Бам-Літ...) у сусветным кантэксце не з'яўляецца нечым маргінальным і выпадковым, а хутчэй, адпавядае сучасным нормам пабудовы мастацкіх тэкстаў.

Алесь ТУРОВІЧ

На здымку: Віслава Шымборска

РЭДАКТАР-ВЫДАВЕЦ ЦІШКА ГАРТНЫ

Грамадская і літаратурная газета "Дзяніца", рэдактарам-выдаўцом якой з'яўляўся Цішка Гартны, выходзіла ў Пецярбурзе на беларускай мове з 1 (па новым стылі 14) лістапада 1916 года да 13 студзеня 1917-га. "Дзяніца" адлюстроўвала цяжкае становішча беларускага народа падчас імперыялістычнай вайны, на яе старонках прысутнічаў клопатны роздум аб будучыні Беларусі. У прыватнасці, Ц. Гартны клапаціўся аб вышэйшай адукацыі. У артыкуле "Аб беларускім універсітэце", змешчаным у першым нумары, а таксама ў перадавым артыкуле другога нумара і ў матэрыяле "Яшчэ раз аб беларускім універсітэце" (N 5) выказвалася неабходнасць стварэння такой навучальнай установы, праводзіліся думкі аб развіцці нацыянальнай культуры, друку. Э. Будзька ("Думкі да граматкі") пісаў пра неўпарадкаванасць беларускага правапісу. У "Дзяніцы" пабачылі свет творы Ц. Гартнага, К. Буйло, А. Паўловіча, Ф. Шантыра і іншых.

"ГОРКА ПЛАЧА ЛЕБЕДЗЬ АДЗІНОКІ", або ВОСЕНЬСКИ РОЗДУМ НАД КНИГАЙ ГЕНАДЗЯ БУРАЎКІНА "УЗМАХ КРЫЛА"

... Яшчэ, здаецца, учора адраджалася ў зялёна-белым убранстве зямля, красавалі лугі, з трапяткім зумканнем брала ўзятак пчала, радасна віла гняздо птушка. І ў гэтым свеце, поўным жыцця, не магло не жадацца светлага, чыстага, радаснага:
І будзе свет —

як светлы дом,
Без подласці і зайздрасці.
І я аддам яму гняздо
Для звонкай птушкі радасці.

Верш "Я за жыццё сваё спасціг...", радкі з якога цытуюцца, завяршаў кнігу Г. Бураўкіна "Гняздо для птушкі радасці", якая выйшла ў 1986 годзе. Праўда, у гэтым жа творы згадваліся і іншыя птушкі — "з чарады сумнення, смутку, распачы". Яны, самотныя вясункі, на доўгія гады сталі спадарожнікамі паэта, вобразным увасабленнем яго лёсу і пачуццяў: гэта — лебедзь адзінокі, крыклівы клін гусей, далёкі журавель. У грудзях пасялілася птушка восеньскага смутку, начной трывогі:
Нейкая птушка няк не ўгамоніцца,
Пырхае, ціўкае.
Можа, і ў птушкі старая бяссонніца,
Роспачнасць ціхае.

Ці не хапае святла над разорамі,
Ветру мурожнага?
Ці і ў яе між зямлёю і зорамі
Столькі трывожнага?

(*"Ноч над лугамі..."*)
Толькі напрыканцы зборніка "Узмах крыла" (1995) падае свой голас жаўранак, вітае паэта пасля заакіянскай дарогі. Аднак агульны эмацыянальны тонус кнігі паэзіі — элегічны, роздмна-спавядальны. На аічных і далёкачужых шляхах птушку паэзіі Г. Бураўкіна не раз сустракаў моцны парыв ветру, марнавала непагадзь, але ўзмах яе крыла заўсёдна быў мужны, высокі, узрушальны. Што ж падымала ўвысь гэтае крыло? У якія хвіліны і моманты? Дзе яго сілы і куды яно мкне?

КРЫЛО БЯДЫ. "А ЦІ БУДЗЕМ МЫ ЖЫЦЬ?"

Чарнобыль балюча апаліў крыло паэзіі Г. Бураўкіна. Свой эмацыянальна-ўзрушаны стан, звязаны з радыяцыйнай катастрофай, паэт глыбока раскрывае ў нізцы "Брагінская вясна — 1986", асабліва ў вершы "Той чарнобыльскай ноччу...". Пісалася гэтая чарнобыльска я нізка неўзабаве пасля выбуху на АЭС, тады, калі партыйна-бюракратычная сістэма рабіла ўсё, каб схаваць праўду пра Чарнобыль. Г. Бураўкін у творы "З хронікі бяды" мужа расхінуў завесу падману, хлусні, паказаў тое, якое дзеялася злчыства супраць жыцця народа:

...Перазвонваліся начальнікі:
— Што чуваць?
Што казаць?
Што рабіць?..
— Вы галоўнае там — без панікі.
Не надумайцеся трубіць...

— На палях — трактары і людзі.
Пасяўною занята сяло..
— А што будзе, тое і будзе.
Толькі б панікі не было!

Памятаю, як усхвалявалі мяне чарнобыльскія вершы паэта, калі чытаў іх надрукаванымі ў "Полымі" (1988. N 6). Узрушылі яны драматызмам гучання: "Будзе, будзе да скону Мне Чарнобыль балець..." Устрывожанасць, балючасць паэта перадаліся і мне, зачэпілі, як кажучы, за самае жывое, крэўнае: у 1986 годзе нарадзіўся мой сын. Радкі верша "Ад Чарнобыля ў небе плыве аблачынка..." і зараз, калі іх згадваю ці перачытваю, вярэдзяць душу:
Дзеўчанё яснавокае
І хлапчук светла-русы —
Па вясновай зямлі ідуць беларусы.
Узіраюцца ў неба зусім без апаскі,
Каля снежкі зрываюць паніклія краскі.
І прагос перад позіркамі іхні дрыжыць.
"А ці будзем мы жыць?"
"А ці будзем мы жыць?"

Верш "Ад Чарнобыля ў небе плыве аблачынка..." на маё ўспрыманне, адзін з самых кранальных і шчымых сярод твораў на чарнобыльскую тэму. А напісана пра трагедыю, трэба заўважыць, не адна сотня вершаў.

КРЫЛО РАДЗІМЫ. "І Ў ДУШЫ ВЫСПЯВАЕ НЕ ПРОСЬБА, А КРЫК"

Выкажу, відаць, сваё, чыста суб'ектыўнае меркаванне: пасля П. Панчанкі, поруч з Н. Гілевічам Г. Бураўкін — адзін з самых яркіх прадстаўнікоў сучаснай грамадзянска-публіцыстычнай паэзіі. Ён заўсёды выказваўся смела, з крытычным стаўленнем да рэчаіснасці, з выразным маральным і гуманістычным пазіцыям. Праўда, ідэалогія спарадзіла негатыў і ў паэзіі Г. Бураўкіна, таму не абышлося без афіцыйнага, тыповага ідэіна-пафаснага рытарызму. Што было, тое было. Вядома, той-сёй з нядробна-чыліўцаў не праміне, каб у газетак нахштат "Мы і время" і "Знамя юности" не ўкалоць нашых вядомых паэтаў за творы пра камісарыў, партыю і Леніна. І зразумела, для чаго гэта робіцца: такім чынам не прымаяцца, перакрэсліваецца сённяшня грамадзянская пазіцыя Г. Бураўкіна, маўляў, змены ў ягоным светапоглядзе — перараджэнства, здрада ранейшым ідэалам. Дарэчы, "Запісы з дальняй шуфляды", уключаныя ў паэтычную кнігу, сведчаць пра тое, што творца не заўсёды думаў ва ўнісон з казёнай прапагандай. І ўсё ж "Узмах крыла" — гэта перадусім зваляюцца, абнаўленне духу; вяртанне да існага, першакаштоўнага, спадкаёмна-беларускага. Г. Бураўкін выдатна адчувае і разумее, што не можа не быць заступнікам, абаронцам сваёй Беларусі, яе народа, талентаў, мовы, гісторыі. "Мой Бог — народ", — гаворыць паэт. Некалі ён раў маладзёвым калегам: "Ідзіце ўслед за Панчанкам На рызыку і бой". Сёння "Узмах крыла" паэт сам паказвае цудоўны прыклад грамадзянскай трывогі, бескампраміснасці, маральнага высакародства. Публіцыстычнасць яго радка — гэта, з аднаго боку, страснае і пранікнёнае прамаўленне, а з другога, спавядальна малітва душы:
У вар'яцкай яздзе, на сляпым віражы
І дарогу няцяжка згубіць.
Беларусь,

Свае таленты беражы,
Калі хочаш разумнаю быць!

Ты аглухла сягоння ад песень чужых,
А свае ўсе паспела забыць.
Беларусь,
Свае таленты беражы,
Калі хочаш славу таю быць!
(*"Беларусі 90-х гадоў"*)

Смутнаю парою нелюдзімай,
Калі ўсё наўкол ідзе на злом,
Божа,
Захіні маю Радзіму
Мудрасцю,
Спакоєм
І цяплом!

(*"Малімтва"*)
Патрыятычны пафас Г. Бураўкіна генетычна роднасны купалаўскаму. Сучасны паэт, як і некалі славыты пясняр, апелюе да свядомасці народа, нагадвае пра яго годнасць, засцерагае ад шляху нацыянальнага вырадженства. Запытальныя інтанацыі ў радках і, асабліва, у заключных строках шэрагу вершаў бачацца вывай унутраных пакутаў, чуйна-трывожным водгукам беларускага сэрца, запрашэннем да ўдумнай разважлівасці: "Няўжо і праўду кажучы людзі — Такі народ?.." ("Цяжкі застоі на Беларусі..."). "Што ж гэта з Радзімай і з намі адбываецца?.." ("Што ж гэта такое..."), "Ну а што вы скажаце нашчадкам? Як вы ў вочы ім пагледзіце?.." ("Наш парламент да дзівос ахвоць..."). Г. Бураўкін спадзяецца на мудрасць народа, выварае яго лёс з думкай пра будучыню.

Трывога пра беларускі лес, прыроду, якой прасякнуты вершы "Ён вечна быў мне казкай...", "Хоць ты ў Антарктыку бяжы...", — таксама з дня сённяшняга, ад адчування ўсёй жахлівасці экалагічнага быцця на роднай зямлі. Адсюль і гучаць матывы віны, пакаяння перад прыродай, якая "курчыцца пакутна". Краса дадзена нам Богам, і кожнаму трэба яе берагчы, каб уратаваць сваю душу.

У стылёва-выяўленчым плане верш Г. Бураўкіна раскавана-тэмпераментны, напорысты, у ім чуюцца і набат, і крык душы, і філасофская развага. Не бяруся рабіць адзіна правільную выснову, але пра сацыяльна-грамадзянскую паэзію мне думаецца наступнае. Не ўсё з напісанага трапіць у актыў беларускай паэзіі (такое, зрэшты, і немагчыма), нешта застаецца як сведчанне часу ці момант творчай біяграфіі паэта, скажам, вершы "Яны здзіценні даўно...", "Зайздросце, любячы, зайздросце...", а шtosці з цягам часу будзе ўспрымацца інакш, магчыма, не гэтак востра і надзённа. А верш "Паўтараю...", хоць і ўтрымлівае слухную думку, падаецца эмацыянальна інертным: "Хто не ведае матчынай мовы, Той не любіць матулі сваёй". Тым не менш творы ўзроўню "Малітва" (гэты верш ужо загучаў выдатнай песняй) заўсёды будуць абуджаць унутраны свет чалавека, выклікаць глыбокі водгук. Наогул кажучы, "Узмах крыла" — гэта яшчэ адзін пратэст усхваляванага чалавечага сэрца супраць усялякага гвалту, зла, манкурцтва, маральнай дэградацыі сістэмы ўлады, гэта ўзвышэнне дабрыні, любові, духоўнай свабоды і мудрасці быцця.

ЧЫТАЧЫ АБ КНИГАХ

РОЗНАЕ БЫЛО Ў ІХ ЖЫЦЦІ...

Выдавецтва "Народная асвета" выдала кнігу М. Багадзяжа і І. Масляніцынай "Слава і няслаўе". У яе ўвайшлі нарысы пра вядомых жанчын, лёс якіх у той ці іншай ступені звязаны з Беларуссю.

Умовы жыцця і час, погляды і характары, паводзіны гераніў кнігі адметныя і непаўторныя. Так, рознае было ў іх жыццё, рознае было і ў іх жыцці. І ўсё ж славытых жанчын збліжае адно: кожнай давялося ў той ці іншай меры трымаць жыццёвы экзаме́н на выпрабаванне ўладай, лёсу было пажадана паставіць іх перад выбарам паміж славай і няслаўем. Большасць гераніў з годнасцю вытрымалі тыя жыццёвыя выпрабаванні, што важкім цяжарам леглі на кволя жаноцых плечы. Іншыя ж зламаліся і здаваліся толькі слабым адбіткам славы.

Чытачу кнігі прапануецца галерэя жаночых вобразаў — ад легендарнай Лыбедзі (сястры Кія) да слаўтай балерыны Апалоніі Дарэўскай. Тут і мудрая правіцелька Прадслава Полацкая з X стагоддзя, і другая Прадслава (дачка

Рагнеды), якую польскі кароль Баляслаў зрабіў сваёй наложніцай. Выклікаюць павагу і захапленне жыццё полацкай прыгажуні князёўны Аляксандры — жонкі Аляксандра Неўскага, а таксама жонкі і спадарожніцы адважнага воіна Давыда Гарадзенскага, дачкі вялікага Гедыміна Біруты, якая з дзецюі прыняла пакутніцкую смерць ад крыжакоў; гарачае і шчырае каханне юнай прыгажуні-вайдэлоткі, другой Біруты, да ўжо сталага сівабародага Кейстута.

Светлы ўспамін застаецца ад знаёмства з нясвіжскай Мельпаменай — пісьменніцай Францішкай Урсулай Радзівіл (Вішнявецкай), жонкай "Рыбанькі"; з лекаркай манархаў — дачкой наваградскага мешчаніна, слаўтай Саламеяй Рэгінай Русецкай. Не пакіне абыякавым чытача і зламаны лёс прыгожай і разумнай, добрай і няшчаснай Алены Іванаўны, якую бацька, вялікі князь Маскоўскі Іван III аддаў за аднаго з найбольш моцных праціўнікаў Масквы — вялікага князя Літоўскага Аляксандра Казіміравіча. Бацька ахвяраваў лёсам любай

дачкі, зрабіўшы яе чужою сярод чужых, калі тая адмовілася стаць вераадступніцай.

Цесна перапляліся паняцці "гонар", "каханне", "здрада" ў сумным апоўдзце пра трагічнае каханне князёўны Ганны Кобрынскай да князя Фёдара Бельскага, які доўгіх семнаццаць гадоў беспаспяхова змагаўся за сваю каханую.

Вось перад чытачом красуюцца стройная, з чорнымі вачамі і з доўгімі чорнымі, як ноч, валасамі дачка былога брэсцкага старасты вялікага князя Алены Глінскай — жонка вялікага князя Маскоўскага Васіля III і маці першага рускага цара Івана Грознага. Гэтая дваццаціпяцігадовая прыгажуня, каб адчуць сваё адзінай паўнаўладнай правіцелькай Масквы, згнала ў цяжкіх умовах роднага дзядзьку — Міхала Глінскага. "Ці мучылі Алену дакоры сумлення? Ці сніліся ёй страшныя сны?" — пытаюцца аўтары нарыса "Гаспадыня Масквы". Гэтыя ж рытарычныя пытанні можна адрасаваць і мачысе слаўтага князя Вячкі — полацкай княгіні і зацятай каталіцы Святохне

ГЭТАЕ СВЕТЛАЕ ІМЯ...

КРЫЛО ТУГІ.
“ДЫ ТЫЯ ФАРБЫ ШТОСЬ
ДУША НЕ ЗАЎВАЖАЕ”

Раздзел “Разлукі чашу выпіў я да дна” складае пераважна лірыка, створаная ў далечыні ад Радзімы, на амерыканскім кантыненте. Там, у ЗША, Г. Бураўкін прадстаўляў Беларусь у Арганізацыі Аб’яднаных Нацый. На чужыне, як прызнаецца мастак слова, паэтычная муза як бы адварнула ад яго: **Як самотнікі на пустыні, Разбрыліся словы ў нудзе. Адбалелае сэрца стыне. Утрапненне ў радок не ідзе.**

(“У смугу акіянскаю...”)

Не стала душэўна блізкай “чужая прыгажосць”, гняла настальгія, туга па роднай зямлі. Гэтае пачуццё зведаў не адзін паэт-беларус, які апынуўся на шляхах замежжа: “нішто не цешыць на чужыне”, “душа ў прыдушаным настрою” (Р. Крушына), “У самоце такой пякельнай існую”, “сузіральнік я толькі...” (М. Сяднёў). Амаль у кожным вершы, напісаным Г. Бураўкіным на чужыне, жыве думка-згадка пра бацькаўшчыну, маці, родную хату, магільні блізкіх, тут увакрасаюць дарэгія сэрцу пейзажныя вобразы: “берагі зялёныя Дзвіны”, “усплеск” палескіх рэчак і гоман полацкіх бароў”. Амерыканская ява будзіць у паэтавай душы элегічную спевдзь. Паэт трызіў вяртаннем на Беларусь. “Як я рваўся дадому здалёк”, — прызнаецца ён. Ды, на жаль, на сваёй зямлі зведаў “горкі сум”, спраўдзілася нібыта яго прадчуванне, што нарадзілася “над бясконца-сцю акіяна”: “Я радзіме, відаць, не патрэбны”. Гэткі настрой паэта цалкам зразумелы, але не той у яго характар, каб плакаць па сваёй долі, наракаць на маці-радзіму. Ён — сын Беларусі, яе патрыёт, і таму зноў энергічна, з уздымнасцю слова вядзе рэй за наш беларускі дом, яго святыні. А як жа інакш: паэт — абраннік Бога, ён пасланы ім выконваць высокую місію. З вуснаў творцы чуоцца скрушлівы ўздых і наступальны кліч, ён зноў і зноў б’е ў зван вялікага неспакою і трывогі. Нельга не адчуць, што ў радках паэта вірыць праўда і шчырасць пачуццяў.

КРЫЛО ВОСЕНІ.

“ХУТКА ПАЦЯМНЕЛА НЕБА
ПРОСІНЬ...”

Зазірнуў у свой прадметна-частотны паказальнік: у паэзіі Г. Бураўкіна 15 твораў пра восень, гэта ў два разы больш, чым вясновых ці зімніх вершаў. Ва “Узмаху крыла” восень — таксама вызначальны лірычна-пейзажны вобраз. Тут паэт стварыў тры пейзажныя замалёўкі, дзве з якіх — “Непрыкметна падступіла восень...” і “Гартае восень жоўтыя лісты...” — напісаны на сапраўды анталогічным узроўні. Наогул, у анталогіі беларускай пейзажнай паэзіі толькі лірыка восені можа заняць цэлы вершаваны том. Чым жа адметныя вершы Г. Бураўкіна пра восень? Кажучы словамі Р. Крушыны, “дзіўнай музыкай слоў, іграннем пачуццяў на ліры”, а таксама сваім глыбінным элегізмам, медытацыйнай настроёнасцю:

**Гэта, змыўшы жывёўскія цені,
Несуцешна плача свет асені.
Плача вецер над зламанай слявай.
Плача неба над нязжатай нівай.
Над свінцовай роўнядзю затокі
Горка плача лебедзь адзінокі.
А між іх душа мая найнячай
Над самою сабой журботна плача.**

(“Непрыкметна падступіла восень...”)

“У гаях пажаўцела трава”. “Гартае восень жоўтыя лісты”. “Горка плача лебедзь адзінокі”... Аб чым ён маркоціцца, чаму плача душа паэта? Я спадзяюся, вы адчуваеце: птушка і чалавек сумуюць па радасці жыцця, сонцу, вясновай Беларусі.

Алесь БЕЛЬСКИ

Казіміраўне. І не менш каварнай “лэдзі Макбет” з Наваградка, жонцы Міндоўга — Марце...

Кніга дае магчымасць даведацца аб тым, якое дачыненне да Беларусі маюць польская авантурыстка Марына Мнішак і расійская імператрыца Лізавета Пятроўна.

Па крупіцах збіраў аўтары весткі пра славетных герцагаў, выкарысталі каля сотні першакрыніц. Бо летапісцы ў асноўным занатавалі толькі тыя ці іншыя скандальныя гісторыі з жыцця жанчын, і амаль нічога не данеслі да нас пра сціплых, рахманых спадарожніц жыцця вялікіх герояў. Нават імёны жонкаў нашых беларускіх князёў, на жаль, нам вядомы далёка не ўсе. Тым большае ўхвалы заслугоўае “Слава і няслаўе”, кніга, якая, бяспрэчна, можа прэтэндаваць на навуковае даследаванне. І хоць яна адрасавана вучням старэйшага школьнага ўзросту, яе з задавальненнем прачытаюць і дарослыя. Бо пасля знаёмства з кожным з 34 апаведаў пра лёс знакамітых жанчын VI-XVIII стагоддзяў гісторыя Беларусі становіцца для нас больш блізкай, цікавай і зразумелай.

Леанід РАМАНЕНКА,
настаўнік-ветэран Рамельскай
СШ Столінскага раёна

У вераснёўскіх нумарах “Маладосці”, “Нёмана” і “Беларусі” можна знайсці нямецка-польскамоўны, якія зацікаваць чытача. Прытым у розных жанрах. Але, думаецца, найперш чытацкая ўвага засяродзіцца на “Польмі”. Па даўняй завядзёцы часопіс менавіта ў дзевятым нумары друкаваў новыя творы народнага паэта Беларусі М.Танка, выкарыстоўваючы для гэтага такую нагоду, як чарговы дзень нараджэння (17 верасня) Яўгена Іванавіча. “Польмія” гэтай сваёй традыцыі не здрадзіла і сёлета, і яго вераснёўскае кніжка дае магчымасць далучыцца да багатага духоўнага свету ўжо адышоўшага ад нас творцы. Палымянцы парупіліся і аб тым, каб у нумары знайшлося месца і матэрыялам пра самога М.Танка. Увогуле ў рэдакцыі мяркуюць і надалей вераснёўскі нумар рабіць менавіта танкаўскім і публікаваць у ім як згадкі пра Яўгена Іванавіча, так і літаратуразнаўчы аналіз яго творчасці, а таксама вяртаць чытачу творы паэта, якія, магчыма, у свой час па нейкіх прычынах не былі надрукаваны.

Гэты ж нумар адкрываецца вершамі, якія пісаліся М.Танкам у апошнія тыдні яго жыцця і пазначаны чэрвенем-ліпенем 1995 года. Іх не так і шмат — трынаццаць. Ды справа не ў колькасці, калі перад намі — талент такога маштабу. Усё, што з’явілася з-пад пера М.Танка, выклікае цікавасць, вымагае паважнага і ўважлівага стаўлення да сябе. Тут жа — частачка таго, чым жыў паэт у той час, калі ўжо не мог не задумацца, што зямля пуцявіна канчаецца, а наперадзе — невядомасць, якая не спяшаецца раскрыць чалавецтву сваю адвечную таямніцу і загадкавасць. Таму нямецка ў гэтых вершах таго, што тычыцца асабістага лёсу, таму і знайшлося ў іх месца згадкам пра сяброў і блізкіх людзей. Ды хіба толькі асабістае ўсё гэта? За ім жа — супярэчлівая эпоха, сынам і грамадзянінам якой быў паэт, і частка біяграфіі пакалення, якое, як і ён, шмат вынесла на сваіх плячах, а напрыканцы жыцця вымушана было ў многім адмаўляцца ад колішніх ідэалаў. Хоць, навошта цалкам адмаўляцца? Ці не лепей крытычна паставіцца да таго, што было некалі, і гэтаксама пільна і аб’ектыўна, крытычна паспрабаваць разабрацца ў сённяшняй рэчаіснасці? Што і рабіў М.Танк у апошнія гады — і не толькі ў вершах, а і ў інтэрв’ю, якія даваў журналістам розных выданняў — праўда, гутаркі гэтыя былі і не такімі частымі, як хацелася б.

Аднак што характэрна: М.Танк у адрозненне ад многіх калегаў па прычыне не збіраўся цалкам ставіць крыж на ўсім мінулым, а канкрэтней — мінулым савецкім. Як быў далёкі і ад думкі, каб ці не суцэльнымі воплескамі сустракаць усё, што адбываецца сёння. У падобным стаўленні таксама была пазіцыя. І таленавітага паэта, і сумленнага чалавека, і мужнага грамадзяніна, які ніколі не баіцца даваць пэўным падзеям і з’явам менавіта сваю ацэнку, пры гэтым не вельмі турбуючыся, што яна часам не супадае з агульнапрынятымі меркаваннямі, бо мае на тое маральнае права, якое заслужыў усім сваім нялёгкім, але сумленным жыццём.

І яшчэ... Чытаючы апошнія вершы Майстра, не можаш не здзіўляцца паэтаваму жыццязлюбству, аптымізму. Нават тады, калі, здавалася б, асаблівых падстаў для гэтага няма і гняць думка аб немінучасці таго, што хутка адбудзецца. Як, для прыкладу, у вершы “Апошняя стрэча”.

Бальнічная палата, адпаведны настрой і ў таго, хто ў ёй знаходзіцца, і ў тых, хто заходзіць праводаць хворага. Асабліва, калі ўзрост і наведвальнікаў “паціскае”: “Дзе тут Панчанка Пімен, У якой ён палаце?! Добры дзень! Не уставай... А ты, Зоя, што плачаш?”

У гэты момант, калі боль сябра гэта і твой асабісты боль, з’яўляецца тая ўсмешка, якая і можа з’явіцца толькі ў сябра. Шчырага і адданнага, занепакоенага лёсам таго, з кім столькі пройдзена сумесна дарог і якому ў дадзены момант куды цяжэй, чым табе самому. Падтрымаць маральна, духоўна, падтрымаць, паспрабаваўшы знайсці тыя адзіныя словы, якія не пададуцца дзяжурным і ў адказ прымусяць таксама ўсміхнуцца: “Як даўно не страчаліся Мы, валацугі, Пастарэлі так, што, Ледзь пазналі друг друга”.

І, канечне ж, знаходзіцца месца згадкам, абодвум прыемным, успамінаецца пражытае і перажытае... Аднак усё гэта ў мінулым, а жыццё ж працягваецца. І хіба застанешся

ад яго ўбока? Асабліва, калі адбываецца столькі такога, што нельга ўспрымаць спакойна і абыхава. І нават у бальніцы пра яго нельга не гаварыць:

**Невясялыя, дружа,
Сённяшнія навiны.
Хлебазбор ці дацягнем
І да палавіны.**

У занябванні яшчэ

І навука і мова...

З перакосам ідзе

Наша перабудова.

А час прыслешвае: “Дактары гаварыць Доўга забараняюць”. І, мабыць, у думках абодвух недзе гатова прамільгнуць самае страшнае — не пабачыцца болей, ніколі не пабачыцца. Ды то — у думках, і хай яны блукаюць дзесьці ў сьвядомасці! А цяпер “так карціць на расстанні Сказаць: Да сустрэчы! З баявымі сябрамі, Заваліўшы у госці, Прыгадаць незабыўныя Дні маладосці”. Апошняя страфа верша — і як падагульненне сказанага, і (яшчэ ў большай ступені!) як пэўная рыса пад пражытым, канстатацыя яго: “Маладосці, якая Гартавалася ў горы, Ды ўсё роўна шкада, што Мінуга так скорая!”

Калі гаварыць пра асабістае, дык гэта найперш верш, што завяршае гэтую падборку і датаваны 24 чэрвеня 1995 года. У ім М.Танк згадвае самага блізкага чалавека, з якім незадоўга перад гэтым развітаўся назаўсёды (у нізцы змешчаны і вершы “З альбома Л.”, “Памяці Л.”). Гэты ж надзіва востра перадае паяднанасць роднасных душ. І цяпер, калі яны разышліся назаўсёды, той, хто заставаўся жыць, працягвае адчуваць нейкую віну, хоць яе, безумоўна, няма і быць не можа. І ўсё ж спакой не прыходзіць: “Як жа сталася гэтак, Што пры любой прыгодзе Мы пакляліся разам Бурны Сцікс пераходзіць, — Ты адна не чакала, Калі сцішацца воды, Небяспеку забыўшы, Пайшла ў пошуку броду”. Роспачны голас кіруецца туды, куды яму не дайсці. Ды і ў гэтым звароце палёгка, хоць невялікая, а палёгка: “Цяпер клічу цябе я, Адзіноцтвам праняты. Хто з нас клятву парушыў, Хто найбольш вінаваты?” І нечакана ўсё ж “віна” бярэцца на сябе. Так лепш, бо ты яшчэ жывы. Пакуль жывы:

Пэўна — я, бо не ўбачыў

Праз начную заслопу,

Як да берага бура

Гнала лодку Харона.

Перасылваючы фізічную нямогласць, пераадоўляючы боль душэўны, М.Танк знаходзіць сілы і час, каб пісаць і творы, у якіх знаходзілася і месца асэнсаванню народнага вопыту. Канечне, рабілася гэта, як кажучы, не напрамую, а дзякуючы той глыбокай філасофскай напоўненасці радка, што заўсёды і была характэрнай для паэта. Пацярдзённым таму і верш “Раскладанне лыжка”. За сталом сабралася працавітая сялянская сям’я: “Вось бульбу высыпалі На настольнік. Пара ўжо раскладваць лыжкі”. Кожная лыжка — гэта ў нейкай ступені і “партрэт” яе ўладальніка. А ўсё дзякуючы трапнасці паэтычнага малюнка, калі дастаткова некалькіх дакладных штрыхоў: “Першая — дзедава. Сам выстругаў На дрывотні З асінавага кругляка. Другая — салдацкая, Бацькава, Якую год колькі Насіў за халывай. Трэцяя — бабіна, Вышчарбленая каля печы, Калі ад прынады Ката-памаўзу Адгавяла”.

Завяршэнне верша — яшчэ адно нагадванне, што кожная рэч у сялянскім жыцці і на самай справе як бы адушаўленая. І не толькі таму, што яна шмат гаворыць пра свайго ўладальніка:

У любові з раскладзеных

Лыжак —

Цэлая біяграфія.

Шкала, што толькі пра ўсё

Часу няма раскажаць,

Бо дзень — пасяўны,

Як вядома,

Нас цэлы год корміць.

Здавалася б, такі прасты верш і гэтка філасафічная напоўненасць радка! На першы погляд, і не верш гэта, а звычайная гаворка чалавека, які з вышыні вопыту дзеліцца тым, што запомнілася. Аднак падобнае стаўленне да паэзіі М.Танка памылковае. Дарэчы, пра гэта не прамінуў па-свойму сказаць ва ўспамінах пра Яўгена Іванавіча І.Шамякін, якія пад назвай “На камні, жалезе і золаце” таксама змешчаны ў “Польмі”: “Я прыхільнік класічнай паэзіі, не вельмі люблю белы верш. Але паэзію Максіма Танка апошніх гадоў, калі ён пачаў

аддаваць перавагу верлібру, я заўсёды чытаў з вялікай цікавасцю, бо ў творах гэтых нязменна прысутнічала глыбокая філасофія. А філасофская паззія не кожнаму, нават таленавітаму паэту, пад сілу. Гэта не проста рамонкі і не бэз у падножжы гары, а ззяючая вяршыня яе — таямнічая і прывабная іншая прыгажосцю, высокім асэнсаваннем і сусвету, космасу, і лёсу тых, у каго хапіла сілы ўзысці на гэтую вяршыню.

Максім Танк узышоў!”

Наконт успамінаў І.Шамякіна... Хоць і напісаны яны тады, калі, як кажучы, боль па страце найталенавіцейшага паэта сучаснасці яшчэ не суцішыўся, тым не менш Івану Пятровічу ўдалося сказаць пра М.Танка вельмі і вельмі шмат. Відаць, не ў апошнюю чаргу сказала ўменне І.Шамякіна назіраць за людзьмі і назіраць людзей, але яшчэ і таму, што разам яны працавалі шмат гадоў у апарце Саюза пісьменнікаў.

Пачаў “Польмія” публікацыю і “Дзённік” М.Танка, а ў сямейным архіве паэта іх захоўваецца 21 шытак і яны ахопліваюць час з 1 ліпеня 1941 года да 26 снежня 1990-га і напісаны ад рукі. Астатнія (апошнія сведчанне за 23 мая 1994) зроблены на машыны. У дзевятым жа нумары апошні запіс пазначаны 19 ліпеня 1956 года. Сорака гадоў мінула, а наколькі актуальныя развагі М.Танка? “Як часта мы праўду замяняем легендамі, адсутнасць думкі — пустазвонствам, а бягучую палітыку стараемся спалучаць з мастацтвам! А потым дзіўміся, што з гэтага нічога талковага ці вартага ўвагі не атрымалася. Значыць, у пошуках сваёй дарогі, не па гэтых азімутых трэба арыентавацца.”

Мне здаецца, нельга перабольшваць уплыў літаратуры на развіццё грамадства, узвальваючы на яе непасільную віну за бесчалавечнасць палітыкі”.

Падобных высноў, да якіх нельга не прыслухацца, ужо ў апублікаваных запісах шмат. І яшчэ на што нельга не звярнуць увагі — на тое, як М.Танк самакрытычна ставіўся да сваёй творчасці. У гэтым жа, несумненна, таксама аднака сапраўднага таленту. Толькі звычайная шэрацца адмаўляе напісаная іншымі і гатова пастаянна заяўляць, што яго самога не зразумелі і разумець не жадаюць. Талент на такія дробязі не размяняецца, ён стаіць куды вышэй гэтай мітусні, калі бездар ва ўсім вінаваціць каго ўгодна, а ніяк не можа знайсці часу, каб задумацца, а ці ён сам тое робіць, што трэба рабіць.

Што такое танкаўская паэзія, яе месца ў сучаснай літаратуры ды і ў жыцці грамадства, асэнсуюе ў артыкуле “Вектар пераломных падзей” М.Ароўка. “Творчае жыццё Максіма Танка, — піша даследчык, — увабляе агромністы свет трывожных роздумаў і асабістых глыбокіх перажыванняў, аб’ектыўных зрухаў у грамадстве, пераломных падзей і набалелых праблем, што вызначаюць лёс беларускага народа. Шмат чаго ўмяшчае ў сябе паняцце “танкаўскай паэзіі”: колькі тут неперарушдзёных узораў, выкананых на вышэйшым узроўні сучаснай паэтычнай культуры, праблемаў матэрыялу для разгадкі наватарскіх шляхоў сапраўднага мастацтва і наватарскай сутнасці самога паэта. Тут яго ажыццяўленне важнейшых высноў эстэтычнай канцэпцыі, тут яго філасофія паэтычнай творчасці”.

Уяўленне пра М.Танка-чалавека дае і нататка рэдактара акцябрскай раённай газеты “Чырвоны Кастрычнік” В.Лоўгача “Сама дабрыва зыходзіла”, змешчаная пад рубрыкай “З рэдакцыйнай пошты”.

У М.Танка ёсць чаму павучыцца. І не ў апошнюю чаргу таму, як трэба пісаць... Памятаючы пра гэта, палымянцы дапоўнілі “танкаўскі нумар” матэрыяламі высокай мастацкай вартасці. Цудоўным (інакш і не скажаш!) атрымалася апавяданне А.Жука “Партызан”, у якім надзіва каларытны вобраз галоўнага героя... Ды і паэзія В.Макарэвіча, С.Панізініка, З.Дудзюк задаволіць чытача з самым высокім эстэтычным густам. У.Конан (“Паэтычны голас сумлення”) знаходзіць свой падыход у прачытанні таго, што зроблена за 50 год творчай дзейнасці народным паэтам Н.Гілевічам. А яшчэ ў “Польмі” — апавесць М.Воранава “Карона”, апавяданні С.Яновіча, рэцэнзіі...

Алесь МАРЦІНОВІЧ

“БЕЛАРУСЬ МАЯ СНІЛАСЯ МНЕ...”

3 НОВАЙ КНІГІ “ПОГЛЯД, ПОКЛІЧ, ПОШЧАК”

ВЕЧНАЕ СЭРЦА

Як ён душы ні збыткаваў,
Яе ўсё прыбывала.
А колькі ж сэрца ён раздаў
На сэрца нам, Купала!
І мы пяём, адна бяда,
Што з губ не спеў, а пара.

Хай памагаюць мне багі!
Аддам жыццё, з паходам
Сплачу свае і ўсіх даўгі,
Каб зноў ступіў на берагі,
Дзе дыхаў ён з народам.

Хай песняры з усіх краёў
Трымаюць свята звычай —
Сягаць яго нязгасных слоў,
Каб людзі ўсе да нас, дамоў,
Ішлі агню пазычыць.
1993

ЗДАРЭННЕ

НА ВЕЧАРЫ
Ў БЕЛПЕДТЭХНІКУМЕ
ВЯСНОЮ 1926 ГОДА

Воля Сіўчык! Мая таварышка,
Можа курсам, хіба, старэй.
Кожны вечар ты мне прымарышы,
Толькі стану каля дзвярэй.

А было гэта не абы-калі —
Вечарына пад Першамай.
Дзверы клуба...

Іван Дамінікавіч
Прад табою іх прытрымаў.

І ты ў змрокі, як знічка, пырнула,
Пасміхнуўшыся спадзішка,
Да таго, відаць, белабрысага,
Як і ты сама, юнака.

Як гулялася, як спявалася!
Як ён цешыўся ў вечар той,
Чалавек самай спелай сталасці,
Весялейшы за ўсіх душой.

Як спявалі яму “Купаліньку”,
Хор грывеў, заміраў, лунаў.
І наш рэгент, стары зухваленькі,
Спеўным волатам вырастаў.

Клуб студэнцкі у май расчынены
Бачу я:

паласа відна,
Постаць тоненькая дзяўчыніна.
Быў Купала.
Была вясна.
21.ІІ.1984

ДАПАМОГА

Часам бачу адну дзявулю.
Пераседзелася ў дзяхах.
Просіць вокам: мо дзе працуюць
Адзінокага, хоць дзядка?

Каб кароўкі былі здаровы,
Водзяць замуж іх раз на год,
І не дрэнна жывуць каровы,
Нават дояцца, ёсць прышлод.

Хто дужэй ад мяне, старэчы,
Хлопцы! Кланяюся да зямлі:
Можа б, лігасці чалавечай
Дзеўцы дзіцем дапамагі.
23.ІІ.1989

ГАНЬБА

Я сачыў, як забойца хрысціцца.
Не, не той, што служыў вайне,
А хто думае, што не сынчыца
Ім учынае...

Праміне
Дзень за днём, і навед пагасіцца
Ад закону і ад людзей
Гвалт дзяўчынікі і крык няшчасніцы,
Пасівелай у той бядзе.

Тэрмін скончыўшы, нейкі вылюдак
Будзе звацца зноў — чалавек!
Не! — крычу, — над яго магілаю
Ганьба вечная хай жыве!
2.ІІІ.1994

ДАРОГАЙ ДА ЗЕМЛЯКОЎ

Многа чаго трызілася
Сотні юначых галоў...
Тое, што думцы снілася,
Да рук так і не дайшло.

Нешта ўсё слібізуецца,
Па азбучных складах,
Нібыта стабілізуецца
Разлезлае па ўсіх швах.

Хоць бы крыху прасветласці,
Каб на душу ў сунём
Раз’ятранае, разветранае
Не кідалася быццё.

З залежнае незалежнасці,
Узятае на прыкол,
Пэўна, сыду заснежанай
Дарогай да землякоў.

Там, хіба, з непрыкметнымі,
Вызвалю неўпрыкмет
Светлае, запаветнае,
Замкнутае ў дзён турме.

Толькі б крыху абленіцца,
Сцерці падзей таўро
І дробнаю нісянетніцай
Не абражаць пярэ.

І з-пад крыла навальнага
Лезці паволі ў дол,
У якасці суцэльнага
Глытаючы валідол.

З кайстраю жабракоўскаю
Не ўкленчу, каб падалі...
Дзе ж сілы ўзяць Маякоўскае —
Адразу падбіць разлік!
1986

СПАРЫШЫ

Ты адышла, не адвітаўшы
Ахаладалае душы
І слоў, якімі быў абнашчан,
Калі знайшлі мы спарышы.

Іх выпеліў густы арэшнік
І строс: на ўдачу, на прышлод!
Але да нас, ад шчасця грэшных,
Удачы так і не дайшло.

І не злучыла — разлучыла,
Цябе раптоўна заняла,
Нібыта светлая айчына —
Нябыту вечная імгла.

Жыву, знявераны ў прыкметах,
З агаладалаю душой,
Каб падмануць на сходзе лета
Кагосьці:
стаўшы спарышом.
1996

МІЛІГРАМ

Неўспадобу мне, калі рэшты
Недадасць які прадавец.
Не капейкі шкада, бо нешта
Сам сабе не дадаў хлапец.

Тут не ўбачыць нішто здарэння
І не зловіць ніяк бязмен:
На адзін міліграм сумлення
У душы яго стала менш.

Ён за карак пакуль не схоплен,
Ціха, як бы там ні было,
Памаленьку, за кропляй кропля,
У квартал набяжыць кіло.

Значыць, можна браць неўзаметку,
Дзе паболей, дзе памалей.
Раптам зловяць на месцы сведкі:
Суд.
Баракі.
І так далей.
1994

ЗГАДКА

Адашлю па пошце пісьмы,
Месяц кіне згядку ў твар...
... Першы раз мы абняліся
На рагу, дзе цвіў ліхтар...

Па завулках нейкіх цёмных,
Між задзьмутых, сонных дрэў,
Мы ішлі, зялёны промнік
У вачах тваіх дурэў.

Не студзілі снег і морак —
Раставалі на губах.
І, стары, смяяўся горад,
Зазываў пад кожны дах.

А цікаўны серп двурогі
Знік адразу ж, як зірнуў,
Быццам чуў, што дзве дарогі
Не скрыжуюцца ў адну.
1990

●
Дагадзіла ты, маці, дзіцяці —
Залюляла на шмат вякоў.
Што б ні сеялі, нашай хаце
Жаць даводзіцца пот і кроў.

Дачакаліся, дажыліся, —
Як яро тое ні крышы —
Па-ранейшаму — горка ў місе,
А яшчэ гарчэй на душы.

Што за крыўды? Аб чым размова?
Аб адным усё, аб адным:
Роднай маці святое слова
Абвяшчаюць сыны чужым.

Ці ж сыны яны? Есць вядома,
Папаелі бацькоўскі хлеб,
І зракліся, відаць, за домам
Ім смакуе наедак лепш...
1994

ПРЫТУЛАК БОЛЮ

Даўгі бальнічны калідор
Пусты.
А нашых боляў сведкі
Чутны:

Мікстуры, ёдаформ
І вах нясвежае шкарпэткі.

Папахадзіла тут асоб,
Займаючы чаргу ад ночы,
Каб ратавацца ад хвароб
Агульналюдскіх і жаночых.

Скрозь ажываюць іх сляды,
Пакінутыя на сягоння:
Кійкі на гуме, іх дзяды
Любоўна называюць коньмі.

Абцасы шаркаюць, марак
Вус мнагазначна прыўдымае.
Дзядучо бянтэжыцца, аднак
На вус з умешкай паглядае.

Навек запамінае зрок
Прытулак болю і турботаў,
Іх шпаркі, непазбежны крок...
Бальніца,
Верасень,
Субота.
1993

НАШ ТАВАРЫШ ЮСТЫН

А дарогі ўсе тут — са тры кіламетры...
Па пясчаных пагорках,
на хвойніку гонкім, густым
Не спяшаем.

Няхай абываецца смольным паветрам
Наш таварыш Юстын.

Мы — мужчыны ў гадах;
нас жыццё да хадзі прывучыла,
І завельмі кароткім здаецца

сягонняшні шлях:
Той, хто рады даваў, падпіраў,
калі трэба, плячыма,
Падарожжа пачаў у людзей на плячах.

Паднялі і трымаем:
хай бачыць далёка-далёка
Той разлог, дзе араў,
дзе з акапаў ішоў на агонь.
Стаў на полі камбайн,
аглядае з пшаніцы высокай
Гэты ціхі натоўп,
што сышоўся праводзіць яго.

Людзі з вёскі пад цёслярскай назваю Бруссе,
Людзі з вёскі, што носіць азёрнае імя Віры,
Ды з раёнаў яшчэ,
з малазначных кутаў Беларусі.
Той, хто ведаў у твар і не ведаў —
аднак жа сябры.

Мы спыняемся часта.
Чуліўных прамоў не гаворым,
Вока бачыць без слова.

А што тут нядаўна было,
Што тут стала,
калі на адзін бедны лапак прасторы
Аднаго чалавека жыццё назусім прывяло...

Шлях як шлях: не надточыш яго,
не ўкароціш.
Не адхіліш прызначаных лясам і дат.
Прыгадалі: асеў на жыццё тут,
на ўласнай ахвоце,
Наш таварыш Юстын, маладзенькі салдат.

Разам з ім падзялілі скарбовы палетак,
Сенажыць адханілі ад пана, ў пана.
Роўна ўсім на душу.

І разважыў ён гэтак,
Каб бяднейшай хаціне нягоршы
кавалак прыпаў.

Вось і стала труна
пры пясчаністым грудзе.
Мы не лічым заслуг баявых і даброт сельвавых.
Прысягаем,
што жыць ты не ў памяці будзеш,
А як жыў:

разам з намі. Рабіць, як жывы.
1993

17 кастрычніка ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася чарговая вечарына ў рамках абанементаўнага сустрэч паэтычнага тэатра “Зніч”. На гэты раз глядачы сустрэліся з “паэтам. грамадзянінам, асобай”, як значылася на афішы, Генадзем Бураўкіным. Назвай вечарыны стаў радок вядомай песні на словы паэта “Я не ганю землі чужыя”, знаёмай нам у выкананні Данчыка. Адкрыла вечарыну мастацкі кіраўнік тэатра “Зніч” Галіна Дзягілева.

Спадару Генадзю давялося трымаць перад глядачамі сапраўдны іспыт: адказаць на пытанні па загадзя падрыхтаваных “білетах”. Пытанні і адказы раскрылі шматграннасць асобы Генадзю Бураўкіна: яны тычыліся і яго паэтычнай дзейнасці, і дыпламатычнай працы, і супрацоўніцтва з кампазітарамі і кінематаграфістамі, і асабістага жыцця. Тым больш, што адказваў герой вечарыны і дасціпна, і шчыра, і безумоўна заслужыў найвышэйшую адзнаку на іспытах. Сюрпрызам для паэта быў удзел у вечарыне яго былой аднакурсніцы, тэатразнаўцы Таццяны Арловай, якая падзялілася з прысутнымі ўспамінамі пра студэнцкае юнацтва і абмялявала некаторыя рысы характару свайго былога аднакурсніка, і выступ кампазітара з Магілёўшчыны Міколы Яцкова, які напісаў некалькі песень на вершы Генадзю Бураўкіна.

Пасля вытрыманага “іспыту” герой вечарыны чытаў свае вершы. Рэакцыя слухачоў сведчыла: гучыць сапраўдная паэзія, якая адгукаецца ў сэрцах.

Лейтматывам усяе вечарыны, як і паэзіі спадыра Генадзю Бураўкіна, была тэма вернасці Беларусі. Думаецца, усе, хто прысутнічаў на сустрэчы, запамінаць словы паэта, што толькі праз любоў да роднай зямлі, да роднай мовы і культуры мы можам здзейсніць сябе, можам быць цікавымі іншым народам.

Н.К.

...СВАІХ ЯШЧЭ І ШАНАВАЦЬ!

“Чужых паэтаў трэба ведаць, сваіх яшчэ — і шанаваць!”

Гэтыя радкі вядомага беларускага паэта, сакратара Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Алега Салтука сталі лейтматывам яго творчага вечара, што праходзіў у Беларускай тэатры “Лялька” ў Віцебску і быў прымеркаваны да 50-гадовага юбілею земляка.

Вечар адкрыў госьць з Мінска, паэт У. Скармынкі. Ён нагадаў асноўныя вехі біяграфіі А. Салтука. Начальнік упраўлення культуры аблвыканкама М. Пашынскі, дырэктар навукова-метадычнага цэнтра народнай творчасці І. Лабацкі, начальнік гарадскога аддзела культуры В. Кібісаў, намеснік старшыні гарвыканкама А. Русецкі, мэр Віцебска У. Пелагейка адзначылі, што асноўнае крэда творчасці А. Салтука — павага да Бацькаўшчыны, пранікнёна-лірычнае ўспрыманне свету праз гармонію чалавека і прыроды, праз першааснову агульначалавечых каштоўнасцей.

Юбіляра віталі і зычылі яму далейшага плёну сябры па перы — Д. Сімановіч, У. Папковіч, Б. Беляжэнка, В. Русілка, Т. Кляшторная, Ф. Сіўко, А. Жыгуноў і многія іншыя.

А ў заключэнне выступіў юбіляр, які прачытаў вершы са свайго новага, сёмага па ліку, паэтычнага зборніка “Трывога лёсу” і зусім новага.

Назаўтра такі ж вечар адбыўся ў РДК г. п. Шуміліна — цэнтры раёна, дзе ў вёсцы Рыжэнкі нарадзіўся і правёў свае дзіцячыя і юнацкія гады А. Салтук. Тут таксама было шмат кветак, песень, сувеніры, добрыя словы землякоў. Вельмі кранальны і яшчэ адзін факт: Алег Уладзіміравіч з гэтага часу стаў Ганаровым грамадзянінам гарадскога пасёлка Шуміліна.

Ю. ІВАНОЎСКІ

Перад прыхільнікамі свайго таленту выступае А. Салтук.

Фота Г. ЖУКАВА

Прапаную ўвазе чытачоў штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" апавяданне "У морду — раз, у морду — два..." пра дзіўную і загадкавую краіну Тапінамбур, аб якой былі і апавяданні "Баю, бай, мой Генерал" і "Іду служыць...", надрукаваныя раней у "ЛіМе".

АЎТАР

У НАВАКОЛЛІ абудзілася птушынае царства. І ў трэці раз праспяваў адзіны на вёску певень. Астатніх пазнішчалі яшчэ мінулай восенню па загаду ўпаўнаважанага Адміністрацыі. Пеўні сваімі наскокамі на курэй зневажалі яго годнасць. Расчыніліся дзверы ў хатцы, у

На пагорку за вёскаю Алесь спыніўся. Незразумелая сіла, нябачная яму і таму страшная, цягнула яго назад, туды, у хатку, дзе засталіся дзед з бабуляю. Калі ён яшчэ пастаіць хоць хвілінку, ногі наўрад ці здолеець зрушыць з гэтага заклётага месца. Трэба ісці. Так сказаў сабе і зрабіў, вырашыўшы нідзе пакуль не спыняцца, а тупаць і тупаць, тым больш што наперадзе зоркаю ззяў партрэт таго, каго ён ужо моцна любіў.

Спакойна і разважна, каб не траціць дарэмна сваю сілу, Алесь ішоў па сцяжынцы, а не па брукаванцы, пад шатамі дрэў, хаваючыся ад сонечных промняў, бо ў паходзе яны былі непатрэбны. Толькі дарэмна пад імі выйшла б з яго частка сілы, ягонай моцы, што столькі

ў іхнія твары. Яны шэрыя і пакорлівыя, бы ў пабітых сабак. Хоць я даўно і не бачыў сабак: іх пералавілі, каб прыгатаваць лекі ад сухот. Частку выкарыстоўваюць на кансервы, якія любяць есці нібыта кітайцы і плацяць за іх шмат грошай. (Гэта я вычытаў у газеце, што дзед прынёс з пошты).

Мужчына з жанчынаю, убачыўшы мяне, адкінулі ад сябе мех і сталі ўбаку пад дубам. Схіліўшы галовы, нечага чакалі, мабыць, меркавалі атрымаць які падарунак? Усе хочучы ад мяне падарункаў, — а хто дасць мне? І гэта дужа не спадабалася мне, і я зазлаваў. Доўга не разважачыся, пляснуў далонню гэтага чалавека, — не раздражняй сваім панымлым выглядам! Час быць на вайне альбо

якія часам горш за ворага замежнага. Ворагі найчасцей сярод нас, іх толькі патрэбна дачасна знайсці і знішчыць. Гэта не так проста, як здаецца. Зрэшты, для большага шчасця і спакою калі хто і нявінны трапіць пад руку, — нічога. Іншыя пабаяцца нават кепска паглядзець і падумаць, не кажучы, каб што зрабіць. Вось такая думка раптам узнікла ў маёй галаве, і я згаджаюся з ёй. Хоць і не разумею, як яна узнікла там. Я ж загадаў сабе ні пра што не думаць, не сумнявацца. Ніякак зноў гэты сонечны прамень імкнецца паўплываць на мяне, стаць маім гаспадаром, шэпча ў патыліцу, асуджае ў ёй цяжар. Ён прымушае ўскочыць з каменя, на якім сяджу, і робіць усё маё цела напружаным. Я прыслухоўваюся: аднекуль нарастае пакуль ледзь чутны гул. Ён набліжаецца хутка, мае вушы пачынаюць адчуваць, як дрыжыць паветра. Яно вагаецца так, быццам вось-вось выплыне з-за далягляду танкавая калона, з якою мне давядзецца прыняць бой. Дапамогі ніяк няма і не будзе, але я гатовы. Шкада, ніякай зброі ў маіх руках. І усё роўна не страшна. Я хаваюся за дрэва і чакаю, ухаліўшы ў руку ніштаваты камень. Калі паспрыяе выпадак і можна будзе залесці ў пярэдні танк, я ўскочу на яго. Праз верхнія дзверцы-люк патраплю ў сярэдзіну і знішчу ўсіх, хто там будзе. Мне на гэта шмат часу не трэба. Абы адлучыць у руках зброю, хапае падрыхтоўкі і вопыту. Пасля з танкавай гарматы знішчу астатнія машыны. Я ўяўляю, як яны гараць, нібы копы саломы.

Віктар СУПРУНЧУК

У МОРДУ — РАЗ, У МОРДУ — ДВА

АПАВЯДАННЕ

якой чатыры сцяны былі аклеены партрэтамі Генерала, і выйшаў на двор малады чалавек у кароткіх, зашнураваных на халявах, цяжкіх ботах і ў пярэстай вайсковай адзежыне. Ён быў без шапкі і ў руках трымаў паўпусты рэчмяшок. Агледзеўшыся па баках, нібыта баючыся чагосьці, затрымаўся на ганку. Ззаду за ім у сенцах стаялі бабулька і дзед, якія ўсхліпвалі, панура глядзячы яму ў спіну. Аднак Алесь іх быццам не заўважаў. Думкі былі заняты іншым, больш далёкім, а не старымі, якіх ён паспрабуе неўзабаве выкінуць з памяці. Ён развітваўся з гэтай хатай, дзе яму цесна, не хапала паветра, дзе ён быў скаваны сценамі, як ланцугамі. Ужо зразумеў, куды кіравацца, дарогу вызначыў. Як-ніяк усе дарогі ідуць у сталіцу. Туды, да Генерала, што, пэўна, даўно чакае яго, каб даручыць нешта незвычайнае, а галоўнае, бачыць побач з сабой. Яму зараз непатрэбна нічога. Усё, што неабходна для жыцця, ён знойдзе дарогаю. Навокал вёскі, гарады, і там людзі, у якіх ёсць сала, бульба, хлеб. Хіба, можа, — пабег яго погляд па двары, — адкруціць гэтай астатняй курцы галаву і ўзяць у рэчмяшок? Дзе-небудзь у лесе на вогнішчы ён прыгатуе сабе смачнае мяса. Але навошта мне гэтая курыца, якая крычыць, нібы дурная. Ёй хочацца несці яйкі, але пеўня няма. Прывыкне, дык і сама сябе абслужыць; дысцыпліна ёсць дысцыпліна. І слова Генерала — закон.

Сперад праз дрэвы ліліся сонечныя промні і нібы клікалі яго да сябе, паказвалі яму шлях, па якім трэба былі ісці. І ён, больш не затрымліваючыся, хоць і чуў ціхі плач старых, шырокім рашучым крокам выйшаў на вуліцу. Навошта нарадзіўся ён на гэтай зямлі? Няўжо адно, каб сядзець у задрыпанай хаце, нюхаць, як смярдзіць старыя? Ён жыве, каб служыць Генералу, быць адданным яму і знішчаць кожнага, хто ўздумае нават вокам кепска зірнуць хоць на ягоны партрэт. Мо Бог і сабраў па кавалачку, па пясчынцы, па кропельцы, але ён недзе вельмі далёка, так далёка, што можна яго і забыць. Навошта помніць таго, каго няма побач, тлуміць сабе нікчэмным галаву. Думаў пра таго, хто побач з табою, з кім ідзеш у змаганні і каго абараняеш. О, мой любы Генерал!

Алесь ішоў размашчываючыся, нягледзячы па баках, аднак адчуваючы раз-пораз нейкія позіркы, што выстрэльвалі па ім злева, справа, з-пад кустоў і з-за дрэў. Нават, здалася, з гнілой рачулкі, якая бруілася краем вёскі, на яго надта ўважліва нехта глядзеў. І гэтыя вочы былі ў вадзе, у двух кроках ад берага. Толькі ступі па вадзе, парослай там-сям зялёным густым жабаціннем, — і патрапіш на галаву, ненавісную, гідкую. Каб было чым стрэліць, дык і пальнуў бы.

часу назапашваў. Сілу трэба берагчы, яе нельга абы-як траціць, з ёю ён пойдзе служыць Генералу. Хай Божа дапаможа! Алесь засмяяўся і здзекліва азірнуўся навокал, нібыта чакаючы, што нехта зараз знойдзецца, каб паспрачацца з ім альбо нават пабіцца. І гэта было б здорава... Але ўсё яшчэ наперадзе: ягоная дарога толькі пачынаецца.

Хутка за дрэвамі знікла вёска, і ён, здалася, ужо забыўся пра яе. У галаве аніякіх думак. А навошта яны? Каб толькі шкодзіць?! Чым менш думаеш, тым лепш ісці, спакойна, ні пра што не клапаціцца. А пра што яму клапаціцца? Найбольшы клопат — гэта каб у жываце не было пуста...

...Нейкае незвычайнае шчасце адольвае ўсю маю істоту, маё цела, нібы я — сцягата спружына. Мне так хочацца з кім-небудзь пабіцца, адчуць асалоду ад таго, што з некага пацячэ кроў і ён будзе плакаць. Проста невыносна цярпець гэты сверб. Хоць бы хто зараз спаткаўся на дарозе! Але, на жаль, не бачна нікога. Як вымерлі ўсе навокал ці закапаліся ў зямлю. Альбо рыхтуюцца да вайны, а я нават пра гэта не ведаю. Іду сабе быццам гуляючы, а кроў ува мне кіпіць: злосці маёй патрэбна выйсце. Павольна ўжо не магу ісці і пачынаю бегчы, ускінуўшы на плечы рэчмяшок. Бягу лёгка, пераскокваючы ямкі, магчыма, нават акопіны, якія нехта падрыхтаваў тут для баявых дзеянняў. Хоць бы адзін чалавек спаткаўся мне, я б яго навучыў ваяваць, абараняць гэтую зямлю. Не, больш не вытрымаю. Я зразмаху кідаюся на кусты, якіх шмат расце абалодарогі, і знішчаю, трушчу іх, выломваючы з карэннем. Спатыкаюся і падаю, пры гэтым ударыўшыся галавою аб рэшткі пня. Нібы звон ідзе па маім целе і ўслед за ім — боль. Нешта мокрае трапляе на вочы, цячэ ў твары. Мацаю рукою і бачу, што гэта — кроў. Я паранены, і мне адразу робіцца лягчэй. У мяне адчуванне, быццам выйграў сапраўдны бой у сапраўднага праціўніка.

Ляжу трошкі на зямлі, потым падымаюся ў вельмі добрым настроі. Іду далей, мне яшчэ ісці і ісці. Хоць, калі захачу, буду ў сталіцы хутка. Проста імгненна. Я чую: недзе зусім недалёка гудуць самалёты. Няўжо адзін з іх не давязе мяне туды, куды імкнуся? Але спынацца не буду; хачу агледзецца. Чуваю нейкія галасы, людзі ідуць мне насустрач. Для іх бою не будзе: позна. Дарэмна, было б ім што ўспомніць. Размінуся з імі, і — далей, далей.

Вось з-за крывага, як інвалід, дуба высоўваецца хударлявы, зарослы паўсвой шчэцыню мучкаван, які цягне за сабою нечым напачаваны стары шэры мех. Яму дапамагае невысокая, у блакітнай хустачцы, жанчына. Я збліжаюся з імі, замарудзіўшы крок, пільна ўзіраюся

ўзводзіць пазіцыі супраць праціўніка, а мужчына валачэ нейкі мех. Мусіць, украў. Толькі ў каго? Безумоўна, у нашага Генерала. Нават калі ўкраў у суседа, дык усё роўна ў Генерала. Бо ў гэтай краіне зямля, трава, паветра, вада пад ягоным пільным кантролем.

Пасля таго, як я стукнуў мужчыну па твары, ён мацней сагнуў спіну. Пачаў мне дзякаваць і прасіць, каб я пабіў яго яшчэ.

— Бачу па вопратцы, што верна служыць Генералу. Дайце мне па галаве і тады я стану таксама да яго бліжэй, — гэты чалавек так умольна глядзеў мне ў вочы, што знікла ўсялякае жаданне нават датыкацца да непаголенага твару. Ягоная жанчына апусцілася на левае калена, толькі чаму не на правае, — мне было незразумела, — і скінула з сябе хустачку. Надзьмула свае падвільныя вусны і нібы нахілілася да мяне.

— Калі вам трэба мая жонка, дык можаце часова пакарыстацца, — сказаў мужчына, не выпростваючы спіну. Мне гэта стала смешна. Навошта мне карыстацца ягонай жонкаю?! Калі б была бойка і трэба было паднесці патронаў, дык і пакарыстаўся б. Ці зварыць мне бульбы... Навошта яна мне цяпер: я іду ў паход, дапамога мне нічыя непатрэбна.

Паглядзеў яшчэ раз на гэтых дзіўных людзей і раптам захацелася праверыць, ці любяць яны нашага Генерала. Рашэнне ў мяне выспела адразу. Дастаў з рэчмяшка партрэт Генерала, разгарнуў яго і загадаў пацалаваць. Відаць было, што любяць, бо ад радасці і любові па твары ажно слёзы пацяклі. Я на памяць падарыў ім партрэт і рушыў па дарозе. Можна было гэтых людзей ужо забыць. Няхай цягнуць свой мех дамоў. Толькі вось дарма не праверыў: а калі ўсё-ткі штось украў? Не вяртацца ж мне назад, хадзіць па кустах і шукаць іхні мех, які яны, напэўна ж, ужо схавалі, баючыся мяне. Нейкі хворы гэты мужчына: прапанаваў пакарыстацца ягонай жонкаю. Яна ж не машына і не самалёт, ледзьве мех цягнула. Мне стала смешна, калі я ўявіў, што сяджу ў яе на плячах, і яна мяне вязе. Дык яна і крок не зробіць — ёй бы як дахаты дабрацца.

Хутка я быў на шашы. Прайшоў мо кіламетр і спыніўся ўражаны. Высока ў паветры калыхаўся партрэт нашага Генерала. Пад ім чырвонымі літарамі было пазначана, што гэтая шаша названа ў яго гонар. Ад гэтага цуду ў мяне перацяла дыханне, і мне захацелася, каб былі крылы, самому ўзняцца ў паветра і трымаць у руках партрэт. Але я не птушка і не магу лятаць. Было б добра мець крылы-складанчыкі, з імі я, нібы шуляк, зверху ўглядаўся б на зямлю, удалячынь, і ніхто лепш за мяне не змог бы пільнаваць шашу, лес і нават прастору ад заходніх чужынаў. Дый ад сваіх,

Яшчэ трохі часу і з-за пагорка выпаўзае чорная шырокая машына. У мяне зусім псеуцца настрой, таму што гэта не танк, а тым больш не калона. Нейкая таракхайка-грузавік з цяжкім гулам, бы задыхваючыся ад недахопу паветра, цягнецца па шашы. Ён ужо блізка ад мяне, і я бачу таго, хто ім кіруе. Мабыць, зусім нікчэмны чалавек. Наўрад ці любіць нашага Генерала. Я спыню гэты грузавік і праверу вадзіцеля. Махаю рукою раз-другі — не спыняецца. Павялічвае хуткасць. Гэта мяне абурала дарэшты, і я, паклаўшы камень у рэчмяшок, бягу ўслед за ім. Не варта гэтак са мною жартаваць, таму што даганяю грузавік. З задавальненнем адчуваючы моц у руках, чапляюся за машыну. Праз задняе шкло мне відаць, як мітусіцца ў сваёй кабіне вадзіцель. Махае, азіраючыся назад, нейкай жалезнай. Навошта гэта ён робіць? Толькі яшчэ больш раздражняе мяне. Я ўжо не вагаюся і, выхаліўшы камень з рэчмяшка, іду ў наступ на кабіну. Мне хапіла некалькі хвілін, каб быць у ёй. Вадзіцелю нічога не застаецца, як спыніцца. Я, раз'юшаны ягонай непаслухмянасцю, б'ю па твары. Ад маіх удараў галава матляецца ў бакі, быццам сланечнік пад моцным ветрам. І гэты чалавек плача, скуголячы, як недарэзаны для кітайскіх кансерваў сабака. Мяне спыняе толькі тое, што на пярэднім шкле кабіны каляровы, мабыць, аднекуль выразаны партрэт Генерала. Ён прыемна ўсміхаецца, нібыта дзякуючы мне за службу. Я гатовы спыніць усе машыны на шашы, толькі б парадавацца, убачыўшы на іх партрэты Генерала. Гэта ж пакуль даеду да сталіцы, колькі змагу прабыць, паслужыць чалавеку, за якога аддам сваё жыццё.

— Кратай! — загадваю вадзіцелю і ўсяджаваю побач з ім. Гэты дзівак, як сапсаваная цацка, доўга мармыча: маўляў, дэзукі, што спыніў яго і даў па мордзе, якая расчырванелася і апухла ад маёй дужай далоні. І калі я хачу, дык магу яшчэ колькі разоў стукнуць. За гэта ён будзе мне надта ўдзячны, бо поўха асвятляе галаву і згладжае быць належным грамадзянінам Тапінамбура. Па яго словах атрымлівалася, што ў тапінамбурцаў даўня звычай падстаўляць усім жадаючым свае твары для біцця. Нават колькі гадоў ужо скоды ездзяць турысты з-за мяжы, каб заплаціўшы ў банк на Генералаў рахунак, папрактыкавацца ў лупцоўцы па мордзе.

— Цяпер яна ў мяне надта загартаваная, — сказаў вадзіцель грузавіка. — Колькі яе ні бі — і ад гэтага толькі задавальненне. Нібы з'еў ладны кавалак хлеба з пазалеташнім з'ялчэлым салам, пра якое забыў. Дый мя ёсці і не вельмі любім. Нам абы паглядзець часам па тэлевізары нашага Генерала. Цела ад аднаго яго выгляду поўніцца дужасцю, што і ёсці не трэба...

(Працягна стар. 12)

ЕЛЬСКИХ
ПАДТРЫМАЎ
“ПАЛІФАКТ”

Другі зборнік з серыі “Музыка сям’і Ельскіх” выйшаў пад грыфам Нацыянальнага тэатральна-канцэртнага аб’яднання “Беларуская Капэла”. У ім — творы для скрыпкі і фартэпіяна: чатыры рознахарактарныя п’есы Міхала Ельскага, яго ж Другі канцэрт для скрыпкі з аркестрам (у пералажэнні для скрыпкі ды фартэпіяна) і “Паланез” Карала Ельскага. Музыкальную рэдакцыю ажыццявілі незабыты беларускі скрыпач-віртуоз Леў Гарэлік ды вядомая піяністка, спанатраная ў канцэртмайстарскім мастацтве, Ганна Каржанеўская.

(Яна ды сп. Яўген Паплаўскі пазначаны ў гэтай прыгожай нотнай кніжцы і як укладальнікі). Прыемна, што скрыпачны партыі прадстаўлены ў зборніку твораў надрукаванымі яшчэ і асобным шчыткам, які змешчаны ў адмысловай “кішэньцы”, утворанай проста з супервокладкі.

Плён працы музыкантаў-адрэджэнцаў аформіўся ў сапраўды ўзор паліграфічнага мастацтва. І здарылася гэта дзякуючы дыхтоўнай, пра што можна меркаваць паводле выніку, фінансавай падтрымцы ТАА “Паліфакт”, якое фундавала і першае выданне з серыі “Музыка сям’і Ельскіх” — зборнік фартэпіянных твораў.

С. Б.

... І ПАШТУКАРЫЛІ,
І БАГОЎ УСЛАВІЛІ

Не паспелі ў Берасці ахалонуць жарсці Міжнароднага фесту “Белая вежа-96”, як адзін з яго арганізатараў — Берасцейскі абласны тэатр лялек — як кажуць, не марудзячы, гасцінна запрашае на чарговы тэатральны сезон. 26 і 27 кастрычніка пашанотнай публіцы былі прапанаваныя пастаноўкі “Дрэва багоў” і “Штукарны”. Аўтар абедзвюх п’ес — драматург Ігар Сідарук, які ўжо некалькі гадоў працуе ў БТЛ, піша шмат і плённа ўвогуле для тэатраў лялек. Пастаноўка “Дрэва багоў”, якую ажыццявіў Вітаўтас Грыгалюнас, разыграная ў жанры містэрыі, дзе спрабеюцца выразнымі тэатральнымі сродкамі раскрыць данесці да сучаснага глядача складаны вобраз — Дрэва Жыцця... Мастак — Валеры Рачкоўскі, фундатар спектакля — Беларускі фонд Сораса. Паказ яго можна лічыць прэм’ерным, таму што ўпершыню на публіку ды крытыку ён быў вынесены на фестывалі.

Другая работа — “Штукарны” ў пастаноўцы галоўнага рэжысёра тэатра Зміцера Нуянзіна (мастак В. Рачкоўскі) — зазнала некаторыя змены ў параўнанні з першай рэдакцыяй, і таму таксама можа лічыцца калі не новым творам, дык абноўленым. У ім паўстаюць рэальныя персанажы мінулага стагоддзя, берасцейскія штукарны-скамарохі Ціт, Гарман і Гарасім ды апавядаюць светлую, крыху сумную казку пра Алёнку ды Янку, што хацелі знайсці сваё шчасце, але знайшоўся прагны ахвотнік да дзівочае красы — люты злы Князь... Урэшце, раскрываецца змест ляльчых спектакляў — няўдзячная справа; лепей пабачыць усё гэтае багацце фарбаў, музыкі, дзеі, акцёрскага майстэрства на ўласныя вочы...

І. Х.

СПЕЦВЫПУСК
“ТЭАТРАЛЬНАЙ
ТВОРЧАСЦІ”

Чарговы, пяты нумар часопіса “Тэатральная творчасць” прысвечаны 70-годдзю Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. Як вядома, праслаўлены сцэнічны калектывы бярэ пачатак з 1926 года, калі быў створаны ў Віцебску Другі беларускі дзяржаўны тэатр (БДТ-2). 21 снежня 1944 года яму прысвоілі імя Якуба Коласа, а ў 1977-ым — званне Акадэмічнага. Шлях, пройдзены коласаўцамі, падрабязна прасочвае ў артыкуле “З пройдзеных дарог” доктар мастацтвазнаўства А. Сабалеўскі.

Ім жа складзены “Рэпертуар тэатра”, у якім па гадах пазначаны ўсе пастаноўкі за 70 гадоў. Уяўленне аб тым, як шмат зроблена коласаўцамі, падмацоўваюць матэрыялы, аб’яднаныя загалоўкам “Этапы творчасці”. Прыкладзіцца вытрымкі з рэцэнзій на найбольш значныя работы (у тым ліку і з лімаўскіх публікацый), змешчаны шматлікія здымкі сцэна са спектакляў, а таксама партрэтны акцёраў.

Адна з першых работ тэатра — спектакль па народнай драме “Цар Максімільян”, якую для сцэны апрацаваў М. Міцкевіч паводле тэксту А. Рэмзіва. З тэкстам гэтага твора і можна пазнаёміцца ў нумары, а папярэднічае яму ўступнае слова Д. Стэльмах “Першы крок”. Змешчаны і вершы М. Грамыкі “Тэатру” (“У дзень адчынення Беларускага 2-га дзяржаўнага тэатра”), упершыню апублікаваны ў газеце “Савецкая Беларусь” 21 лістапада 1926 года.

Тэлебачанне

ДА САМАГА
ДУШЭЎНАГА ПРАЕКТА

Рэкламныя паўзы Беларускага тэлебачання ярка адбілі ў нашай удзячнай памяці салдаціка з супам са свежае гародніны. Архімед (проста ў ванне), Ньютан (проста пад яблыняй) і Эдысон (разам са сваёй лямпачкай) для нас адкрывалі сокі і беларускіх акцёраў у рэкламе. Калі па-беларуску загаварылі, дакладней, зашпталі пра “Галіну Бланку” і каханне з першай лыжкі, падумалася, што толькі з глыбокіх нацыянальных пачуццяў беларусы спажывуць яе прадукты як лепшыя нацыянальныя стравы. Рэклама! У беларускім варыянце ёй пашанціла на аўтара. Які і ёй самой шчыра верыць, і верыць у яе: Аляксандр ШАВЯЛЕВІЧ, дырэктар і рэжысёр рэкламнага агенцтва “Студыя Крынь”.

Утварэнне студыі, яшчэ не рэкламнага агенцтва ў сённяшнім разуменні, мела няшмат дачынення да мастацтва (а існаванне мастацтва рэкламы, бадай, аспрэчваць ніхто не наважыцца). Знаны і адметны беларускі рэжысёр Віктар Шавялевіч (Шавялевіч-старэйшы), паводле Шавялевіч-малодшага, здымаў свайго Вітаўта (вядомую трылогію), малодшы меў намер дапамагчы бацьку грашмыма, разам з партнёрам арганізаваў студыю і... стаў рабінш... Што ўмеў. Як умеў.

Умеў ён перадусім добра вучыцца ў школе. Адметна гуляць у гандбол. Няблага аднаўдаць інстытуцкім інатрабаванням, пры гэтым, арыентуючыся на замежныя мовы, вучыцца трапіў на трэнера. Бо ўласны трэнэр, бачыце, сказаў, што Саша Шавялевіч патрапіць выйграць алімпіяду ў Барселоне. Як было не паверыць трэнэру? Той самай рэкламе... На самай справе шлях Аляксандра Шавялевіча ў рэжысёры (у прафесійнікі) паслядоўны і, відаць, накіраваны. Гадаваўся ў сям’і, дзе бацькі мелі адну — рэжысёрскую прафесію, працавалі на адным — Беларускім тэлебачанні, дома, натуральна, размаўлялі больш за ўсё на адну тэму — пра работу. У сем ужо ведаў рэжысёра Міхалкова. У дзесяць глядзеў фільмы Таркоўскага, але не з-за таго, што імі захапляліся дарослыя. Сашу яны проста падабаліся — без тлумачэнняў...

...Працаваць на студыі “Крынь” мусілі вучыцца... падчас работы. Вядома, сямпершым у здымках рэкламы адзначаўся Шавялевіч-старэйшы. Як самы дасведчаны і самы абязнаны. У рэжысуры. Але Шавялевіч-малодшы хутка ўтраў з ім у творчае непаразуменне, бо сам рабіў бы ўсё па-іншаму. І — мусіў...

Першай рэкламнай прадукцыяй “Крыні” зрабіліся рэкламныя ролікі; самы першы ролік знялі (бясплатна, дарэчы) для “Дайноў”. Потым — для фінансавай групы “Рамас” (з ейным удзелам наша дзятва суперажывала чарапашкам-піндзіям), але ў эфір ролікі не пайшлі, бо гаворка ў іх ішла пра акцыі, якія порстка нешта там страцілі (выснова Аляксандра: і ў рэкламе ёсць сваё вечнае і сваё хуткаплыннае). А потым да “Крыні” звярнулася фірма АТЕКС, і ўжо больш за два гады студыя, цяпер агенцтва, вядзе яе рэкламную

кампанію. Ад тэлеролікаў да візітовак. Ад салдаціка з супам да адмысловай камп’ютэрнай мультыплікацыі. Як не самую ўдалую згадваюць у “Крыні” працу з “Хімснабам”. Як адметны досвед — з “Белінкамтрастам” (ролік з зырыяткам, якое кладзецца ў зямлю і на нашых вачах робіцца каласком). Як узор рэкламнай дасканаласці — з “Таірам” і здымкі з Фарадой. Як прыклад глыбокага задавальнення з боку партнёра — “Галіну Бланку”.

Першае, што выйграла “Студыя Крынь”, — гэта апытанне, замоўленае газетай “Імя”: рэйтынг беларускай рэкламы за 1995 год. Занялі першае месца за лепшы сцэнарый (“Суп са свежае гародніны”) і сам ролік рэкламадаўцы назвалі першым. Апытваліся не толькі вытворцы рэкламы, але і фірмы, і вы можаце сабе ўявіць, што маглі вярзіі, прабачце, казачь іх прадстаўнікі пра канкурэнтаў! Таму перамога сталася адметнаю. Потым на беларускім фестывалі рэкламы “Залотой ключок” (“Залаты зазубень”) заваявалі прыз у намінацыі “сцэнарная распрацоўка” (менавіта як рэжысёр Аляксандр Шавялевіч мяркуе, што сцэнарый — найгалоўнае ў рэкламным роліку). Пасля гучных тутэйшых перамог “Крынь” дазволіла сабе ўсім складам з’ездзіць у Маскву, на пяты Маскоўскі міжнародны фестываль рэкламы. І нават прывезці з сабою дзесяць сваіх ролікаў. Не выйгралі нічога, але выйшлі ў фінал па некалькіх раздзелах! Затое перазнаёміліся з усімі буйнымі маскоўскімі рэкламнымі агенцтвамі, пасябравалі з “Аўрорай”, з Бубновым, з Грымавым, пачалі ліставацца, факсавацца, перазвоньвацца...

Па прыездзе з Масквы “Студыя Крынь” стала працаваць як крэатыўнае рэкламнае агенцтва. Значыць, займацца, між усім, распрацоўкаю і ўвасабленнем ідэй. Паміж ідэяй рэкламы, ідэяй рэкламнай кампаніі ды тэлевізійнымі ролікамі розніца адчувальная? За сёлетні год “Крынь” атрымала процьму заказаў і некалькі новых кліентаў. Такіх, якімі варта ганарыцца. Напрыклад, Мінскі гуртовы (аптovy) рынак (ягонае будаўніцтва і рэкламаванне фінансуецца Еўрапейскім банкам рэканструкцыі і развіцця). “Крынь” выйграла цэлы конкурс за права займацца рэкламнай кампаніяй такога саліднага кліента, зрэшты, як выйграла і конкурс (тэндэр) знакамітай фірмы “Філіп Морыс”. “Крынь” натуе на стужкі кожны крок гэтай фірмы ў Беларусі. Шмат чаму вучыцца, — цяжкая работа, хоць і цікавая. Адкрыла для сябе “Крынь” і гомельская кандытарская фабрыка “Спартак”. За сёлетні год рэкламнае агенцтва пачулася ўпэўнена і нават моцна. Асабліваць яго ў тым, што яно не бярэ і не мае ніякіх пазык ды крэдытаў. На ўсё зароблена самастойна. (Ёсць агенствы, якія жывуць толькі на крэдыты). Асабліваць агенцтва і ў тым, што, напрыклад, адметныя стужкі пра “Харошкі” або “Чысты голас”, тэлегульні або фільм пра ДДТ з Шаўчуком — таксама ейная, студыйная дзейнасць.

Музыка

СУР’ЁЗНАЕ І ЖАРТОЎНАЕ
“КРЭСІВА”

Сярод прафесійных і самадзейных калектываў, якія прапагандуюць беларускі музычны фальклор, гурт “Крэсіва” ўяўляецца мне нейкай экзатычнай кветкай з дзівосным водарам, які сабраны, здаецца, з палёў усяго свету і разам з тым шчыпліва нагадвае пах роднай зямлі. Не выклікае сумневу арыгінальнасць і непадабенства гурта ні на які іншы фальклорны калектыв. Праяўляецца гэта і ў рэпертуары, і ў апрацоўках, і ў выканаўчай манеры.

Гурт “Крэсіва” існуе крыху больш за 5 гадоў. Стваральнікам і кіраўніком калектыву, яго ж артыстам з’яўляецца Анатоль КАЗАК. 3 ім — наша размова.

— Анатоль, дык з чаго пачалося захапленне фальклорам?

— Нарадзіўся я ў Брэсцкай вобласці, жылі мы на хутары. Мае сёстры працавалі на калгаснай ферме і ў вольную часіну збіраліся і спявалі. Чамусьці з той пары я запамніў гучанне народнай тэрцыі ў шматгалосці. Потым пераехалі з хутара ў вёску, я пайшоў у школу. Затым падаўся ў Мінск. Спачатку думаў, што буду настаўнікам — захапляўся беларускай і рускай літаратурай. калі ў мяне цяпер пытаюцца, як я стаў музыкантам, мае артысты адказваюць: “Пайшоў у лес па грыбы і пасля гэтага стаў артыстам”. Хацеў паступаць у Брэсцкае музычнае вучылішча на аддзяленне харавога дырыжыравання, але спазніўся. А ў тым кошыку, з якім я ў лес хадзіў, была газета, і ў ёй я прачытаў аб’яву пра набор у Мінскае педагагічнае вучылішча на аддзяленне культасветработы. Прыехаў у Мінск, паступіў у вучылішча, скончыў яго. Працаваў у Нясвіжскім раёне, потым пайшоў у армію, там быў хормайстрам у ансамблі песні і танца

“Тачанка”. Пасля арміі вярнуўся на радзіму, працаваў у сельскім клубе, рэстаране, потым зноў паехаў у Мінск: хацелася займацца музыкай. Тады і не думаў, што фальклор стане асноўнай часткай майго жыцця.

Спачатку я падаўся ў філармонію на праслухоўванне ў эстрадную брыгаду. Праслухалі і сказалі прыехаць яшчэ. Вярнуўся дамоў, зноў стаў працаваць у клубе, мне нават 50 рублёў даплачвалі за добрую працу. Але ўсё роўна хацелася вучыцца. Я спрабаваў паступіць у Варонежскі інстытут мастацтваў на аддзяленне спеваў і музыкі, потым у Мінскае музычнае вучылішча. З другога разу мне ўдалося паступіць туды — на аддзяленне харавога дырыжыравання, закончыў яго і прыйшоў у Капэлу імя Шырмы артыстам хору.

Яшчэ ў вучылішчы задумаў стварыць вакальную групу, асновай рэпертуару якой мусіў стаць фальклор. Такі ансамбль быў створаны спачатку ў вучылішчы, потым у шырмаўскай капэле. Праўда, яшчэ да капэлы я папрацаваў у тэатры музычнай камедыі і

там таксама стварыў аналагічную групу. Калі я цяпер усё гэта згадваю, разумею, што ўжо ў наш час ніхто б не змог працаваць бясплатна, як тады, на энтузіязме. Да гэтай пары здзіўляюся, як людзі да мяне тады ішлі, хаця магу сказаць, што вакол мяне заўсёды збіраюцца аднадумцы.

Мінуў час, і хаця было складана, але ў філармоніі быў створаны калектыв, пра які я марыў.

— І колькі ж часу пайшло на тое, каб “прабіць” гэтую творчую адзінку?

— Шмат. Многа праблем было. Мяне ж ніхто ў Мінску не ведаў, акрамя тых людзей, з якімі я працаваў. Ці ж мог я прыйсці ў Міністэрства культуры і сказаць: “Я — Казак, таленавіты музыкант, дайце мне калектыв”? Хто я такі? Ды ніхто... Але ў маім жыцці сустракаюцца добрыя людзі, нават і не музыканты, якія дапамагаюць. Тады мне дапамог паляшук Мікола Шаляговіч. Праўда, новы калектыв праіснаваў толькі паўгода. У той час я рабіў апрацоўкі народных песень для “Купалінкі”, запісалі з імі пласцінку на фірме “Мелодія”, але мара пра свой калектыв мяне не пакідала.

Ну, і так атрымалася, што нас “паклікаў Чарнобыль”. Крыху больш за 5 гадоў таму пры фондзе “Дзеці Чарнобыля” ўтварыўся ансамбль “Крэсіва”, і пачалася праца.

— Які склад вашага ансамбля?

— Гэта 7—8 чалавек; змешаны склад. Я лічу, што для выканання народнай музыкі такі склад самы аптымальны. У асноўным гэта вакалісты. Але мне цікава працаваць з людзьмі, якія не маюць спецыяльнай вакальнай адукацыі, заўсёды цікава чалавека раскрываць. У нас працуюць харавікі, педагогі...

— Такім чынам, Аляксандр, рэклама — гэта творчасць?

— Цяжка назваць яе творчасцю і толькі. Гэта і бізнес. І навука. Творчасць мусіць на нешта працаваць ды на чымсьці грунтавацца. Трэба ўсё вывучыць — гэта навука. Усё пра лічыць — гэта бізнес. Творчасць — гэта канчатковы этап. Мая творчасць сыходзіць з заціснутасці ў пэўныя межы. Калі я ведаю, што людзі, для якіх я працую, чытаюць газеты з сямі да васьмі раніцы, пры гэтым п'юць гарбаты з цытрынаю і слухаюць тэлевізар, я разумею, што павінен зрабіць штосьці такое, што безумоўна прыцягне іх увагу з сямі да васьмі — і ў газеце, і на экране. Здаецца, зашмат абмежаванняў, але, уласна, трыадзінаццаць часу, месца ды дзеяння да сёння — класічнае! Як і для каго стваралі раманы, скульптуры, п'есы? Работа па заказе — чаму яе няможна цяпер лічыць творчасцю, хоць заказвалі, скажам, і Мікеланджэла, і Мальеру?

— Аляксандр, а ці можам мы, аднойчы паверыць рэкламе студыі "Крынь", спакойна... спаць, есці, спажываць?

— Іншымі словамі, ці магу я, вытворца, адказаць за тое, што рэкламуе? Магу і мушу. Ролік на экране, аб'ява ў газеце, рэкламны шчыт — гэта ўсё канчатковы пункт рэкламнай вытворчасці. Перш як даць аб'яву, намалюваць шчыт, пусціць ролік, трэба перарабіць процьму

работы зусім іншага кшталту: вывучыць, для каго яна робіцца, наша работа. Для якіх людзей, якога веку, полу, занятку, вольнага часу. Высветліць, хто, акрамя твайго заказчыка, займаецца гэтым самым бізнесам. Як і наколькі паспяхова. Як яны прадаюць, як рэкламуюць. Іхнія поспехі і, пажадана, няпоспехі. Вывучаем сам прадукт, ягоныя асаблівасці і г. д. Мы мусім рабіць гэта абавязкова. Але буду шчырым: няшмат хто з нашых, мовім так, калег (не люблю слова "канкурэнт") змушае сябе гэта рабіць. Калі ў нас на шылдзе напісана "рэкламнае агенцтва", мы можам зрабіць шчыт або макет аб'явы. Але перадусім мусім гэта прыдумаць. Вынайсці. Нарадзіць. У Маскве адчынілася нядаўна першае крэатыўнае рэкламнае агенцтва, ягоны ўладальнік — Ігар Янкоўскі (старэйшы сын нашага Расціслава Іванавіча). У сваім інтэрв'ю Ігар адметна заўважыў: маўляў, такіх агенцтваў, як наша, можа будзе яшчэ два ці тры. І хутка мы будзем прапаноўваць работу, а калегі (або ўсё-такі канкурэнты?) мусяць у нас яе браць. Слушна сказаў. Бо крэатыўнае агенцтва якраз і грунтуецца на ўсебаковым і ўсеахопным вывучэнні таго, што рэкламуецца. І толькі на падставе вывучэння ўжо стварае ідэю самой рэкламы, а потым размяркоўвае заказы. Скажам, камусьці — макет аб'явы, а камусьці — здымкі роліка. Тое, што цяпер адбываецца з рэкламай у нас, выклікае не тое што недаўменне. Жах! У нас неверагодна шмат агенцтваў займаецца рэкламай, а яшчэ больш мяркуе, што ёю займаецца. У "Студыі Крынь" ёсць прынцыпы ды правілы, якія, напэўна, вылучаюць нас і сярод сваіх, і сярод, скажам, расійскіх калег. І спавядаць я іх буду, пакуль буду працаваць, а ў галіне рэкламы я спадзяюся працаваць доўга. Перш-наперш, у нас ніколі не будзе двух кліентаў, якія сапернічаюць між сабой у адной і той самай галіне дзейнасці. Падругое, тыя фірмы, з якімі мы працуем, не заказчыкі — гэта нашы партнёры. Заказчыкі яны толькі да тае пары, пакуль не зацвердзілі наш план рэкламнай кампаніі (не было яшчэ выпадку, каб не зацвердзілі). З фірмай АТЕКС мы працуем так, што ўсё вырашаем самі: яны прымаюць ужо гатовую прадукцыю. Гэтакасама, відаць, будзем працаваць і са "Спартакм", і з Аптэвым рынкам. Па-трэцяе, мы вельмі ашчаджаем грошы сваіх кліентаў. Часам ахвяруем сваімі прыбыткамі або скідкамі, калі бачым, што партнёру нявыгадна якась прапанова, — якія б ганарары нам не абяцалі тыя, хто прапануе. Прыклад? Адна з нашых дзелаў газет некаторым агенцтвам дае шалёныя скідкі. У агенцтвах нармальныя людзі працуюць. Так што хутка ўсіх сваіх кліентаў толькі туды і перацягнуць. І яны цягнуць, не зважаючы, чым кліенты займаюцца. І раскажваюць, што гэта — самая чытэльная

газета, і што ўжо калі рэклама пройдзе там, дык... Нас ніводная газета не завабіць змясціць рэкламу, скажам, АТЕКСа, калі мы ведаем, што сярод чытачоў гэтай газеты атексавых няма. Ні за якія скідкі (з "Советской Беларусі" да сёння звычайна і з кожным званком узровень скідкі павялічваецца). Бо мы зарабляем не на скідках. А на тым, што ствараем кліенту (партнёру).

— Як ставяцца на "Студыі Крынь" да сцвярдзэння, што кліент заўсёды мае рацыю?

— Менавіта гэтае меркаванне можа забіць усю рэкламу ў нашай краіне. Ведаю агенцтвы, дзе пасцелюцца, але дагодзяць. Але гэта не можа быць рацыяй толькі таму, што ты, рэкламны агент, прафесійнік, а ён, заказчык, можа ведаць хіба абмежаванае кола пытанняў. Ён мусіць верыць табе, альбо не ісці да цябе. Калі ён дыктуе табе ўмовы і ты іх выконваеш, ведаючы, што яны няслушныя... Дык гэта не заўсёдная рацыя заказчыка, а твая прафесійнасьць. Або пераканай яго ў сваёй рацыі, або не працуй з ім! Нідзе ў свеце вы не пачуеце: маўляў, я табе плачу, а ты рабі, як я хачу. Якое ты рэкламнае агенцтва, калі табе раскажваюць, як рабіць тваю работу? Ты — намеснік, сакратар, рэфэрэнт... Партнёр можа штосьці прапаноўваць (як наш АТЕКС), і часам слушныя рэчы, і мы разумеамся. Але часам я не разумею фірмы: плацяць па 10 тысяч долараў у месяц за эфір і катаюць жалівы ролік, але на сам ролік грошы шкадуюць. І такая рэклама больш за ўсё раздражняе.

— Саша, а якая самая вялікая праблема вашай рэкламы?

— Маёй? Акцёры. Напэўна, я не такі дасведчаны рэжысёр, напэўна, чымсьці іх не задавальняю, але дачыненні з імі ў мяне складаюцца цяжка. Адзіны ролік, які здымаўся ў гуморы, — з удзелам расійскага артыста С. Фарады. Мяне палохалі: залётная зорка, масквіч, за вялікія грошы працуе, слухаць цябе не стане, ты асцярожней... І запалохалі. Ажно да боязі. А ён яшчэ і ў Мінск ехаў на некалькі гадзін — толькі да нас на здымку. Я паехаў сустракаць яго на вакзал. Потым — чытанне сцэнарыя, гумор, стаўленне да мяне, праца на пляцоўцы, увага да кожнае драбніцы — зайздросціце, рэжысёры! Пра такі кшталт працы я ведаў толькі з падручнікаў! Я быў проста агаломшаны прафесійнасцю Фарады; я адчуваў, як літаральна ўвасабляюцца мае задумы! І не трэба было яму збірацца ды настройвацца. Акцёр — самая ўвага ды падпарадкаванасць!

— А калі працуеце з беларускімі акцёрамі?

— Можна, я не маю рацыі, можа, кепска ўсё

тлумачу, можа, яны не прымаюць мяне ўсур'ёз... Сутыкаюся проста з адваротным. Да здымкаў рэкламнага роліка яны найчасцей ставяцца як да... халтуры! І часцяком такое стаўленне я бачу і з боку мастакоў, і сярод аператараў...

— Ёсць, маўляў, асноўная работа, на якой чалавек можа мець долараў пяцьдзесят у месяц, і ёсць рэклама, якая дае магчымасць за дзень зарабіць куды больш, але — усё адно халтура? Ты яму ўмовы ды заробак, а ён не хоча або не можа рабіць з адказнасцю і сур'ёзам? Комплекс савецкага чалавека...

— Ну... Яны — заслужаныя і народныя. Іграюць у тэатры і нават у кіно, а тут нейкі Шавялевіч з нейкай рэкламай, ды яшчэ сцэнарый прынес — чамусьці за тыдзень. Тут і тэксту — глупства. Праз тыдзень на здымцы: я, кажа, сцэнарый згубіў, рэцэпіраваць не магу — спяшаюся, давайце здымайце. І хутэй, Фарада з'явіўся нашмат пазней за ўсе мае кніжныя і здымачныя досведы. Калі я чытаў і бачыў, што ўсяго, што там напісана, няма, што ўсё робіцца не так, як там напісана... Я быў перажыў нядобры шок, які пагражаў выгадаваць такую няўпэўненасць... Я думаю, што ўся рэч ува мне. Бо яны, акцёры, усе гэтыя кніжкі-падручнікі чыталі, вывучалі і ведаюць, а я, няздара, не магу патрапіць ім патлумачыць, што і як... Фарада прыехаў якраз у той момант, калі я пачаў думаць, што не варта мне больш здымаць. Ніколі і нічога.

— Ці толькі акцёры трапляюць у рэкламу?

— Я меў досвед работы з неакцёрамі. Неакцёры — кепска. З вуліцы я чалавека ў кадр не возьму. Спрабаваў працаваць з мадэлькамі Тамары Ганчаровай, і было не так цікава, як цяжка, бо іх асноўная прафесія — прыгажосць. У асноўным акцёраў шукаю ў тэатрах і на спектаклях. Для першых ролікаў увесь мінскі рэпертуар перагледзеў; здымаліся ў мяне акцёры Рускага і Купалаўскага...

— Саша, а маглі б вы сродкамі свайго мастацтва ўзяцца ствараць вобраз нашай краіны?

— Крыху спагадзя я і пра гэта скажу, — калі зраблю. Ёсць ідэі, якія выкліканы выключным адчуваннем таго, што радзіма заўжды ўяўляла сабою адметнасць, адмысловасць, шмат мела і мецьме. Ёсць з'явы ды з'явішчы, якія выключна прарэкламуюць самую Беларусь: мы іх знайшлі, вывучылі і прыдумалі, як скарыстаць найбольш эфектна. Паўгода ўжо займаемса гэтым... самым душэўным сваім праектам...

З Аляксандрам ШАВЯЛЕВІЧАМ
размаўляла Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота Аляксея МАЦЮША

— Калі стваралі ансамбль, ці думалі, чым ён будзе адметны, чым будзе адрознівацца ад іншых вядомых ужо калектываў такога кшталту?

— Канечне, тады яшчэ не было так многа фальклорных калектываў, але і ў той час не было ніводнага ансамбля, падобнага на "Крэсіва". Я дакладна ведаў, які ў нас будзе ансамбль і чым ён будзе адметны. Думаю, душа мая падказвала, якім ён павінен быць: напаянародны, напаяакадэмічны з элементамі эстрады... Мяне розныя кірункі вабілі.

— І адпаведна запатрабаваннем душы ствараліся розныя апрацоўкі?

— Наш калектыв выконвае не толькі акапэльныя песні. Сёння цяжка будаваць двухгадзінную праграму толькі на акапэльных спевах. У нас ёсць песні з суправаджэннем: баян, дудачка, гітара, фартэпіяна. А цяпер я зрабіў апрацоўку песні "Дубравушка" нават з элементамі харавой класікі і джазу. "Крэсіва" ўвайшло ў багатую сям'ю фальклорных калектываў Беларусі. Але адметнасць ансамбля ёсць, як мне здаецца. І яна не толькі ў манеры выканання, а перш за ўсё ў рэпертуары. У "Крэсіва" заўсёды быў свой рэпертуар. Гэта матэрыял, які я сабраў у розных мясцінах. Напрыклад, песні Палесся на ўсіх дыялектах гэтага краю.

— За гады свайго існавання ансамбль "Крэсіва" пабываў у многіх краінах Еўропы, у Амерыцы, а ці былі ў вас выступленні на радзіме?

— На жаль, няшмат. Некалькі канцэртаў было ў філармоніі ў розны час, удзельнічалі ў Першым міжнародным фестывалі фальклору ў Пінску. Але ўсе нашы праграмы запісаны на радыё. Так што з гэтага пункту гледжання вядомасці на радзіме нас можна лічыць калектывам "студыйным". Нас амаль ніхто не бачыў, але чуюць многія радыёслухачы. Да таго ж, мы выпусцілі аўдыёкасеты са сваімі запісамі, у хуткім часе будзем мець і першы кампакт-диск.

— У сувязі з тым, што мала хто з

ваших прыхільнікаў можа трапіць на "жывы" канцэрт "Крэсіва", раскажыце, калі ласка, як звычайна праходзяць гэтыя канцэрты.

— Праграма складаецца з двух аддзяленняў. Першае аддаём, як я кажу, класіцы — гэта абрадавы беларускі фальклор: песні калядныя, валачобныя, вясянкі, купальскія, вясельныя. Мы хочам паказаць багацце і прыгажосць народнай музыкі. Другое аддзяленне больш гульневае, ёсць жартоўныя мужчынскія і жаночыя дыялогі. Я чаму так зрабіў? Бо не ведаў, як увoguле будзе ўспрымацца праграма і на радзіме, і за мяжой. Бо ў нас жа толькі вакальная музыка, танца не было, не было і інструментальнага суправаджэння. Мы прывыклі, што танец упрыгожвае заўсёды, гэта весела. А ў мяне ў праграме пераважае музыка сур'ёзная, хаця і народная. Калі паказалі глядачам, ім спадабалася, яны быццам толькі і чакалі менавіта такога стаўлення да песні. Усе ж ужо прызвычаліся да "сувенірнага" паказу фальклору. А мы змаглі спалучыць і сур'ёзнае, і жартоўнае.

— Ці ёсць у "Крэсіва" свой "шлягер", нумар, які стаў візітоўкай ансамбля?

— Не. Я заўсёды насцярожана стаўлюся да гэтага. наогул, мне здаецца, часта не заўсёды дакладна пададзены на сцэне ў песнях вобраз беларускай жанчыны, беларускага мужыка — словам, недакладна перададзены характар народнага праз песню. Гэта, бывае, робіцца неэстэтычна, крыўляльнае нейкае атрымліваецца. А калі ездзіш па вёсках, сустракаешся з людзьмі, калі жывеш побач з імі, разумееш — гэта мудрыя людзі. Нават па песнях можна меркаваць. Вы нідзе ў літаратуры не знайдзеце такіх багатых і прыгожых тэкстаў. У апрацоўках мне хацелася перадаць прыгажосць народнай душы, розум, геніяльнасць чалавека нашай зямлі, нашай краіны. І калі будзе ў нас магчымасць, мы з усёй душой, усім сэрцам прыйдзем на сустрэчу з нашымі слухачамі, з усімі, хто любіць беларускі фальклор.

Таццяна ПЕСНЯКЕВІЧ

Тэатр

ІКЕБАНА МІСТЭРА НОНСЕНСА

Вядома, ніякаю крывёю ад "Крывавай Мэры" на малой сцэне Купалаўскага тэатра нават і не тхне. Нават паху знакамітага кактэйлю з гарэлкі ды таматнага соку не даляціць. Яе, гэтую Крываваую Мэры, можна было б назваць Крывой Мэры, бо распрастацца ва ўсіх сэнсах ёй цяжка: адметная пластыка выканаўцы ролі, Зоі Белавосцік, сведчыць не так пра жаночыя гады гераніі, як пра невыносны... ці то звышінтэлектуальны, ці то антыінтэлектуальны ўціск на яе. Яна, Ікебана містэра Нонсенса (Мікалай Кірычэнка)... Зрэшты, пераказваць п'есу Дзмітрыя Бойкі (дэбют драматурга і адразу на першай нацыянальнай, хоць і малой, сцэне!) няма патрэбы, бо спектакль... збольшага на яе падобны. Пераказваць спектакль Аляксандра Гарцуева (рэжысёрскі — ужо не дэбют, але відавочны поспех!) не стане моцы, бо пераказ толькі збольшага будзе падобны на ягоныя сцэнічныя досціпы і жарты. І калі Бойка вастрывіць пяро на п'есу ў абсурдысцкім, перапрашаю, у парадаксальным духу, дык Гарцуеў падхапіў яе парадыйнае водгулле і ў выніку 25 кастрычніка на першым неафіцыйным паказе нас, глядачоў, прычакаў парадаксальна... парадыйны і вельмі вясёлы спектакль. І гаворка ў ім ішла пра звычайныя чалавечыя дачыненні, якія, аказваецца, мусім кшталціць ды дасканаліць увесь свой чалавечы век. Пластычным бокам спектакля займаўся вядомы артыст балета Уладзімір Івановіч, таму маладая пара драматычных акцёраў — Інеса Аляксеева і Эдуард Трухмянеў — дэманструюць спраўны пластычны гарт, варты славы педагогаў беларускага балета. Зрэшты, калі ў гэтай пары з вуснаў пачынаюць вылятаць словы, спектакль і

становіцца закончана парадыйным, але досыць выкрываць ягоныя таямніцы ды таемнасці, — адну вялікую Ікебану няпростага містэра Нонсенса. "Крывавая Мэры" — той выпадак, калі іх варта зазнаць (спазнаць?) самому.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: Золя Белавосцік (Мэры).
Фота А.ВАЙНШТЭЙНА

ЯНКУ ЮХНАЎЦУ — 75

Янка Юхнавец — адзін з найбольш вядомых прадстаўнікоў літаратуры беларускага замежжа. Нарадзіўся 3 лістапада 1921 года ў вёсцы Забродак цяперашняга Докшыцкага раёна. У 1944 годзе быў арыштаваны немцамі і вывезены ў Германію. Скончыў у 1949 годзе Вольны ўніверсітэт у Мюнхене па спецыяльнасці заходнеўрапейскае права. З 1949 года жыве ў Злучаных Штатах Амерыкі.

Першыя творы Я. Юхнавец надрукаваў у эміграцыйных часопісах "Шыпшынд" і "Сакавік" (1948). Аўтар кнігі паэзіі "Шорах моўжасці" (Нью-Йорк, 1955), "Новая Элегія" (Баварыя, 1964), "Калумбы" (Нью-Йорк, 1967), выбраных "Твораў" (Нью-Йорк, 1989—1990). Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпусціла ў серыі "Галасы беларускага замежжа" аднатомнік Я. Юхнаўца "Сны на чужыне", складзены А. Бяляцкім.

Вішваем Янку Змітравіча з 75-годдзем! Зычым яму здароўя, жыццёвых і творчых поспехаў!

ЯСНЕЙ ЗАЗЯЛІ "ДРУЦКІЯ ЗАРНИЦЫ"

На Кругляншчыне нарадзіліся толькі два літаратары, якія сталі членамі Саюза пісьменнікаў: Васіль Бурносаў і Віктар Лужкоўскі. Але гэта не значыць, што тут няма пораху ў парахаўніцах. Аб тым, што ён ёсць, сведчыць кніга "Друцкія зарніцы", якая ўбачыла свет у Магілёўскай абласной друкарні. Зборнік твораў круглянскіх літаратараў носіць тую ж назву, што і літаратурнае аб'яднанне, якое працуе пры раённай газеце "Сельскае жыццё".

У кнігі — 12 аўтараў: метадыст цэнтральнай раённай бібліятэкі Віктар Бяляцкі, хатняя гаспадыня Зінаіда Мілешчанка, пенсіянер, былы спецыяліст сельскай гаспадаркі Уладзімір Цішуроў, настаўніца сярэдняй школы з вёскі Філатава Святлана Круцікава, пенсіянер, у мінулым будаўнік Уладзімір Кунцавіч, яго калега Алесь Лапко, старшыня Круглянскага райсавета Дзмітрый Магдалеў, старшыня раённай арганізацыі таварыства інвалідаў Аляксандр Іваноў, бухгалтар Наталля Ніканчук і 18-гадовая студэнтка Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта Марыя Сакалова. Розны ўзрост, розны вопыт у літаратуры. У адных ёсць публікацыі ў рэспубліканскіх газетах і часопісах, нават у калектывных зборніках, у другіх — толькі ў раёнцы.

Выхад першага калектывнага зборніка літаратараў Кругляншчыны стаў радаснай падзеяй не толькі для членаў "Друцкіх зарніц", але і для ўсяго раёна. Выпуску кнігі дапамог райвыканкам, які знайшоў грошы ў сваім сціплым бюджэце, каб заплаціць за работу друкарні, за паперу.

Своеасаблівым святам стала прэзентацыя кнігі. Падрывталала яе і правяла цэнтральная раённая бібліятэка. Залу раённага Дома культуры запоўнілі тыя, хто ў нашым абсурдным жыцці не страціў цікавасці да мастацкага слова. Літаратараў шыра павіншаваў з выходам кнігі намеснік старшыні райвыканкама Міхаіл Бяляў. Цёплыя словы пра таленты Кругляншчыны сказаў рэдактар раённай газеты "Сельскае жыццё" Аляксандр Паўлаў, на плечы якога, дарэчы, лягла ўся арганізацыйная работа па выданні кнігі. На літаратурнае свята прыехаў з Асіповіч рэдактар тамтэйшай раёнкі, заслужаны работнік культуры Беларусі Анатоль Тамашэўскі, які родам з Кругляншчыны, некалі працаваў тут і 30 гадоў назад стварыў літаратурнае аб'яднанне "Друцкія зарніцы". Ён выказаў сваю радасць з нагоды выхаду кнігі ў жартуючых вершах.

У зале гучалі вершы, песні, напісаныя мясцовымі самадзейнымі кампазітарамі Лідзіяй Галыгінай, Анатолем Бараноўскім, Мікалаем Куксянковым на вершы аўтараў зборніка. Спявалі іх удзельнікі мастацкай самадзейнасці бібліятэкі і раённага Дома культуры.

Іван ПЕХЦЕРАЎ

У ПАЛІГРАФІСТАЎ СВОЙ ЧАСОПІС

А называецца ён проста і дакладна — "Полиграфия". Заснавальнікамі новага выдання сталі Дзяржаўны камітэт Рэспублікі Беларусь па друку і выдавецкае прадпрыемства "Хелан", але выданне часопіса фінансуецца не з дзяржаўнага бюджэту, і гэта сімптаматычна, наколькі сведчыць аб тым, што і ў недзяржаўных выдавецкіх структурах нямала людзей, якія цудоўна разумеюць, наколькі важна ў наш час не проста выпускаць тыя ці іншыя кнігі, а і клапаціцца, каб яны былі не горшыя за выданні, што з'яўляюцца ў іншых краінах. "Полиграфия" ж і стане свайго роду падручнікам у набыцці майстэрства, вопыту для паліграфістаў і выдаўцоў.

Уладзіміру ЯКУТАВУ — 70

Уладзімір Дзмітрыевіч родам з вёскі Ранькава цяперашняга Ушацкага раёна (нарадзіўся 5 лістапада 1926 года). Прымаў удзел у барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі: у 1942—1944 гадах ваяваў у партызанскім атрадзе брыгады "Няўлоўныя", з 1944-га знаходзіўся ў дзеючай арміі. У 1945 годзе У. Якутаў быў паранены і дэмабілізаваўся.

Працаваў сакратаром Булаўскага сельсавета Полацкага раёна, а з 1946 па 1961 год жыў у Літве, быў сакратаром Швенгіс-

неляйскага валаснога камітэта камсамола, інструктарам, загадчыкам парткабінета райкома партыі. Скончыў юрыдычны факультэт Вільнюскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я. Касцюкаса (1954).

У 1961 годзе У. Якутаў пераехаў у Мінск, працаваў адказным сакратаром таварыства "Веды" Ленінскага раёна, намеснікам дырэктара па культработе тэхнічна-вучылішча N 53, навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ. З 1973 года быў навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі Акадэміі навук

Беларусі. З сакавіка 1990 года — прэзідэнт культурна-творчай фірмы "Русь Белая". Кандыдат гістарычных навук.

У. Якутаў у сваёй творчасці (літаратурнай працы займаецца з 1962 года) перавагу аддае гістарычнай тэматыцы. Ён напісаў кнігі пра такіх знакамітых дзеячаў, як А. Чарвякоў, М. Галадзед, П. Машэраў, выдаў таксама зборнікі "Віхурны досвітак" (1983), "Всёгда с Лениным" (1983), "Приговор века" (1990)...

З днём нараджэння, шануюны Уладзімір Дзмітрыевіч! Далей-

шых Вам жыццёвых і творчых поспехаў!

Пераклады

З СУЧАСНАЙ СЕРБСКАЙ ПАЭЗІІ

Міларад ДЖУРЫЧ

ў закутах памяці — нагадвае мёд, пчалой прынесены з апошняй кветкі.

Слабадан ВУКАНАВІЧ

ДУШМАНЫ

Наколькі яны ворагі нашы, а колькі мы іхнія?

Хто большы ў страху і нянавісці?

Хіба наш і іхні розум — смерць і толькі смерць?

Труны ўсім аднолькавых памераў, на глыбіню магілы пядзі хапае.

Усе рэкі цякуць наперад, але не насуперак любові. Ні на што няздольныя ты і я, пясок паверх нашай і іхняй чарназёміцы.

Непрыяцель — толькі слова, ўтворанае ад слова прыяцель.

Джока СТОІЧЫЧ

У ЛАБІРЫНТАХ СВДОМАСЦІ

Я бачу народ, супраць якога вайну вядуць, а ён пра гэта не ведае зусім, бачу сцягі, якія ўскліпаюць. Народзе, хіба ж так можна, дзесям раскайвацца за падобнае.

А сам сабе кажу: усё гэта зведана. Папукай толькі

Любіца МІЛЕЦІЧ

БЕЛАЯ ПТУШКА

На белых крылах яна светлую таямніцу Носіць скрозь мяккі пух лёгкага ветрыку. Белым голасам яна белую вестку Па складах дзеліць... Пад ёю лунаюць краявіды белыя.

Ад голасу яе ўміг усё бялее, І птушка, якой дагэтуль ведаць не хапелі, У сімвал шчаслівага селіцца. Птушка, якую раптам напраўду палюбілі, Стала гэтак значнай і вечнай.

Птушка, якая не смела быць белай, Пакуль чыстай белі не сустрэла.

Мілаван АЛЕКСІЧ

ПРОСЬБА

прашу каб нас не дзялілі на белых і найбляейшых наша кроў чырвоная

прашу ў знямозе сілы жыцця і маёмасці агульнай

прашу наступнікам пладоў летуценнікам абшараў наваколлю чыстай расы (...)

прашу каб не дзялілі на белых і найбляейшых наша кроў аднолькавая

МАЎЧАННЕ

Дабрагоравы сыны: Вукан — чытач пісьмёнаў, Міоль — ахоўнік веры і Вуйміл — абаронца слабых, узвялі вежу.

Кожная старонка давала нешта да кнігі, кожная малітва становілася надзеі спевам, а мячы ўпэўненасці надавалі.

Дабрагоравы ўладарца, народ слухае, незадаволеныя маўчаць.

Грэх неміласэрнасці, як хвароба, як чума, адолеў ваяроў.

Маўчанне — крэнасць нязгоды.

Прэдраг БАГДАНАВІЧ-ЦІ

АЛЕКСАНДРЫЙСКАЯ БІБЛІЯТЭКА

Александрыйская бібліятэка палыхае.

Бібліятэкары з польмя ўголас вычытваюць кнігі.

Я, побач стоячы, чужую творчасць занатоўваю.

Але і мне давядзецца ў агонь, добра гэта ўсведамляю.

Момір ЛАЗІЧ

● Маўчым, да Бога рукі ўздываем; у іх Айчына і сэрца, ў плач загорнутае.

Пераклаў Іван ЧАРОТА

У МОРДУ — РАЗ, У МОРДУ — ДВА

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

Мяне здзівіла, што зашмат ён гаворыць, замест таго, каб уважліва глядзець на дарогу. Але і на гэта ў яго быў адказ. Дарога ж імя Генерала. Дык машыны нібы самі імкнуцца па ёй ехаць. Ужо была ў газеце прапанова, каб канструктары зрабілі аўтамабілі самастойнымі. Колькі грошай зэканомяць. А вадзіцелі, мабыць, нічога, — вытрымаюць. Пакуль травы ў полі, на лугах, на сенажнях хапае.

Пра цікавыя рэчы гаманіў гэты чалавек. Здаецца, слухаў бы яго і слухаў. Толькі ўсё ж забалбатаў ён мяне. І я ўжо думаў зноў стукнуць яму па твары, каб змоўк, але ён успомніў, што зусім нядаўна наш Генерал падбухторыў-такі даць свіней. І вучоныя згадзіліся з ім. Навошта губляць столькі каштоўнай прадукцыі. Я ж бачыў, як у вёсцы тыя зялёныя дзеці, пад'еўшы, бы парасяты, травы, скакалі ля адной вушастай свінні, спрабуючы пасмактаць у яе малака.

Аднак мала-памалу дарога знікала пад коламі грузавіка, і мы міналі вёскі, нейкія адзінокія буданы. Магчыма, вайсковыя ўмацаванні. Сустрэліся таксама машыны. Мне так і карцела іх спыніць і правярць.

Сонца ўжо было ў зеніце, калі захацелася есці. У рэчмышку пуста, і я вырашыў пашукаць што-небудзь з ежы ў кабіне. Вадзіцель мяне расчараваў: вяртаючыся назад з рэйса, ён звычайна не харчуецца. Часам пагрызе там-сям травы і больш яму не трэба. Усё роўна бясплатна сядзіць у машыне, азірае прыгожыя мясціны, дыхае чысцюткім паветрам. Дык па-добраму ён яшчэ павінен плаціць за гэтую працу,

дзякуючы якой мацнее і мацнее, як абаронца Тапінамбура.

Неспадзеўкі нібы чорны пень прамільгнуў па твары вадзіцеля і знікла з вуснаў усмешка. Ён нават згорбіўся, зменшыўся за сваім абаранкам. І глядзеў толькі перад сабою, увесё напяўшыся, быццам сабраўся выскачыць праз шкло на дарогу, а мяне пакінуць усярэдзіне, каб я разам з машынай ўляпіўся ў дрэва. І тут амаль перад намі вырас чорна-зялёны з чырвонымі пасамі будан. З-за нашай балбатні я не прыкмеціў, што мы пад'ехалі да яго.

Вадзіцель затармазіў, і я хацеў нешта яму сказаць. Не паспеў вымавіць слова, як з двух бакоў расчыніліся дзверцы ў кабіне. Я адчуў пад рабынаю халодную цвёрдасць аўтаматнай рулі. Мяне выцягнулі на дарогу, нібы мэх, напахнуты сенам, і ўваткнулі тварам у зямлю. Я прымусіў сябе не рэагаваць, таму што, калі выхапіць у гэтых людзей аўтамат, — перастраляю ўсіх. Так на карачках я прастаяў немаведама колькі. Змог выпрастацца, калі падшоў начальнік будана.

— Хто такія? — спытаўся, аглядзеўшы па чарзе мяне і вадзіцеля. — Куды і адкуль? Дакументы!

— А вы хто такія?! — нечакана для цяго сабе агрызнуўся я. Мяне так і цягнуць выхапіць аўтамат у яго з рук. У адказ начальнік будана даў мне з аднаго боку поху, а яго памочнік — з другога.

— Не бачыш, сын сабакі і ката, што мы — першыя заслон варты нашага Генерала!

Як пачуў я гэтае, дык мне захацелася яго абняць і пацалаваць. Хай яшчэ стукне

мяне па мордзе, калі надта хоча.

— Пра што гаманілі ў дарозе? — дапытваюся начальнік будана. — Ці не было дрэнных слоў пра нашага Генерала? Ці не хавасце што важнае ад варты?

Нічога асаблівага, здаецца, у машыне не было. Дый пра што мы гаманілі? Успаміналі добрым словам нашага Генерала. Толькі, можа, кепска, што ў вадзіцеля не было для мяне паэсіі, не паклапаціўся ён пра будучага абаронцу Тапінамбура.

— Як гэта? — ажно здзівіўся начальнік будана. — Зрабіць вобсы!

Некалькі байцоў варты, апранутых, як і я, у пярэстую жабінага колеру адзежыну, быццам па частках разабралі машыну. І знайшлі, знайшлі ўсё-ткі ў кузаве паміж дошкамі і кавалкамі тоўстага жалеза загорнутыя ў шэрую анучку хлеб, цыбуліну і трохкі сала. Начальнік будана пачырванеў, потым збялеў і ўжо шчоўкнуў аўтаматам, каб проста на месцы выканаць свой абавязак і застрэліць вадзіцеля, які ашукаў варту Генерала. Але ж перадумаў і вырашыў пакуль затрымаць парушальніка парадку, высветліць абставіны здабычы ім гэтай ежы.

— А ты прэч з вачэй! — грывнуў на мяне, і я, надта не перажываючы, пайшоў пехатою. Горад быў ужо недалёка. Мне відаць ягоныя дамы і, магчыма, вуліцы, па якіх неўзабаве пайду не простым чалавекам. Мяне там чакаюць, я там патрэбны. Я не памыляюся, таму што ад сонца, ад свежлага гарадскога паветра ў мае жылы ўліваюцца новая энергія і пагарда да людзей, якія будуць ніжэй за мяне...

Ёсць юбілей, якія тычацца калі не ўсіх, дык вельмі многіх. 75-годдзе Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта — з шэрагу апошніх. І мы, лімаўцы, у пераважнай сваёй большасці можам сказаць, што ў розны час выйшлі з яго сцен. Хто вучыўся на факультэце журналістыкі, хто на філалагічным... Альма-матэр — так могуць сказаць пра БДУ і супрацоўнікі іншых выданняў — як дзяржаўных, так і не дзяржаўных. Сваім, родным лічаць яго і тыя, хто працуе на радыё, тэлебачанні, у выдавецтвах. А колькі педагогаў закончылі яго? Колькі навукоўцаў пачыналі свой шлях адсюль? Ды і сярод урачоў ёсць такія, хто ў свой час закончыў яго медыцынскі факультэт...

Пачатак БДУ быў пакладзены пастановай ЦВК БССР, прынятай 25 лютага 1919 года. Праўда, неўзабаве значная частка Беларусі была акупіравана польскімі войскамі, таму ўрачыстае адкрыццё ўніверсітэта адбылося толькі 11 ліпеня 1921 года. Спачатку ў ім было ўсяго тры факультэты — рабочы, грамадскіх навук і медыцынскі. Рэктарам прызначылі вядомага вучонага У.Пічэту. Не без яго ініцыятывы ў новую вышэйшую навучальную ўстанову былі запрошаны для працы знакамітыя навукоўцы з Масквы, Петраграда, Кіева, іншых гарадоў. З першых жа крокаў БДУ стаў спраўдзенай

З ДНЁМ НАРАДЖЭННЯ, АЛЬМА-МАТЭР!

кузняй нацыянальных кадраў. Станаўленне ўніверсітэта супала з працэсамі беларусізацыі, а гэта не магло не стварыць адпаведную атмосферу. Трывала нацыянальны дух пасляўся тут з 1922 года, калі быў створаны педагогічны факультэт з чатырма аддзяленнямі, сярод якіх — літаратурна-лінгвістычнае. Студэнтамі яго з'яўляліся ўчарашнія дзеці сялян і рабочых, выхадцы з правінцыі, якія не проста хацелі атрымаць належную адукацыю, а і працаваць у імя будучыні Беларусі. Многія з іх марылі стаць пісьменнікамі, пісалі вершы, апавяданні, займаліся крытыкай, цікавіліся тэатрам, мастацтвам.

Ва ўніверсітэце падтрымлівалася ўсё беларускае. І не толькі чыталіся лекцыі, а часта арганізаваліся сходы, праводзіліся канферэнцыі, дыспуты. Юнакі і дзяўчаты разам з выкладчыкамі горача абмяркоўвалі паўсядзённыя праблемы, з чымсьці спрачаліся, з нечым не пагаджаліся, але да многага і прыслуховаліся. Бо было да чаго прыслуховвацца і было што слухаць, а яшчэ нязменным заставаўся аўтарытэт тых, хто і сеяў гэтае нацыянальнае зерне ў душы, прэжны пазнання, у душы, гатовыя рабіць усё, дзеля росквіту Бацькаўшчыны.

Лекцыі ва ўніверсітэце чыталі Якуб Колас, Адам Бабарэка, Іван Замоцін, Мікалай Шчакацін... Хіба ўсіх пералічыць? Але што важна, дык тое, што ідэямі нацыянальнага Адраджэння ў аднолькавай ступені жылі і тыя, хто нарадзіўся на Беларусі і людзі, якія прыехалі ў Мінск з іншых гарадоў. Яскравае сведчанне таму дзейнасць тых жа І.Замоціна і М.Шчакаціна. Яны хутка і дасканала авалодалі беларускай мовай, захапіліся беларускай літаратурай, мастацтвам і рабілі ўсё, каб

багаце культурнай спадчыны як мага паўне перадаць сваім выхаванцам.

Дваццаты — пачатак трыццаціх гадоў — зорны час у гісторыі ўніверсітэта. Гэта і на самай справе быў ўніверсітэт **беларускі** і ён з'яўляўся менавіта ўніверсітэтам **нацыянальным**. Ён працаваў дзеля **беларусаў**, у імя **беларускасці**. Ці не таму, калі актывізаваліся касмапалітычныя сілы, калі пачалі шукаць ворагаў народа, меч беззаконня ці не ў першую чаргу апусціўся на студэнтаў і выкладчыкаў гэтай установы. Многія з іх сталі ахвярамі таталітарнага рэжыму. Адны пасля жорсткіх катаванняў былі расстраляны, іншыя пайшлі этапамі, некаторыя знайшлі вечны спачыну ў сібірскіх тайзе, у рудніках Поўначы...

Лёс БДУ — і лёс усёй шматпакутнай Беларусі. Гэта тычыцца і ваеннага перыяду, калі выкладчыкі і студэнты апынуліся ў аднолькавых варунках. Яны змагаліся на франтах Вялікай Айчыннай вайны, былі падпольшчыкамі, партызанамі... Не ўсе выжылі, а тыя, каму пашчасціла, зняўшы ваенную форму, спыталіся ў родны ўніверсітэт, каб працягнуць сваю справу. Выкладчыкі зноў чыталі лекцыі, студэнты, як і да вайны, прагна спасцігалі веды.

Праўда, заняткі аднавіліся яшчэ ў кастрычніку 1943 года пад Масквой, на станцыі Сходня, а з 12 верасня 1944 года працягваліся ў разбураным Мінску. Тады ж, у 1944 годзе быў заснаваны і факультэт журналістыкі (у 1947—1967 гадах працаваў яго аддзяленне філалагічнага факультэта, створанага яшчэ ў 1939 годзе). Студэнты згаданых факультэтаў праяўлялі найбольшую цікавасць да літаратуры, мастацтва, як і іх папярэднікі, якія вывучыліся ў даваенны час.

Проста немагчыма пералічыць усіх беларускіх пісьменнікаў, хто ў свой час атрымаў тут вышэйшую адукацыю. І многія з іх, будучы студэнтамі, наведвалі літаратурны гурток, якім кіравалі Ю.Пшыркоў (1948—1955), І.Навуменка (1956—1958), А.Лойка (1959—1964). Алег Антонавіч у 1964 годзе ўзначаліў універсітэцкае літаратурнае аб'яднанне "Узлёт".

Студэнты, перш чым пачаць выступаць у друку, свае творы абмяркоўвалі сярод сяброў, выпускалі рукапісныя альманахі "Маладыя сілы" (1950 і 1951), "Вясновая рунь" (1961). Пабачылі свет і калектыўныя зборнікі "Падарунак" (1958), "Узлёт" (1965), "Натхненне" (1967), "Вёсны" (1977)...

У гэтым шэрагу і унікальнае выданне "Універсітэт пазычыў" (1971), што пабачыла свет у 1971 годзе ў сувязі з 50-годдзем БДУ і стала свайго роду ўніверсітэцкай пазычнай анталогіяй — пад адной вокладкай сабраны пазычныя творы ўсіх пісьменнікаў (нават празаікаў, крытыкаў, мовазнаўцаў), хто некалі вучыўся ва ўніверсітэце.

Сёння БДУ — буйнейшая вышэйшая навучальная ўстанова нашай дзяржавы. У ёй у 1995—1996 навучальным годзе займалася 14,4 тысячы студэнтаў на дзённым і заочным навучанні. На 121 кафедры працавала 1410 выкладчыкаў, у тым ліку 190 прафесараў і дактароў навук, больш за 800 дацэнтаў і кандыдатаў навук. Дарэчы, БДУ і сам рыхтуе выкладчыцкую змену. З 1927 года ва ўніверсітэце працуе аспірантура, у 1988-м створана дактарантура.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ПЕРШЫ РЭКТАР

"25 лютага 1919 г. Цэнтральны Выканавы Камітэт Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў пастанавіў адкрыць у г.Мінску дзяржаўны ўніверсітэт і на першыя патрэбы па яго арганізацыі адпусціць са сродкаў рэспублікі 1 мільён рублёў". ("Известия" ЦИК Советов Белоруссии", 6.03.1919 г.)

Для падрыхтоўчай работы па арганізацыі БДУ ў Мінску была створана камісія, якую ўзначаліў акадэмік Я.Карскі. Народны камісарыят асветы РСФСР стварыў у Маскве камісію садзейнічання арганізацыі БДУ. Але адкрыццё БДУ ў 1919 г. сарвалася. Работа па стварэнні ўніверсітэта ў Мінску аднавілася пасля вызвалення горада ад польскіх войскаў.

У Маскве актывізавала сваю работу згаданая камісія пры Народным камісарыяце асветы РСФСР. Вялікую ўвагу гэтай справе ўдзялілі наркам асветы А.Луначарскі і яго намеснік прафесар М.Пакроўскі. У склад камісіі ўваходзілі гісторыкі: прафесары В.Волгін і У.Пічэта, прафесар-біёлаг Д.Пранішнік, прафесар-этнограф М.Янчук, медыкі-прафесары Л.Мінор і М.Кроль, хімік А.Беркенгейм. У сваёй аўтабіяграфіі У.Пічэта адзначае: "Па прапанове ўрада БССР яшчэ з кастрычніка 1920 г. я стаў на чале камісіі, якая была занята падрыхтоўчай работай для арганізацыі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта". 27 снежня 1920 г. група членаў камісіі прыбыла ў Мінск і адзначыла поўную магчымасць адкрыць БДУ ў 1921 г.

Пры ЦВК БССР была створана аператыўная група з 5 чалавек, якая ўзначаліла ўсю арганізацыйную работу ў Мінску. У красавіку 1921 г. адбылася III сесія ЦВК, якая абмеркавала пытанне аб адкрыцці БДУ. 17 красавіка 1921 г. Прэзідыум ЦВК прыняў пастанову, якая пацвярджала дэкрэт ад 25 лютага 1919 г.

8 ліпеня 1921 г. Уладзімір Іванавіч Пічэта прызначаецца першым рэктарам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. 11 ліпеня 1921 г. у Мінску ў будынку гарадскога тэатра на ўрачыстым пасяджэнні партыйных, савецкіх і прафсаюзных арганізацый быў абнародаваны дэкрэт аб адкрыцці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Пічэта з вялікім запалам бяроцца за цяжкую, але вельмі патрэбную справу па арганізацыі БДУ. У чэрвені 1921 г. быў адкрыты першы факультэт БДУ — рабочы факультэт (рабфак). 30 кастрычніка 1921 года адбылося ўрачыстае адкрыццё Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. На ім прысутнічалі прадстаўнікі беларускага ўрада на чале з А.Чарвяковым, а таксама прадстаўнікі партыйных, прафсаюзных і грамадскіх арганізацый.

З 1 лістапада 1921 г. пачаліся заняткі на ўсіх факультэтах.

З першых крокаў па арганізацыі БДУ кіраўнікам ўніверсітэта прыйшлося пераадоляваць вялікія цяжкасці. Але бадзёрасць, аптымізм, кіпучая энергія Пічэты аказвала вялікі ўплыў на першых арганізатараў і выкладчыкаў БДУ. У сваіх успамінах адзін з бліжэйшых саратнікаў У.Пічэты па арганізацыі БДУ акадэмік С.Вальфсон пісаў: "...У пакойчыку 15 прафесараў і выкладчыкаў, заўтра — 30 кастрычніка 1921 г. ...Папаялявая, соль і перац — шавяльора Уладзіміра Іванавіча Пічэты. У.І. гаворыць доўга і з захапленнем. Задачы ўніверсітэта. Цяжкасць працы. Характарыстыкі асобных працаўнікоў. Заклікі да дружнай сумеснай дзейнасці. Нам належыць зрабіць вялікую гістарычную справу. Будзем яе сумесна тварыць..."

У другім кутку — вялікі вучоны М.А.Янчук — буйнейшы знаток беларускай літаратуры і выдатны этнограф. ...У актавай зале сустраўся з рэктарам. У.І. самотна блукаў па велізарным пустым пакоі, у якім праз гадзіну павінна было загарэцца ўніверсітэцкае жыццё. Ведаецца, хутка ўжо пачнуць збірацца студэнты, а глядзіце, што робіцца..."

...Малюнак, сапраўды, быў не з тых, што натхняюць. Перш за ўсё, актавая зала была зусім пустая. Як жа быць? У прымыкаючым да залы калідорчыку было навалена некалькі дзесяткаў лавак і табурэтак, дастаўленых напярэдні з Наркамасветы. У будынку нікога не было — ні служачых, ні ўборшчыкаў. У.І. сказаў: "Трэба спяшацца. Давайце будзем самі наводзіць парадак".

Мы ўзяліся перацягваць і расстаўляць лаўкі, знайшлі невялічкі столік, які знаходзіўся ў няўстойлівай раўнавазе, і даставалі яго да кафедры. Я намаляваў плакат чырвона-сінім алоўкам: "Аўдыторыя N 1. Уваход у часе лекцыі забараняецца" і прыладзіў яго да дзвярэй...

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт нарадзіўся... Праўда, умовы яго існавання ў першыя месяцы былі суровымі. Аўдыторыі нярэдка ўяўлялі напружана слухаючага лектара соценны натоўп, які стаяў між чатырох сцен. Стаялі студэнты — адсутнічалі лаўкі, стаяў прафесар — адсутнічала крэсла. У галішчах, у паліто, у шубах, некаторыя з паднятымі каўнярамі. А ў факультэцкай канцылярцыі пісалі ў пальчатках і алоўкамі: чарніла замярзала.

Але ўніверсітэт жыў... Дзейнасць У.Пічэты ў БДУ была вельмі разнастайнай, шматбаковай і плённай. З цягам часу аб гэтым будзе напісаны не адзін артыкул, а магчыма, нават і цэлая кніга. Уся праца

У.Пічэты па арганізацыі БДУ, яго навукова-педагагічная дзейнасць, падрыхтоўка соцен першых высокакваліфікаваных спецыялістаў для народнай гаспадаркі, навукі і культуры Беларусі — гэта высокі, самаадданы подзвіг вучонага і грамадзяніна, палымянага патрыёта.

1921 год. Беларусі як паветра патрэбны быў ўніверсітэт. Але ў Мінску ў той час не хапала выкладчыкаў. І тады Пічэта звярнуўся па дапамогу да наркома асветы РСФСР А.Луначарскага, рэктара МДУ В.Волгіна, сам стаў запрашаць прафесараў з Масквы, Петраграда, Казані, Растова, Адэсы і іншых гарадоў нашай краіны. Хутка ў Мінск пачалі з'яўджацца з розных месц будучыя выкладчыкі Беларускага ўніверсітэта. Прыгадаем некаторых з іх.

Мікалай Андрэвіч Янчук быў беларускім, украінскім і рускім вучоным-славістам (гісторыкам, этнографам, фалькларыстам і літаратуразнаўцам). Выпускнік і выкладчык Маскоўскага ўніверсітэта, ён заснаваў і рэдагаваў часопіс "Этнаграфічны агляд". Янчук быў адным з арганізатараў і лектараў Беларускага народнага ўніверсітэта (1918) у Маскве. Мікалай Андрэвіч быў аўтарам арыгінальных прац па беларускім музычным фальклору, у галіне антрапалогіі і археалогіі. Сярод арыгінальных музычных твораў, апрацаваных прафесарам Янчуком, быў харавы гімн "Не пагаснуць зоркі ў небе" на словы Я.Купалы. На вялікі жаль, Мікалаю Андрэвічу не давялося доўга папрацаваць у сценах БДУ. У снежні 1921 г. яго не стала.

Яшчэ адзін Мікалай — вучоны з сусветным імем Мікалай Міхайлавіч Нікольскі, гісторык рэлігіі і царквы, усходазнаўца і этнограф, будучы акадэмік АН БССР і член-карэспандэнт АН СССР, аўтар падручнікаў па гісторыі старажытнага свету для студэнтаў і школьнікаў. Працы М.Нікольскага па гісторыі народаў Усходу прадстаўляюць сур'ёзны ўклад у сусветную навуку.

Уладзімір Мікалаевіч Перцаў. Выдатны савецкі вучоны і педагог, аўтар падручніка па гісторыі Старажытнай Грэцыі для гімназіі Расіі, буйнейшы спецыяліст у галіне ўсеагульнай гісторыі. У.Перцаў 11 кастрычніка 1921 г. быў выбраны прафесарам кафедры ўсеагульнай гісторыі БДУ.

З 1922 г. па запрашэнні У.Пічэты прафесарам нашага ўніверсітэта стаў Іван Іванавіч Замоцін, былы прафесар Варшаўскага і Данскога ўніверсітэтаў, таленавіты літаратуразнаўца, аўтар прац аб жыцці і творчасці А.Пушкіна, І.Тургенева, М.Някрасава, Я.Купалы, Я.Коласа, М.Багдановіча, Ц.Гартнага. Праз некаторы час Замоцін стане акадэмікам АН БССР і членам-карэспандэнтам АН СССР, гонарам Беларускай навукі і культуры.

Буйнейшым славянскім і беларускім лінгвістам быў адзкі вучоны Пётр Апанасавіч Бузук. Восенню 1925 г. ён атрымаў ліст ад У.Пічэты. Рэктар БДУ запрашаў вучонага пераехаць на працу ў Мінск. Бузук даў згоду. Тут ён пачаў выкладаць на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педфака.

Сярод першых прафесараў БДУ быў Міхась Барысавіч Кроль, які потым узначаліў медыцынскі факультэт і кафедру нервовых хвароб. Аб навуковым аўтарытэце гэтага чалавека гаворыць той факт, што калі для лячэння Леніна ў 1922—1923 гадах спатрэбіўся спецыяліст па нервовых хваробах, выбар паў на М.Кроля.

Асабліва вялікае значэнне надаваў У.Пічэта падрыхтоўцы ў Беларусі высокакваліфікаваных нацыянальных кадраў. Менавіта па яго ініцыятыве на выкладчыцкую работу ў БДУ былі запрошаны людзі, якія сёння складаюць гонар беларускай навукі і культуры. Я маю на ўвазе таленавітых вучоных-гісторыкаў: аўтара першых падручнікаў па гісторыі Беларусі, наркома асветы рэспублікі, члена праўлення БДУ, яго першага прафесара, першага дэкана факультэта грамадскіх навук, першага дэкана педагогічнага факультэта Усевалада Макаравіча Ігнаціўскага, члена праўлення і аднаго з першых прафесараў кафедры гісторыі Беларусі Фёдара Фёдаравіча Турука, вядомых вучоных-гісторыкаў Аляксандра Антонавіча Савіча, Васіля Данілавіча Друшчыца, Аляксандра Антонавіча Сянкевіча. А ці можна забыць пісьменнікаў Якуба Коласа і Максіма Гарэцкага, мовазнаўцаў Я.Лёсіка і С.Некрасавіча, літаратуразнаўца М.Піятаховіча, географіў А.Смоліча і Я.Канчара?

Так, восенню 1923 г. У.Пічэта запрашае Якуба Коласа на работу ва ўніверсітэт у якасці выкладчыка беларускай мовы. У 1925 годзе, абаліраючыся на ўказанні і дапамогу У.Пічэты, Якуб Колас разам з Максімам Гарэцкім арганізуе гурток беларускай культуры на рабфаку БДУ.

Не ўсім вядома, што першыя студэнты БДУ днём працавалі, а вечарам слухалі лекцыі. Нягледзячы на вялікія цяжкасці, якія перажываў універсітэт у першыя гады свайго існавання, сярод студэнтаў панавалі энтузіязм. Гэта неаднаразова адзначаў У.Пічэта. У сваім артыкуле "Год працы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта" ён указвае: "...Заняткі ў мінулым годзе вяліся ў надзвычайных умовах пры тэмпературах ніжэй нуля, пры адсутнасці ў лабараторыях водаправода. І толькі гераічнай напружанасцю прафесараў і лектараў ўніверсітэта, падтрыманая энтузіязмам паступіўшай ва ўніверсітэт моладзі дала магчымасць правесці вучэбны год без асабліва цяжкіх астановак".

Ва ўніверсітэце ў 1921—1922 навучальным годзе быў арганізаваны шэраг публічных выступленняў, прыбытак ад якіх паступаў у фонд дапамогі галадаючым. У.Пічэта пісаў, што справа не ў колькасці сабраўшых сродкаў, а ў жывым удзеле ў справе дапамогі галадаючым жыхарам Паловжа.

(Працяг на стар. 15) —

УСЁ ПРА СУЧАСНЮ ФРАНЦЫЮ

У Мінску, у бібліятэцы імя Пушкіна адкрылася франка-беларуская зала інфармацыі пра сучасную Францыю. Тут будзе дзейнічаць кіёск французскай прэсы, інфармацыйны цэнтр, медыатэка і аддзел французскай мовы і адукацыі. Зала стане добрым памочнікам у вучобе і працы для студэнтаў, палітолагаў, журналістаў, усіх тых, хто цікавіцца сацыяльным, палітычным, эканамічным, культурным і навуковым жыццём Францыі.

Ва ўрачыстым адкрыцці франка-беларускай інфармацыйнай залы прыняў удзел Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Францыі ў Рэспубліцы Беларусь Клод Жаліф.

На здымках: 1, 2. У час урачыстага адкрыцця франка-беларускай інфармацыйнай залы.

Фота Аркадзя НИКАЛАЕВА, БЕЛТА

ГАНАРОВЫ ГРАМАДЗЯНІН ЗАСЛАЎЯ

10 кастрычніка ў памяшканні Пасольства Беларусі ў Лондане адбылася цырымонія ўручэння Анджэа Цеханавецкаму пасведчання аб прысваенні яму звання ганаровага грамадзяніна горада Заслаўя.

А.Цеханавецкі, які жыве ў Лондане, з'яўляецца нашчадкам Мсціслаўскіх-Заслаўскіх. Памятаючы аб сваіх беларускіх каранях, ён напісаў шэраг прац па гісторыі мастацтва на Беларусі. Сярод іх найбольш прыкметнымі з'яўляюцца "Міхал Казімір Агінскі і яго сядзіба музаў у Слоніме", "Нясвіж — міжнародны асяродак культуры на Беларусі".

А.Цеханавецкі з'яўляецца старшынёй Беларуска-польскай камісіі па агульнай культурнай спадчыне. У якасці падарунка Беларусі ім былі перададзены шэраг рэдкіх кніг, слупкі пояса. Дзейнасць А.Цеханавецкага на карысць беларускай культуры была адзначана медалём Ф.Скарыны.

На цырымоніі прысутнічалі пасол Польшчы ў Вялікабрытаніі А.Стэмплуўскі, былы пасол Вялікабрытаніі ў Беларусі Дж.Эверард з жонкай, прадстаўнікі беларускай і польскай дыяспары, вучоныя-слависты.

АДЗІН З ПАЧЫНАЛЬНІКАЎ

Арцём Вярыга-Дарэўскі, з дня нараджэння якога споўнілася 180 гадоў (намір у 1884 годзе) — з тых, хто стаў ля вытокаў беларускай літаратуры. Ён з'яўляецца аўтарам паэмы "Ахульга", драмы "Гордасць", камедыі "Хвіцасць" і "Грэх 4-ы — гнеў", дарожных нататак "Гутарка з пляндрукамі на зямлі латышскай", верша "Думка хлопца з акаліц Віцебска на адгос вольнасці", а таксама твораў "Быхаў", "Паўрот Міхалка" і іншых. А.Вярыга-Дарэўскі першым пераклаў на беларускую мову паэму А.Міцкевіча "Конрад Валенрод".

Нарадзіўся А.Вярыга-Дарэўскі ў вёсцы Кублічы на Ушаччыне. Прымаў удзел у паўстанні 1863—1864 гадоў, быў адным з арганізатараў узброенага выступлення на Віцебшчыне. Пасля аршыту ўтрымліваўся ў віцебскай турме, у 1865 годзе быў пасланы ва Усходнюю Сібір, з 1868 года пасяліўся ў Іркуцку. У Сібіры і памёр.

РАЗВІТАЎСЯ і праводзіў у незваротную вечнасць большасць сваіх ровеснікаў, старэйшых і маладзейшых сяброў да болю і крыўды яшчэ не расквітнелых пабрацімаў.

Азіраюся на вуліцы — поўна маладых, дужых, прыгожых і, відаць, шчаслівых людзей. Саступаючы ім дарогу, яшчэ зрэдзь кульгаюць рэшткі майго пакалення. І я сярод іх — адзінока, самотны і забыты запознены пасажыр на імклівай планеце Зямля. І няма з кім сустрэцца, няма з кім пагаварыць, параіцца, паспрачацца, пабедаваць, падзяліцца заветным, няма каму пазваніць. Маў-чанне...

Такі, відаць, лёс кожнага пакалення. А было ж! А былі ж! Якія сябры і сяброўны, якія сустрэчы, праходкі і размовы, прадужвання па тэлефоне, якія па студэнцкай традыцыі на разасланай газеце поспыя застоллі вярталі ў

сцэжках і ўзгорках, стомленыя, але шчаслівыя, завальваліся ў чый-небудзь пакой. Там ужо чакаў нас тэрмас гарачага чаю, а часам і глыток "аквавіты" для пашырэння сасудаў і сугрэву. І пачыналіся гаворкі, чытанне яшчэ не астылых старонак і ўспаміны, успаміны. Асабліва захапляла прэстэе жыццё Міколы Лобана. Ён ніколі не выхваляўся сваім ветранствам, не насіў ордэнаў і медалёў, не расказваў пра подзвігі. Гаварыў, як пра самае звычайнае і будзённае.

У гаворцы, як і ў паводзінах, як у хадзе, у грунтоўнай разважлівасці ён быў нетаропкі і дасціпны. Высокі, статны, у пукатых акуларах з прысоленным сівізнаю густым вожыкам над высокім ілбом. Сапраўдны Лобан. Яму было што ўспомніць і расказаць. У тую пару ён працаваў у Інстытуце мовы Акадэміі навук над

ПАКУЛЬ ПАМЯТАЮЦЬ — ЖЫВЕШ

МІКОЛУ ЛОБАНУ СПОЎНІЛАСЯ 85...

маладосць! Незабыўныя гаворкі, вогнішчы, тосты і песні! Яны жывыя ў памяці, пакуль жывыя мы, а забудуцца, адыдуць з апошнім сучаснікам. Такі непарушны, нікому непадуладны закон існавання на адзінай спакутаванай, скалечанай чалавецтвам Зямлі.

А было ж! Здаецца, — працягні руку і дакранешся да блізкага, жывога і самага дарагога незабыўнага дня, убачыш усмешку, пачуеш голас сяброў.

Дзякуй Табе, памяці!

На пісьменніцкіх сходах, вечарах азіраюся і рэдка сустракаю знаёмыя абліччы. Наўкол — маладыя незнаёмыя, не ім мы раўня, таленты. Дзе ж вы, мае сябры, мае аднагодкі? Адпаведна наменклатурным рангам, — на розных могілках, у розных магільных шэрагах, пад рознымі нумарамі, помнікамі і без іх. Афійцына іх успамінаюць у круглыя даты, праводзяць "мерапрыемствы" і забываюць да наступных угодкаў.

Вось і надышла нагода ўспомніць аднаго з таленавітых празаікаў і маўклівага пакутніка — Міколу Лобана ў пару яго 85-годдзя. Круглая дата не юбілей, а памінае. І я хачу ўспомніць Міколу Паўлавіча не з вышыні дацэнцкай аналітычнай кафедры, а расказаць у межах магчымага пра адметнага, непаўторнага Кольца Лобана, успомніць сумленнейшую і нястомную працавітасць і амаль вясковую сціпласць яго людскага непадабенства.

Аж у 1930 годзе з бабруйскай "Вясны" запомнілася толькі імя — Мікола Лобан. Апаўднёванне не ўразіла і не запомнілася, а прозвішча дэбютанта не забылася. Тады ж не было столькі выданняў і аўтараў. Можна, запомнілася таму, што нагадала Коласавага Лабановіча. Праз шмат гадоў, калі мы пазнаёміліся і пасябравалі, Мікола расказваў, што колісь яго род і зваўся Лабановічамі, а канчатка страціўся, як упершыню яго дзед Васіль прыйшоў у школу. Настаўнік спытаў прозвішча і здзіўлюўся: "Як? Як? Мужык і шляхецкае прозвішча носіць? Лобан ты. Запомні!" Так і запісаў. Ад таго дзеда і пайшоў род Лобанаў. А пра першае апублікаванае аповесць "Любка", але яна так і не пабачыла свету.

На другі дзень вайны з паланачага, петрушчанскага ў дзур і попел Мінска знаты па хваробах з вайсковага ўліку студэнт Лобан у натоўпе бежанцаў падаўся на Усход. Пакутніцкія сцэжкі галодных, знясіленых, змуленых вялі праз Магілёў, Клімавічы, Рослаў на Арол і Ліпецк. У раённым гарадку "Адна жанчына выйшла на сярэдзін вуліцы, расставіла рукі: — Куды ж вы, мужчыны? На каго вы нас пакідаеце?" Крыўда, боль і сорам прывялі белабілетніка Лобана на Волхаўскі фронт. У кастрычніку 1941-га калія станцыі Мга быў паранены ручною гранатаю. "Адзін з асколкаў і цяпер сядзіць у шыйным пазванку, прылашчыўшыся да сардэчнага нерва", а другі выйшаў праз правую шчаку і на ўсё жыццё пакінуў глыбокі след.

У санітарны цягнік па дарозе ў Валагодскі шпіталь трапіла авіяцыйная бомба і з усяго вагона з параненымі абедзвюма нагамі жывы выпаў адзін Мікола Лобан. Відаць лёс збырог яго дзеля нашай мовы, літаратуры і культуры.

Пасля Іркуцкага шпіталь прыкляпаў з кіёнкам у абсмаленым шынялі на станцыю Сходня ў прытулены там Беларускі ўніверсітэт Мікола Лобан. Разам з такім жа параненым Іванам Мележам хадзілі на лекцыі і аднакурснікам выкладалі ваенную навуку. Там жа Пятро Глебка разгледзеў лінгвістычны талент студэнта-франтавіка і запрасіў Міколу Паўлавіча ў Камісію па складанні руска-беларускага слоўніка пры Акадэміі навук, хоць яшчэ і грывела вайна.

Пасля ўніверсітэта Мікола Паўлавіч стаў адным з вядучых лінгвістаў нашай акадэміі, кандыдатам навук, заслужаным работнікам культуры, нястомным і да жорсткасці патрабавальным да сябе празаікам.

складаннем слоўнікаў нашай мовы — дасведчаны і багаты знаўца роднага слова.

Ён часта ўспамінаў, як у 20-я гады з пачуццём годнасці і гонару беларусы адчулі сябе беларусамі, а літаратурная мова стала прыкметаю высокай культуры. У аўтабіяграфіі Мікола Паўлавіч расказваў, як у 1925 годзе ў Слуцкай сям'ігодцы "нам абвясцілі, што з наступнага панядзелка ўсе ўрокі будучы выкладацца па-беларуску. Не здзівіла нас і тое, як закаранелыя старарэжымныя інтэлігенты, выкладчыкі былой класічнай гімназіі змогучы адразу перайсці на беларускую мову. Мы пранікліся яшчэ большай павагай да нашага любімага выкладчыка матэматыкі, праслухаўшы першую на беларускай мове лекцыю. Нам паказалася, што ён ніколі так прыгожа не гаварыў, як на гэтай лекцыі".

Пасля педагагічных курсаў Лобан сам падаўся на настаўніцкі хлеб у палескія вёскі Плясток і доўгую, як жніўная песня, Таль.

"Аднойчы іду на ўрок і бачу па гразкай вуліцы ў бок Любані ідуць фурманкі. На пярэдняй — Янка Купала і Платон Галавач. А праз некаторы час чытаў у "Звяздзе" паэму "Над ракою Арэсай". Настаўнічаў і не кідаў пісаць. Пасылаў вершы і апаўднёванні ў "Беларускую вёску" і дадатак "Чырвоны сейбіт". Вершаў не ўхваляў Пятро Глебка, а прозу настойліва раіў пісаць Кузьма Чорны. Потым успамінаў Мікола Паўлавіч, як з Бабруйскага "Камуніста" "незабыўны Хвядос Шынклер за вушы цягнуў у літаратуру, прадракаў чорт ведае якую будучыню..." І не памыліўся. Мабыць, тады пачынаўся свядомы ўыход у мастацтва таленавітага Міколы Лобана...

Пасля лыжаў у зацяжым чайванні мы з Нілам Сымонавічам захопленыя слухалі вольныя, без знешніх эмоцый, успаміны Міколы Паўлавіча, як лёс ударыў па ім і надоўга адраваў ад літаратуры: у 1939 годзе неадольная хвароба забрала самую дарагую і каханую Любоў Іванаўну. "Гора прымусіла мяне з'ехаць у Кіеў на філфак універсітэта, а потым вярнуцца ў Мінск, у БДУ". Потым была напісана шчыліва-лірычная аповесць "Любка", але яна так і не пабачыла свету.

На другі дзень вайны з паланачага, петрушчанскага ў дзур і попел Мінска знаты па хваробах з вайсковага ўліку студэнт Лобан у натоўпе бежанцаў падаўся на Усход. Пакутніцкія сцэжкі галодных, знясіленых, змуленых вялі праз Магілёў, Клімавічы, Рослаў на Арол і Ліпецк. У раённым гарадку "Адна жанчына выйшла на сярэдзін вуліцы, расставіла рукі: — Куды ж вы, мужчыны? На каго вы нас пакідаеце?" Крыўда, боль і сорам прывялі белабілетніка Лобана на Волхаўскі фронт. У кастрычніку 1941-га калія станцыі Мга быў паранены ручною гранатаю. "Адзін з асколкаў і цяпер сядзіць у шыйным пазванку, прылашчыўшыся да сардэчнага нерва", а другі выйшаў праз правую шчаку і на ўсё жыццё пакінуў глыбокі след.

У санітарны цягнік па дарозе ў Валагодскі шпіталь трапіла авіяцыйная бомба і з усяго вагона з параненымі абедзвюма нагамі жывы выпаў адзін Мікола Лобан. Відаць лёс збырог яго дзеля нашай мовы, літаратуры і культуры.

Пасля Іркуцкага шпіталь прыкляпаў з кіёнкам у абсмаленым шынялі на станцыю Сходня ў прытулены там Беларускі ўніверсітэт Мікола Лобан. Разам з такім жа параненым Іванам Мележам хадзілі на лекцыі і аднакурснікам выкладалі ваенную навуку. Там жа Пятро Глебка разгледзеў лінгвістычны талент студэнта-франтавіка і запрасіў Міколу Паўлавіча ў Камісію па складанні руска-беларускага слоўніка пры Акадэміі навук, хоць яшчэ і грывела вайна.

Пасля ўніверсітэта Мікола Паўлавіч стаў адным з вядучых лінгвістаў нашай акадэміі, кандыдатам навук, заслужаным работнікам культуры, нястомным і да жорсткасці патрабавальным да сябе празаікам.

У 1953 годзе выйшла яго аповесць "Іркуцкія". Не давалі спакою убачаныя, перажытыя, перапакутаваныя падзеі нашага трагічна зламанага часу і вырашыў паказаць іх на лёсе аднаго роду Шэметаў. Параіўся са сваім земляком Янкам Скрыганам. "Дык у цябе ўсё ёсць, — сказаць вопытны пісьменнік, — трэба пісаць".

У 1964 годзе з'явілася першая кніга задуманай трылогіі "На парозе будучыні" (О, каб ён ведаў нашу будучыню!). Яе заўважылі, чыталі, хвалілі, захапляліся жывою багатаю моваю. Падзеі развіваліся ў фарватэры тагачаснай ідэалагічнай плыні. "Гарадок Устронь" (псеўданім Слуцка) дапісаў у Каралішчавіцкім доме творчасці. У асноўным пісаў на машынкы. Відаць, той асколачак, што "прылашчыўся да сардэчнага нерва", напамінаў пра сябе ўсё

часцей і часцей: дрыжалі рукі, стамляліся ногі. Кожная старонка па некалькі разоў правілася і перадрукоўвалася, каб вярнуцца зноў і зноў. Каралішчавіцкі дом творчасці не абмінуўшы пісьменнікі Масквы, Ленінграда, Украіны, любілі чарнічныя палыны і малінікі літаратары Грузіі і Сярэдняй Азіі. Летам 1976 года прыехала маскоўская паэтэса Марына Тарасава. Яна адразу пасябравала з усімі насельнікамі дома. Асабліва ўвагаю абкружыла Міколу Паўлавіча. Яны разам гулялі, Марына ўважліва слухала суровую праўду ягонага жыцця і неўзабаве прысвяціла Міколу Паўлавічу верш. Я яго пераклаў на беларускую мову і даў ёй на ўспамін. Вось ён:

Я трымаю яго пад руку,
Лёгкаю, як ластаўчына крыло,
Я гуляю з ім пад самотнымі соснамі.
Ад "Скокаў святога Віта"
Яго непаслухмяныя пальцы
Заўсёды трымаюць,
Нібы метранам неспакойнага веку,
Сіл не стае сядзець у ганаровым прыздыме,
Сіл не стае прышліць ордэнскую калодку
Да злінялага пінжака.
Адзінока светлы стары
З вачыма лясное крыніцы
Засланіў нашу Радзіму.
Як гэта сказана гучна.
Як гэта сказана ціха.

1976 год.

Асабліва шчыраваў Лобан зімою. Святло ў яго пакоі не выключалася з цёмнай раницы да глыбокай поўначы. Ён не любіў расказаць пра свае задумы, сюжэтныя хады, пра тое, што хвалюе яго. Часам распытваў мяне пра забароненыя рэпрэсіўныя факты маёй біяграфіі. Я цікавіўся, ці не спатрэбіцца гэта яму для рамана. Пасля доўгай паўзы ён прызнаваўся: "Як многія сумленныя людзі, і мой герой павінен прайсці кругі пекла". Падрабязнасцей ён не расказваў. Ды да напісання твора шкодна яго пераказаваць. Гэта тое самае, што невядучыму распісваць прыгасоць і веліч "Сікстынскай мадонны". Яе трэба бачыць, а твор чытаць.

Нарэшце стомлены, але шчаслівы між іншым прызнаўся, што ў "Гарадку Устронь" паставіў апошняю кропку. Сябры віншавалі. Хто жартам, а хто і ўсур'ез прапанавалі ў часе вярчэння адзначыць завяршэнне работы. А каб не было сумна, трэба нешта прыдбаць, ажывіць і аздобіць калектыўную вярчу. Мы з Міколам сталі на лыжы і выправіліся ў суседні пасёлак па пратанпай многімі пісьменнікамі сцэжцы.

Вецер снежным шротам хвастаў нашыя твары, залепваў шкельцы Міколавых акулараў. Магазіншчыцу мы знайшлі дома, але яна паслухалася, прывяла нас у краму і адлучыла чым

быў багаты гандаль тае пары. Увечары дапазна працягваліся вяселья пісьменніка "дажынкі". З тых застольнікаў ужо нікога не засталася.

Асабліва напакутаваўся Мікола з апошняю кнігаю трылогіі — "Шэметамі". Ён набраўся адвагі сказаць тую праўду, якая не давала яму спакою ўсе гады: Андрэй Шэмет прайшоў высокія партыйныя пасады, вайну, партызаншчыну, сталінскія рэпрэсіі, пакутнае і горкае каханне. А гэта не ўкладалася ў пракрустава ложа ідэалагічных стандартаў. Рэдактары па некалькі разоў прымушалі перапрацаваць адно і тое ж, потым вярталіся да ранейшага варыянта і крэслілі зноў. Усё было не так, як патрабавалі ўстановачныя інстанцыі. Яны згаджаліся з аргументамі аўтара, але моўкі тычкалі пальцамі ў стале: "Ідзі туды і ўзгадняй". Ён абіваў парогі, прасіў пропуску, далікатна, хітра псаваў твор. І нарэшце ў 1981 годзе "Шэметы" завяршылі трылогію.

Блуканне па пакутах і хвароба дабівалі пісьменніка. Ён вельмі любіў пах і смак клубніц. Іх прадавалі ў вялікіх плеченых з драўні кашах. Мы часам бралі найбольшы і ласаваліся са смакам. "Гэта ж пахне мамінымі градамі", — усміхаўся ён. Як ні трэсла хвароба, а ён не здаваўся — пісаў і пісаў, думаў, разважаў, асуджаў несправядлівасць, спядаў пакрыўджаным у кароткіх эсэ, асацыяцыях, артыкулах, запісах і сваю апошнюю кнігу назваў "Пяць раніц тыдня". Яе спядаў і хутка выдалі ў 1984 годзе. У кожнай раніцы столкі роздзума, назіранняў, прычэпаў усталёваным ілжывым ісцінам. Хіба ж нам шукаць спакойнага "абы ціха" жыцця? Як сказаў Л. Талстой пра спакой? "Спакой — душэўная подласць". Гэта крэда і запавет сумленнага Лобана.

З усім хворы, дрыготкімі рукамі ён сам даводзіў да ладу трэці том сваіх выбранных твораў. Але пабачыць іх не паспеў. Я ведаў пра цяжкі стан свайго друга, хоць ён і не надта скардзіўся.

19 снежня з Васілём Віткам мы паехалі да яго ў водведкі. Ён быў увесь у клопатах і працы. Перасільваючы боль і ўсе нязручнасці, падаваў нам толькі што выдадзеныя "Пяць раніц тыдня", аформленыя яго дачкою мастацкай Ірынай Лобан. Кароткія аўтографы напісаны дрыготкім пачыркам.

Мы доўга развіталіся з гэцімімі гаспадаром. Кожны з нас адчуваў трывогу, а Мікола ўсміхаўся, прасіў заходзіць часцей. Па дарозе дамоў мы ўсю дарогу маўчалі. Я баяўся часта звяніць.

28 снежня апоўдні пазваніла яго Браніслава Леапольдаўна і сказала тры страшныя словы: "А Коля больш няма".

Труна і ў сцюжу патанала ў кветках, а дарога да жалобнага катафалка ўрошвалася слязмі яго супрацоўніц, прыхільніц, сяброў і блізкіх. Можна, цяпер маладыя наступнікі выдатнага майстра адрываюць астатні прыстанак Міколы Лобана? Веру, — прыйдзе час і ўзаскрэснуть яго кнігі, а складзеныя і адрываючы імі слоўнікі і ў наш скрутны час штодня служаць службоўцам, настаўнікам, выдаўцам, вучням, усім любімым у роднае слова. Колькі ж ён мог яшчэ кніг напісаць за гэтыя дванаццаць гадоў?!

"А Коля няма". З усім нядаўна раптоўна адышоў назаўсёды з нашай сяброўніцы Васіль Вітка — апошні друг. У каго ж цяпер спытаць?

Але я не самотны. Адгортаю любую старонку першага Лобанавага дня на святанні і, здаецца, чую яго разважлівы голас: "Калі пачынаецца вырай, то ў месцах, дзе пралятаюць дзікія качкі ці гусі, свойскія, як магнітам прыцягнуты да гэтага трыкутніка ў паветры, нязграбна спрабуюць узляцець за імі, узмахваючы крыламі, падаюць долу. Даўні поклік гарпуном чапляе іх непазбыўныя інстынкты". І развагі, развагі, аналогіі, назіранні і на кожнай старонцы — россып моўных перлаў. Я некалі захапляўся "скрыганізмамі", а "лабанізмы" дапаўняюць і здабываюць іх. Чаго варты: "памыдліны", "вілястая сцежка", "рады няма", "не адманвайся", "аблежваеш кусты", "у захалпы цягалі сушняк", "пахілая цявіна". І так на кожнай старонцы — навіны, яскравыя, крынічныя, з народных глыбіняў.

На другім дні тыдня ўспомніў свайго настаўніка Кузьму Чорнага: "Дзе прайшло маленства, там пачынаецца Радзіма. Проста, зразумела, а вось сам не дадумаўся. А як Лобан шануе Антуана дэ Сэнт-Экзюперы! Вось і яшчэ адзін суб'едакнік. Жыць — гэта не толькі функцыянараваць. Неўсвядомленая праца — гэта праца раба. Жыццё свабоднага чалавека — гэта ўсвядомленая праца, творчая праца, на каго я раблю і для чаго я раблю".

Вось і пятая раніца тыдня: "Кніжышча (кніжны склад), што вадзіцца з усіх бакоў цяжкімі стагоддзямі цісне на грудзі, ні ўздыхнуць, ні закрычаць. Няма нічога больш каштоўнага за кнігу". Чытаю, адкрываю, радуся.

А яго "Размова з другам" — размова з глыбокім даследчыкам і аналітыкам нашай сталай і маладой прозы, асабліва глыбокае веданне і разуменне філасофскай эпікі Кузьмы Чорнага...

Вось і нагаварыўся з даўнім другам, запомненым і жывым. Здаецца, разам надыхаліся спелым борам, праводзілі жураўліныя ключы, дыхнулі пахам талага снегу на вірах паводкі, дакрануліся да дум і душы незабытага друга.

А колькі раніц мінула не пабачаных ім? Колькі?

Маўчанне. Адзі-но-та.

Сяргей ГРАХОЎСКИ

СПАДЗЯЁМСЯ НА СВЯТОЕ БЛАСЛАВЕННЕ

ЛІСТ ДА СУСВЕТНАГА АРХІРЭЯ ЯНА ПАЎЛА ПАПЫ РЫМСКАГА

Святы Айцец!

Мы, прадстаўнікі беларускае грамадскасці розных Хрысціянскіх канфесій (каталікі Візантыйскага і Лацінскага абрадаў, праваслаўныя і пратэстанты), звяртаемся да Вас з нагоды 400-гадовага юбілею Берасцейскае Царкоўнае Уніі — гэтай выключна важнай для ўсяго беларускага народа падзеі. Падпісаная праваслаўнымі іерархамі Вялікага княства Літоўскага на зямлі старажытнае Беларусі, Берасцейская Унія ўвасобіла ідэю хрысціянскае еднасці і пераадолення царкоўнага расколу. Акрамя таго, яна дала пачатак існаванню самабытнае Католіцкае царквы Усходняга абрадаў, якая паступова ператварылася ў сапраўды нацыянальную царкву, найбольш адпаведную духоўным патрэбам беларусаў.

За сваю гісторыю Уніяцкая царква не раз падвяргалася ўціскам, ганенням ды поўным забаронам, падзяляючы такім чынам лёс свайго народа, з якім яна разам перажывала і слаўныя, і трагічныя перыяды. Сялетні вялікі юбілей беларусы сустракаюць у час, вельмі складаны як для Уніяцкае Грэка-Католіцкае царквы, так і для ўсяе краіны.

У гэтай сітуацыі вельмі істотна — і чакана — дапамога была б для нас падтрымка Апостальскае Сталіцы і асабіста Святога Айца. На вялікі жаль, аднак, усе афіцыйныя ўшанаванні 400-годдзя адбываюцца з поўным і незразумелым ігнараваннем беларусаў. На ўрачыстую імшу ў гонар юбілею, што адбылася ў Ватыкане ў ліпені г. г., не быў запрошаны ніводны беларускі святар. Асабліва неспадзяванка стала для нас Апостальскае пасланне "З нагоды 400-годдзя Берасцейскае Уніі" ад 12 лістапада 1995 г. Нідзе ў Пасланні ніводным словам не згадваецца не толькі беларуская Уніяцкая царква з ейнай святой і шматпакутнай чатырохсотгадовай гісторыяй, але і сама краіна, дзе адбылася Берасцейская Унія, дзе нарадзілася і сфармавалася Уніяцкая (сучасная назва — Грэка-Католіцкая) царква, дзе гэтая царква ў сярэдзіне 19 ст. была блізкім знішчэння заваяўнікамі і дзе, урэшце, яна на працягу стагоддзяў вяла да Бога свой народ.

Пасланне паслядоўна гаворыць пра Уніяцкую царкву як пра Украінскую Грэка-Католіцкую, якая, безумоўна, з'яўляецца адной са спадчыніцаў Берасцейскае Царкоўнае Уніі, але тым не менш, як самастойная гістарычная з'ява ўзнікла значна пазней. Усё Пасланне арыентаванае на вішаванне і духоўную падтрымку выключна ўкраінцаў. Магчыма, было б справядліва, каб гэтая арыентацыя была адлюстраваная ў назве і прадмове Паслання. Такім чынам беларусы ясна зразумелі б, што Святы Айцец звяртаецца не да іх, а ім належыць чакаць іншага ліста — або ўсвядоміць у чарговы раз незацікаўленасць Ватыкана іхнімі справамі. Так як іншага пасланна не ўзнікла, а вернікі прагнулі хоць нейкае падтрымку, усе публікацыі "З нагоды...", што з'явіліся на Беларусі, выйшлі з купюрамі і скарачэннямі, каб не абразіць папучыі вернікі ды каб не падарваць іхняга даверу да Апостальскае Сталіцы. Напрыклад,

у выразах "Украінская Грэка-Католіцкая Царква" або "Грэка-Католіцкая Царква на Украіне", што шматразова сустракаюцца ў тэксце, апускалася слова "Украіна", каб пашырыць вестку Паслання і на Беларусь. З тымі ж мэтамі рабіліся і іншыя скарачэнні. Гэта, аднак, не магло вырашыць праблемы, і сапраўды змест Паслання не застаўся сакрэтам для беларусаў.

Пасланне перадае і развівае асноўную ідэю Берасцейскае Уніі — глыбокую патрэбу і неабходнасць з'яднання Хрысціянскіх царкваў. Гэтая ідэя была і застаецца надзвычай дарагой для ўсіх нас. Тым больш здаецца незразумелым, што для ўсяе Беларускае Уніяцкае Грэка-Католіцкае царквы, якая першая рэалізавала даўняе імкненне хрысціянства да еднасці і прыняла за гэта найбольш цяжкія пакуты, фактычна не знайшлося месца ў экюменічных планах Апостальскага пасаду.

Святы Айцец не можа не ведаць, якую ролю мела старажытная Беларусь у стварэнні, фармаванні і развіцці Уніяцкае царквы, якую багатую духоўную культуру стварыла менавіта беларуская уніяцкая традыцыя, асабліва ў перыяд яе найбольшага росквіту ў 17 ст.

Святы Айцец не можа таксама не ведаць, у якіх невыносна цяжкіх абставінах апынулася беларуская Уніяцкая царква ў 18-19 стст. У неспрыяльных для Беларусі ўмовах, што складаліся ў апошнім стагоддзі існавання Рэчы Паспалітае — афіцыйнай паланізацыі культуры і лацінізацыі Царквы, — Католіцкая царква Усходняга абрадаў страціла дзяржаўную падтрымку, ператварылася ў царкву простага народа і, па сутнасці, захавала Беларусь, беларускую мову і духоўны каштоўнасці беларускага народа ад вынішчэння. Яшчэ цяжэйшыя часы напаткалі Беларускі народ і ягоную Царкву, калі нашыя землі апынуліся ў складзе Расійскае імперыі. На шчасце для уніяцкай Заходняе Украіны, іхня тэрыторыя пасля падзелу Рэчы Паспалітае апынулася ў іншае ад беларусаў дзяржаўе — у Аўстра-Венгрыі, дзе Уніяцкая царква працягвала свабодна існаваць і развівацца. На Беларусі ж расійская дзяржаўная палітыка на поўнае вынішчэнне (духоўнае і фізічнае) Уніі прывяла да ліквідацыі Царквы на Полацкім саборы 12 лютага (старага стылю) 1839 г.

Вядомыя Святому Айцу і спробы адраджэння Уніяцкае царквы на Беларусі пасля ейнага знішчэння, самай буйной з якіх стала вызваленчае паўстанне 1863—64 г., калі адным з пунктаў праграмы беларускага крыла паўстання было вяртанне Уніі. Гэты тое, колькі пакутнікаў за веру далі гэтыя спробы, кожная з якіх няшчадна паталлялася ў крыві.

У 20—30 гг. 20 ст. беларускія айцы Езуіты і Марыяне распачалі актыўную працу па стварэнні Уніяцкіх парафіяў і вяртанні Усходняга абрадаў, што было горача сустрэта вернікамі. Аднак гэты рух выклікаў раздрэнненне польскіх царкоўных і свецкіх уладаў, і ў канцы 30 гг. Марыяне былі высланыя за межы Беларусі, місіянерская актыўнасць Езуітаў спыненая, а Усходні абрад фактычна забаронены.

Але Царква працягвала існаваць, і ў 1939 г., як вядома Святому Айцу, мітрапаліт Андрэй Шаптыцкі стварыў Грэка-Католіцкі экзархат, дзе першым — і ажно да сёння адзіным — экзархам стаў а. Антон Неманцэвіч. Ягоныя паўнамоцтвы былі пацверджаныя ў 1941 г. Папам Піем XII з наданнем тытулу Апостальскага Экзарха (Апостальскага адміністратара) для каталікоў Усходняга абрадаў на Беларусі. Падчас Другое сусветнае вайны дзейнасць беларускае Уніяцкае царквы пераследавалася нямецка-фашысцкімі акупантамі, і ў 1942 г. экзарх а. Неманцэвіч быў закатаваны гестапа.

Павяненныя савецкія ўлады таксама жорстка перасякалі любую спробу уніяцкага рэлігійнага жыцця. Цэнтр Царквы перамясціўся на эміграцыю. І пасля таго, як Папа Ян XXIII прызначыў беларускага біскупа, эміграцыйная Царква атрымала магчымасць нармальнага жыцця. Аднак пасля смерці першага біскупа а. Часлава Сіповіча і ягонага пераемніка а. Уладзіміра Тарасевіча беларускае памеснае біскупства перастала існаваць.

Нават цяпер, калі Беларуска Уніяцкая царква вось ужо шэсць гадоў як аднавіла сваю дзейнасць на Бацькаўшчыне, ні экзархат ні біскупства не адноўленыя Святым пасадам, нягледзячы на шматлікія просьбы вернікаў. Ад 1990 г., як памятае Святы Айцец, беларускія уніяцкія (грэка-католіцкія) святары і вернікі, што няспынна растуць колькасця, неаднаразова звярталіся ў Ватыкан з просьбаю адгукуцца на нашыя патрэбы і адрадыць беларускую уніяцкую іерархію. Ведае Святы Айцец і просьбу беларусаў пашырыць паўнамоцтвы вельмі аўтарытэтнага і любімага на Беларусі а. Аляксандра Надсана, Апостальскага візітара для беларускіх каталікоў замежжа, і даць яму юрыдычна тую душпастырскую ўладу, якую ён мае ў вачах усяе беларускае царквы ды ейных прыхільнікаў, — такое аўтарытэту ніколі не набудуць замежныя прадстаўнікі Ватыкана, што прыязджаюць на Беларусь у апошнія пару гадоў. І хоць сам Святы Айцец казаў у пасланні **Свято Усходу** ад 1995 г., што сапраўдная еднасць можа адбыцца "пры поўнай павазе да кожнай асобнай традыцыі і неабходнай аўтаноміі" (**Свято Усходу**, 20), усе просьбы беларусаў дагэтуль застаюцца непачутымі. Адзіны крок насустрач — пацверджанне існаючага больш за пяць гадоў Дэканата БГКЦ, — ёсць, безумоўна, істотным, але не дастатковым.

Усё ж, нягледзячы на ўсе цяжкасці і непаразуменні, з якімі сутыкаюцца беларускія вернікі ў кожнай сферы свайго існавання, мы верым непахісна ў Провід Божы і ў мудрасць Святога пасаду і спадзяёмся, што напярэдадні 400-годдзя Берасцейскае Уніі Святы Айцец не пакіне беларускі народ і Беларускую Уніяцкую Грэка-Католіцкую Царкву без свайго блаславення.

Сустаршыні Камітэта па святкаванні 400-годдзя Берасцейскае Царкоўнае Уніі
доктар Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ,
доктар Мікола КРУКОЎСКИ
3 Верасня 1996 г.

ПЕРШЫ РЭКТАР

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

Ва ўніверсітэце ў 1921—1922 навучальным годзе быў арганізаваны шэраг публічных выступленняў, прыбытак ад якіх паступаў у фонд дапамогі галадаючым. У.Пічэта пісаў, што справа не ў колькасці сабраных сродкаў, а ў жывым удзеле ў справе дапамогі галадаючым жыхарам Паволжа.

Універсітэт стараўся выйсці за межы сталіцы Беларусі праз арганізацыю лекцый у Барысаве, Бабруйску і Слуцку. Асобныя прафесары і лектары прымаілі ўдзел у чытанні паўторных педагогічных курсаў, як у Мінску, так і ў іншых гарадах Беларусі.

Асабліваю цікавасць для даследчыкаў гісторыі БДУ ўяўляюць матэрыялы аб станаўленні ўніверсітэта як цэнтра нацыянальнай беларускай навукі і культуры. У.Пічэта падкрэсліваў: "...Універсітэт аддае мясцовай культуры першараднае значэнне, уводзячы дзеля гэтага адпаведныя курсы, альбо ствараючы цэлыя аддзяленні з асобным цыклам навуковых дысцыплін, сярод якіх беларусазнаўства займае першае месца. Універсітэт спадзяецца, што, магчыма, у

недалёкай будучыні ён верне на родную тэрыторыю ўсе вучоныя беларускія сілы, якія цяпер працуюць за межамі Беларусі".

Вясной 1922 г. у Беларускім дзяржаўным універсітэце адбыліся ўрачыстыя пасяджэнні, прысвечаныя 40-годдзю Я.Купалы і Я.Коласа. Уступным словам пасяджэнні адкрываў рэктар універсітэта прафесар У.Пічэта.

Па яго ініцыятыве ў якасці выкладчыкаў БДУ запрашаліся лепшыя вучоныя з усёй краіны, чые навуковыя працы былі звязаны з Беларуссю. Пад кіраўніцтвам Уладзіміра Іванавіча універсітэт пераўтварыўся ў кузню педагогічных кадраў рэспублікі.

Асабліваю ўвагу ўдзяляў Пічэта таленавітым беларускім юнакам і дзяўчатам з ліку студэнтаў універсітэта, якія паспяхова займаліся даследчыцкай работай, усяляк дапамагаў ім у гэтым. Уладзімір Іванавіч неаднаразова ставіў у ЦК Кампартыі Беларусі, ЦВК БССР і Саўнаркаме рэспублікі пытанне аб адкрыцці ў БДУ аспірантуры, якая б рыхтавала навуковую і выкладчыцкія кадры не толькі для ўніверсітэта, але і для іншых вышэйшых навучальных і навуковых устаноў Беларусі. І

вось нарэшце, па яго прапанове, 6 жніўня 1927 г. Саўнаркам Беларусі зацвердзіў "Палажэнне аб навуковых работніках вышэйшых навучальных устаноў і навуковых устаноў БССР". На падставе гэтага дакумента ў 1927 г. у БДУ была адкрыта аспірантура. У ліку першых аспірантаў былі вучні Уладзіміра Іванавіча Андрэй Бурдзейка, Дзяніс Дудкоў, Тодар Забэла, Кастусь Кернажыцкі, Аксінія Таўсталец, Цярэнці Сцяпанавіч, якія праявілі свае здольнасці да навукі на семінарскіх занятках па гісторыі Беларусі, народнай гаспадаркі БССР, рускага і беларускага права пад кіраўніцтвам Пічэта.

Пічэту належыць выдатная роля ў стварэнні і станаўленні Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Кіруючы на працягу 9 гадоў буйнейшай навучальнай і навуковай устаноўай рэспублікі, ён праявіў вялікі талент арганізатара, педагога, грамадскага дзеяча, прыцягнуў да выкладчыцкай работы буйнейшых вучоных краіны, таленавітыя нацыянальныя кадры. Дзякуючы яго нястомнай дзейнасці БДУ ператварыўся ў буйны цэнтр навукі і культуры Беларусі. У.Пічэта быў акадэмікам АН СССР і АН БССР, таленавітым вучоным-гісторыкам. Яго не стала ў 1947 годзе.

Эмануіл ЮФЕ,
доктар гістарычных навук, прафесар

КАЛІ ЗАХОДЗІЦЬ гаворка аб новых падыходах у асвятленні нашай ваеннай гісторыі, заканамерна ўзнікае пытанне — а якія ж былі падыходы старыя? Зразумела, што на ўвазе маюцца падыходы, вырацаваныя ў часы панавання ў грамадстве кампартыі, у часы сталіншчыны і “застою”. У тагачасных абставінах пад моцным ідэалагічным кантролем зверху гісторыкі-даследчыкі, па сведчанні сучаснікаў, пісалі так,

ваеннай тэматыкі. Старыя падыходы ў поглядзе на вайну часта сустракаюцца ў друку, у выступленнях на прадстаўнічых сходах яшчэ і сёння.

Калі на дзяржаўным узроўні нагаданы ідэалагічны прэс быў зняты, высветлілася, што нявывучанымі, недаследаванымі засталіся яшчэ шмат якіх пытанняў, высветлілася, што ва ўсёй глыбіні і складанасці нашу ваенную гісторыю мы яшчэ не ўбачылі.

Пошук у русле новых падыходаў вядзецца ўжо шэраг гадоў, пачынаючы з другой паловы 80-х. З такім аналізам

ры, пайшоў у войска Уласава, дзе нейкі час служыў у гаспадарчым падраздзяленні. Знайшоў момант і перайшоў да партызан, дзе стаў выдатным дыверсантам-падрыўніком, камандаваннем двойчы прадстаўляўся да звання Героя Савецкага Саюза. Але на версе кожны раз наклады рэзалюцыю, нібы кляймо: “Из вражеских формирований. Сын пола”. І хто сёння на Беларусі ведае Сяргея Алфеева, самага выніковага партызанскага падрыўніка?

Раней гісторыкі не шмат звярталі ўвагі і на тое, што

аддзела ваеннай гісторыі Інстытута гісторыі АНБ грамадская свядомасць у апошнія гады адышла ад трафарэту, вырацаванага яшчэ ў часы Л.Цанавы — ад успрымання падзей на акупіраванай тэрыторыі як “усенароднай барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў”. Прынамсі, са школьных падручнікаў, са шматлікіх іншых выданняў такі тэрмін знік, гаворка пайшла пра “масавую барацьбу”. Амаль усе пагадзіліся з тым, што падчас акупацыі на Беларусі дзейнічалі рознакіраваныя сілы. Разнастай-

жыць немцам за паёк, каб урваць нешта асабіста сабе, і тых, што спрабавалі стварыць сваю нацыянальна-сацыялістычную партыю. Варта ўспомніць і пра апалагетыку гітлерызму, якая гучала ў друкаванай і вуснай прапагандзе калабарантаў, і пра ўдзел у справах над партызанскімі сем’ямі, у карных экспедыцыях немцаў, і пра брыгаду СС “Беларусь”.

Малавядомая тэма, якая доўгі час замоўчвалася — злачыннасць у партызанскім асяроддзі, “негатыў” ва ўзаемаадносінах партызан і насельніцтва. У апошні час грамадскасці добра сталі вядомы “справы” Луніна, Калайджана. Супрацоўнік аддзела ваеннай гісторыі Інстытута гісторыі АНБ У.Гуленка не так даўно ўвёў у навуковае карыстанне лічбу — больш чым 2300 партызан, расстраляных партызанскімі трыбуналамі за тых ці іншых злачынстваў. Аднак вялізны масіў дакументаў, што тычыцца гэтай тэмы, яшчэ чакае дасканалай распрацоўкі.

Гісторыкам даводзіцца гаварыць і пісаць не толькі пра гераізм, пра ўзлёт чалавечага духу ў шэрагу выпадкаў на вайне, не толькі пра цяжкае трыванне ў ваенных абставінах (але ўсё ж у чалавечых рамках). Даводзіцца гаварыць і аб сапраўды жудасных рэчах, у тым ліку і пра здзічэнне, азвярэнне людзей на вайне. пра страшныя шматлікія прыклады з нямецкага боку мы добра ведаем. Аднак, на жаль, яны былі і з нашай боку таксама. Пра гэта нельга маўчаць, калі мы хочам мець поўную гісторыю вайны. Письменніца Святлана Алексіевіч на гэты конт аднойчы выказалася так: “На вайне в протывнике не видят человека. Увы... В результате ты сам терлеш человекеский облик. Война ожесточает, озлобляет добрых, умных, порядочных, всех...” Можна дадаць — нязрэдка і пераўтварае ў сапраўдных звяроў. Гэта старонка нашай ваеннай гісторыі ўжо таксама пачынае асвятляцца.

Такім чынам, ад артадаксальна-камуністычнага, сталінскага погляду на падзеі вайны ў апошнія гады даследчыкі пачалі адыходзіць, вырацоўваюць новае, больш глыбокае бачанне вайны, рабіць у гэтым накірунку больш-менш удалыя крокі. Аднак праца яшчэ толькі распачалася, намаганні трэба нарошчваць.

Уладзімір КУЗЬМЕНКА,
кандыдат
гістарычных навук

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
“Літаратура і мастацтва”

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарачоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокуша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525,
2331-985
аддзель:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця —
2332-462
крытыкі і бібліяграфіі —
2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
— 2332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў —
2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення
— 2332-204
фотакарэспандэнт —
2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Пры перадруку просьба
спасылацца на “ЛІМ”.Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.Набор і вёрстка
камп’ютэрнага цэнтра
тыднёвіка “ЛІМ”Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцахДрукарня
“Беларускі Дом друку”
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)Індэкс 63856. Наклад 4785
Нумар падпісаны 31.10.1996 г.
Заказ 6970/ГП 1234567891112
М 1234567891112

ТАК, ДАЗВАЛЯЎ ЧАС...

АБ НОВЫХ ПАДЫХОДАХ У АСВЯТЛЕННІ ГІСТОРЫІ НАРОДНАЙ БАРАЦЬБЫ НА БЕЛАРУСІ СУПРАЦЬ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ

як дазваляў час”. А час дазваляў за малым выключэннем толькі ўзнісла пафас ды ўпор на героіку. Бо зверху спускалася формула, якую патрабавалася ўспрымаць як загад: “гісторыкі павінны апазтызаваць народную барацьбу ў тыле ворага” (цытата з вядомых заўваг сакратароў ЦК КПБ на макет трохтомніка “Всенародная барацьба ў Беларусі супраць нямецка-фашысцкіх захватчыкоў в годы Великой Отечественной войны”). Другі бок такіх інструкцый гісторыкам — “пераможцаў не судзяць!” — і з нашай ваеннай гісторыі здымалася ўсё тое цяжкае, негатыўнае, што не працавала на прэстыж рэжыму. Так рабілі ваенную гісторыю сусальна-прыгожай, пад глянцам, ружоўкай, падсалоджанай. Менавіта пры такіх падыходах злучэнцу Барысу Луніну, амаль нязменнаму камандзіру (1942—1944 гг.) брыгады “Штурмавая”, не было месца (яго сарамліва схавалі ад грамадскасці) у грунтоўным даведніку “Партызанскіе формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны” (Мн., 1983). Пры такіх падыходах, вядома, мала хто ведаў, акрамя спецыялістаў, і шмат пра што іншае з партызанскага “негатыўу”, пра сталінска-жудасныя падчас вайны.

Гэтыя ідэалагічна-адміністрацыйныя пумы былі скінуты з даследчыкаў не адразу, пасля працяглай барацьбы. Адзін з эпизодаў гэтай барацьбы — цікаванне і шальмаванне людзьмі сталінскага гарту ўжо ў часы гарбачоўскай “перабудовы” кінафільма Э.Клімава і А.Адамовіча “Ідзі і глядзі”, які зрываў рамантычны флёр з

ваеннай рэчаіснасці з’явілася нямаля артыкулаў, выйшлі першыя кніжкі. Сярод іх — “Старонкі ваеннай гісторыі Беларусі. Вып. 1”. (Мн., 1992), “История Беларуси. Вопросы и ответы”. (Мн., 1993) і іншыя.

Даследчыкі не пакінулі праблему гераізму, не адмаўляюцца ад далейшага асвятлення подзвігу людзей, якія перамаглі фашызм. Далёка не ўсім яшчэ гераізм гісторыкам аддадзена належнае. Праз напластаванні гадоў з архіўных і іншых крыніц успываюць усё новыя гераічныя факты, падзеі, імёны. Шмат чаго новага можна ўбачыць ва ўжо, здавалася б, вядомым. Асабліва, калі шмат на што паглядзець пад іншым ракурсам, убачыць ва ўсёй складанасці абставіны жыцця, становішча ад людзей пад акупацыяй, іх перадваенны лёс. Так ужо было з К.Заслонавым, — разабраліся, убачылі не заглянцаваны, не залакіраваны яго вобраз, а ва ўсёй трагічнасці.

Здараецца, што старыя падыходы не даюць грамадству ведаць яшчэ і сёння ўсіх сапраўдных сваіх герояў. Хто і сёння, акрамя спецыялістаў, ведае Сяргея Алфеева? Партызанскім падрыўнікам званне Героя Савецкага Саюза прысвоівалі за 18—20 пушчаных пад адхон варажых цяжкіх. А С. Алфееў, знаходзячыся ў партызанскім атрадзе М.Міхайлава, падарваў 44 нямецкія эшалоны (аб гэтым сведчаць архіўныя крыніцы, успаміны) і толькі праз 20 год пасля Перамогі быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцягу. Чаму так? Бо лаходзіў з сям’і рэпрэсаванага дзеяча царквы, падчас вайны трапіў у палон, каб не загінуць у нямецкім канцлагер-

амаль заўсёды гераічнае змаганне, барацьба на акупіраванай тэрыторыі мелі свой асобны трагедыіны, трагічны падтэкст. Бо вельмі часта ў адказ на ўдары партызан і падпольшчыкаў фашысты абрушваліся на безабароннае насельніцтва беларускіх гарадоў і вёсак. Напрыклад, калі 20 мая 1942 г. на шашы Свянцян—Лынтупы партызанская група Ф.Маркава з засады знішчыла гетбіткамисара Віленскай акругі і шэфа жандармерыі, у адказ на гэта гітлераўцы забілі ў навакольных населеных пунктах каля 1 тысячы чалавек. Тысячы і тысячы жыццяў каштавала знішчэнне падпольшчыкамі В.Кубэ. Гэты бок барацьбы, цана змагання з акупацыяй даследаваліся вельмі недастаткова, пра гэта не любілі пісаць, абыходзілі гэта. Цяпер — трэба.

Шырокі новы аспект, які не мог раней разглядацца даследчыкамі — сталіншчына і яе ўздзеянне на развіццё падзей на акупіраванай тэрыторыі. Пачатак у асвятленні гэтай праблемы зроблены. У друку з’явіліся матэрыялы аб рэпрэсаваным ваяку кліваўскіх партызан У.Нічыпаровічу, аб дзейнасці органаў НКВС у партызанскіх зонах. Частковае раскрыццё гэтай тэмы можна знайсці нават у кнізе К.Дамарада (здавалася б, гісторыка артадаксальна-старой школы) “Партійное подполье и партизанское движение в Минской области. 1941—1944”, Мн., 1992) — “справу” таго ж Б.Луніна, гібель ад рук сваіх Н.Адзінцовай, шмат іншае з трагічнага і непараўнага, што неразборліва прынеслі змагарам свае ж.

Важным дасягненнем можна лічыць тое, што стараннямі

ня крыніцы гавораць менавіта аб гэтым. Вядома, большая частка насельніцтва, вельмі значная частка, была на баку Чырвонай Арміі. Але ж добра вядома і пра калабарачыню, у навуковае карыстанне ўвайшоў тэзіс аб супрацьстаянні ў соцыуме акупіраванай тэрыторыі, гаворка пайшла пра элементы грамадзянскай вайны падчас акупацыі. Калі яшчэ ўспомніць, што на Беларусі дзейнічалі таксама ўзброеныя адзінкі АК і АУН (іх падтрымлівалі пэўныя слаі, групы насельніцтва), дык ад “усенароднасці” і следу не застаецца. Грамадства на Беларусі, як і ў іншых ваенных часы, як і ў мінулых войнах, раскалолася. Зразумела, на няроўныя часткі. На баку Чырвонай Арміі супраць фашызму толькі ўзброеных, актыўных байцоў выступіла каля 1,5 мільёна чалавек (франтавікі, партызаны і падпольшчыкі). Але было і іншае.

Тэматыка калабарачынізму ў апошнія гады зрабілася папулярнай. За яе ўзяліся як грунтоўныя даследчыкі, так і публіцысты, з цікавасцю звяртаюць увагу на гэту праблему, што раней, не распрацоўвалася глыбока, і розныя сённяшнія палітычныя плыні. На погляд аўтара, у друку, іншых сродках масавай інфармацыі ў сённяшні час працавала “новая апазтызацыя”, апазтызацыя ўжо калабарачыні — з’яўляецца новы сусальны вобраз: змагароў за нацыянальную культуру і дзяржаву, якія ішлі разам з фашызмам. З іх спрабуюць зрабіць нацыянальных герояў. Забываючыся, што там, на калабаранцкім баку барыкад, розных хапала — і звычайных люмпенскіх элементаў, што пайшлі слу-

Павел САКОВІЧ

Прад ёй гатовы на калені ўпасці,
Хача яны даўно не юнакі.Яна ж жанчына княжацкага роду,
А тут яшчэ прыслалі навіну:
Далі ў Парыжы ёй узнагароду —
Яе прызналі лепшаю адну!Раўнівыя абадва, нібы маўры,
Ды ўсё ж спрачаліся, відаць, дарма:
Яна свае пакінула ім лаўры
І ў манастыр пайшла

ад іх сама!

УЛАДЗІМІР ПАЎЛАЎ

Амаль юнак з душой узніслай
Па “ўзлётнай паласе” памчаў...
Той раніцою, светлай, роснай,
Як буслыня, ён акрыляў.І ў неба ледзь не вертыкальна
З аэрадрома узляцеў.
Круг над Замошшам

Паэт зрабіць яшчэ паспеў.

А потым “Далягляд” шырокі
Адкрыўся з яснай вышыні...
Спуская на зямлю з аблокаў
Не хоча Уладзімір, ані!Яму жыхар зямны не роўня:
Ён вышыню — ого! — набраў.
Яго натхняюць зоркі, поўня,
Таму і творчасць на узроўні
Ён на высокім утрымаў!

ЭПІГРАМЫ, ЯК РЭКЛАМЫ

СЯРГЕЙ ЗАКОННІКАЎ

Законны творчасці, жыцця
Ён пазнае да сівізы на скронях.
Я не зраблю тут адкрыцця:
Аўтарытэт расце ягоны,
Сяргей — паэт законны
І ў законе.

СЯРГЕЙ ГРАХОЎСКИ

Калі ў краіне быў аўрал,
“Ханун”, сказаць дакладней,
Ён трапіў на леспавал —
Так склаўся лёс яго няладна.Ды час дарма ён не губляў, —
Тады, відаць, усё прадбачу, —
Бо з гэтых дроў, што “наламаў”,
Паперы потым атрымаў
Вагонаў сто, лічы, няйначай!Цяпер няма ў яго праблем:
Нарыхтаваў паперы ўволю,
Хапае і жыццёвых тэм,
Любых — і радасных, і з болем.Жывучы ён і мошы ён,
Не ўмее гунца, прыніжання,А землякам ужо чуцен
Адзнакі НОБЕЛЕЎскай зван —
Ну як паэту не старацца!

ІВАН ШАМЯКІН

Тамы ягоных кніг і справы,
Як сэрца, на далонь не ўскласці...
Былі ў яго адзнакі славы,
Было трывожным яго шчасце!Не адмаўлялі у даверы
Яму улады і грамадства:
Ён быў Атлантам для той веры,
Падмуркам жа — яго мастацтва.А ўсе ж і я ў яго ўлюбёны —
Ну як у ім расчаравацца?!
На п’едэстал з тамоў ягоных —
І тут не стану я вагацца —
Данамагу яму ўзабрацца!МІКАЛАЙ ЯРОМЕНКА
— СТАРЭЙШЫЁн можа пераўвасабляцца,
Аднак не ўмее прыгварца.
Сівярджога смела я, што ён
Не быў, як той хамелеон.Нязменны! І ніколі не мяняўся,
Таму так добра й захаваўся!ЗІНАІДА
БАНДАРЭНКАНад Зінаю не ўладны час:
Экран, ці што, амаладжае...
Энергія яна ўсіх нас,
Як Кашпіроўскі, зараджае.Як і не думае старэць,
Ці ў адпачынак адпраўляцца.
З якога боку ні глядзець —
Ёсць Зіне чым пакарасацца.Як жыць, яна дыктуе нам,
Бо зведала й сама багата...
Дыктуй жа праўду глядачам,
Нязвернуты тэлеДЫКТАгаР!АНДРЭЙ МДЗІВАНИ,
ВАЛЯНЦІН ЕЛІЗАР’ЕЎКіпяць ваўсю вакол
Рагнеды “Страсці”:
Вядомыя шукальнікі рукі